

JUGOSLOVENSKI PREGLED

INFORMATIVNO-DOKUMENTARNE SVESKE

Sadržaj

Društveno-političko uređenje

- Demokratski centralizam u kongresnim dokumentima Saveza komunista Jugoslavije 395
- Tematika sednica Veća Saveza sindikata Jugoslavije i veća Saveza sindikata republika i autonomnih pokrajina 403

Privreda

- Ulaganje stranih lica u domaće organizacije 413
- Investicioni radovi u inostranstvu 1978—1983. 419

Socijalna politika i zdravstvo

- Raširenost raka i onkološka zdravstvena zaštita 425

Spoljna politika

- Odnosi Jugoslavije i Austrije 1966—1984. 431
- Međunarodni ugovori ratifikovani u 1984. 445

JUGOSLOVENSKI PREGLED

Izlazi u mesečnim sveskama od januara 1957. godine (posebno izdanje za inostranstvo na engleskom jeziku — *YUGOSLAV SURVEY* — izlazi tromesečno).

Donosistemativizovane faktografske informacije o političkom, privrednom, socijalnom i kulturnom životu Jugoslavije, koje se temelje na zvaničnim izvorima. U njihovom pripremanju — kao autori, recenzenti i konsultanti — učestvuju najpoznatiji stručnjaci i poznavaoци odgovarajućih oblasti.

Osnivač: *Savezna konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije*

Izdavač: *Novinsko-izdavačka radna organizacija Jugoslovenska stvarnost — OOUR Jugoslovenski pregled*

Generalni direktor NIRO Jugoslovenska stvarnost: *Dragoljub Vujica*

Izdavački savet: *Boža Bajić, Ana Marija Bešker, Bogdan Dečermić, Žarko Dragović, Božidar Đurović, Milutin Folić, Vasil Grivčev, Mirko Marinović, Dragomir Matović, Mihailo Milovanović, Vojo Rakić, Mihailo Stevović, Radovan Šturanović, Dragoljub Vujica*

Glavni i odgovorni urednik: *Božidar Đurović*

Redakcija: *Tomo Kojović*, zamenik glavnog i odgovornog urednika; *Ile Kovačević, Svetlana Rokvić, Ana Trifunović*, redaktori rubrika; *Emilija Rajčević*, grafički redaktor

Lektor: *Ljubica Marjanović*

Štampa: *Beogradski izdavačko-grafički zavod*

Redakcija i administracija: Beograd, Moše Pijade 8/I; Pošt. fah 677, tel. 333—610, 341—953 i 338—671

Sveske *Jugoslovenskog pregleda* ulažu se u godišnje patent-korice

Godišnja pretplata 2.500 din.

Uplata na žiro-račun: 60806-603-15832

DEMOKRATSKI CENTRALIZAM U KONGRESNIM DOKUMENTIMA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

U ovom prilogu daje se izbor normi i stavova o demokratskom centralizmu sadržanih u kongresnim dokumentima Saveza komunista Jugoslavije od V do XII kongresa. Od kongresnih dokumenata obuhvaćeni su: Program SKJ, statuti, rezolucije i izveštaji. Izborom su obuhvaćeni samo najznačajnije norme i stavovi iz pomenutih dokumenata.

Polaznu osnovu predstavljaju statutarne norme usvojene na V kongresu KPJ kao prvom kongresu održanog u novoj Jugoslaviji. Iz dokumenata narednih kongresa odabrane su samo norme, odnosno stavovi koji znače bitne promene u odnosu na prethodni kongres.

Radi bolje preglednosti i veće mogućnosti korišćenja, norme i stavovi razvrstani su pod šest odrednica, koje označavaju: definiciju demokratskog centralizma; izbore; slobodu mišljenja; donošenje i sprovođenje stavova i odluka; mere odgovornosti; odnose SKJ i republičkih i pokrajinskih organizacija SK. Da bi se lakše pratila geneza demokratskog centralizma u SKJ od V do XII kongresa, u okviru svake odrednice najpre su izložene, hronološki, statutarne norme (i stavovi iz Programa SKJ), a zatim su, na kraju većine odrednica navedeni stavovi iz kongresnih rezolucija i izveštaja, koji se odnose uglavnom na ostvarivanje demokratskog centralizma u praksi.

DEFINICIJA

DEMOKRATSKOG CENTRALIZMA

U Statutu usvojenom na V kongresu KPJ, 1948. godine, utvrđeni su sledeći elementi demokratskog centralizma:

- »a) izbornost svih rukovodećih organa Partije od najnižih do najviših;
- b) periodično polaganje računa partijskih organa pred svojom organizacijom;
- v) stroga partijska disciplina i pokoravanje manjine većini;
- g) bezuslovno pokoravanje nižih organa odlukama viših organa«.

Ova definicija potvrđena je u osnovi i na VI kongresu Saveza komunista Jugoslavije održanom 1952. godine, samo što je tačka g) dopunjena odredbom da »viši organi mogu poništiti odluke nižih organa Saveza ako se one kose s programom, Statutom i linijom Saveza«.

Na VII kongresu SKJ, 1958. godine, ta odredba je, međutim, izostavljena iz statutarne definicije, ali je u novom Programu SKJ data nešto šira politička definicija demokratskog centralizma koja glasi:

»Principi demokratskog centralizma jesu izraz i najadekvatniji organizacioni uslov ideološkog i akcionog jedinstva Saveza komunista Jugoslavije. Demokratski centralizam podrazumeva borbu mišljenja u organizaciji komunista, uz obavezno prihvatanje zaključaka i preduzimanje akcija na osnovu svestrane razmene mišljenja i odluke većine. Dosledno sprovođenje principa demokratskog centralizma doprinosi najboljem izboru partijskih kadrova, mobilise komuniste protiv birokratskih tendencija, a isto tako i protiv pojava malogradanskog anarhizma.«

U Statutu usvojenom na VIII kongresu SKJ, 1964. godine, definicija demokratskog centralizma proširena je novim elementima tako da je glasila:

»Organizacije, organi i rukovodstva Saveza rade samostalno i odgovorni su za ostvarivanje Programa, Statuta i politike Saveza.

Organizacije, organi i rukovodstva Saveza izgrađuju stavove i zaključke i donose odluke svestranom razmenom mišljenja; zaključci i odluke se donose većinom glasova svih članova, odnosno izabranih delegata; manjina je obavezna da, kao i svi ostali članovi, ostvaruje odluke većine.

Organi i rukovodstva Saveza rade kolektivno; o stavovima, zaključcima i odlukama obaveštavaju niža rukovodstva i organizacije; za stavove koje zauzimaju, odluke koje donose i politiku koju vode, njihovi članovi snose kolektivnu i pojedinačnu odgovornost.

Svi organi i rukovodstva Saveza su izborni i za svoj rad odgovaraju organizacijama koje su ih izabrale.

Organizacije, organi i rukovodstva Saveza su obavezni da izvršavaju odluke viših organa i rukovodstava.

Rukovodstva i organizacije se međusobno obaveštavaju o radu. Osnovne organizacije i rukovodstva su obavezni da upoznaju viša rukovodstva i organe sa problemima na koje nailaze u svojoj delatnosti, da iznose svoja zapažanja o radu viših rukovodstava i daju predloge za izgrađivanje politike Saveza komunista. Rukovodstva su obavezna da razmatraju predloge i kritičke primedbe koje upućuju članovi, osnovne organizacije i niža rukovodstva Saveza komunista, i da ih o svome stavu obaveštavaju.«

U Statutu SKJ usvojenom na IX kongresu, 1969. godine, još više je potencirana demokratska sadržina definicije demokratskog centralizma tako da je ona glasila:

»Demokratski centralizam je osnovni princip unutrašnjeg života, organizovanja i delovanja Saveza komunista Jugoslavije. Demokratska sadržina toga principa ostvaruje se i potvrđuje razvijanjem takvog sistema odnosa u Savezu komunista Jugoslavije u kojima je član osnovni subjekt u izgrađivanju politike i stavova Saveza i time svesno uzima na sebe odgovornost za njihovo dosledno ostvarivanje...

Demokratski centralizam izražava suštinu i sistem odnosa u Savezu komunista koji se zasnivaju na:

— takvom položaju člana SKJ koji mu omogućava neprekidno i aktivno učešće u pripremanju i donošenju odluka i stavova na svim stepenima i u svim oblastima delovanja Saveza;

— demokratskom metodu u pripremanju i donošenju stavova, uvažavanju naučnih saznanja, slobodnom iznošenju, suočavanju i borbi mišljenja kroz ravnopravnu, demokratsku i principijelnu raspravu, što onemogućava namećanje volje od strane užih grupa i manjine;

— obaveznosti odluka koje usvoji većina za sve članove i na organizovanom, jedinstvenom delovanju komunista na pretvaranju u život tako donetih odluka;

— samostalnosti, inicijativi i stvaralaštvu člana, svake organizacije, foruma i organa Saveza u njihovoj društveno-političkoj i idejnoj akciji na osnovu programa, statuta i politike Saveza;

— odlučujućoj ulozi članstva — neposredno i preko delegata koje ono bira — u predlaganju, biranju i redovnom obnavljanju sastava svih foruma, organa i radnih tela Saveza;

— stalnom uticaju članstva na program rada, funkcionisanje i sadržinu odluka izbornih organa;

— neposrednoj odgovornosti izbornih organa koji u sklopu svojih funkcija rade samostalno i kolektivno, a njihovi članovi snose za svoj rad kolektivnu i pojedinačnu odgovornost pred biračkim telom;

— stalnom idejno-političkom, akcionom i organizacionom povezivanju, međusobnom informisanju i uzajamnoj odgovornosti za rezultate rada članstva i njegovih foruma i organa, užih i širih delova organizacije i celine Saveza komunista Jugoslavije;

— obavezi užih organizacija da se pridržavaju odluka i stavova širih organizacija, odnosno njihovih foruma i organa, i na obavezi svih organizacija da se pridržavaju programskih ciljeva, statutarnih normi, politike i zaključaka Saveza komunista Jugoslavije.«

Deseti kongres SKJ 1974. je u osnovi zadržao postojeću statutarnu definiciju demokratskog centralizma, kojoj su u Statutu SKJ usvojenom na *XI kongresu*, 1978. godine, pridodate i odredbe o:

» — obavezi osnovi članova čija su mišljenja i predlozi u organizaciji ili organu Saveza komunista ostali u manjini da, uz slobodu zadržavanja vlastitog mišljenja, prihvate i sprovede odluke koje usvoji većina. S tim je nespojivo bilo kakvo delovanje koje bi otežavalo i ometalo jedinstvenu akciju komunista na pretvaranju u život tako donesenih odluka, što bi predstavljalo oblik grupašenja i frakcionaskog delovanja;

— obavezi komunista da svoje stavove u pogledu odluka osnovnih organizacija odnosno organa Saveza komunista iznose u organima čiji su članovi, a ne izvan njih; . . .

— pružanju pomoći članstvu u osnovnim organizacijama od strane organa Saveza komunista;

— razvijanju sistema stalne i neposredne demokratske komunikacije s društveno-političkim i društvenim organizacijama, delegacijama i samoupravnim organizacijama i zajednicama;

— javnosti rada i otvorenoj idejno-političkoj akciji članova svih organizacija, foruma i organa Saveza.«

U Statutu SKJ usvojenom na *XII kongresu*, 1982. godine, data je sledeća definicija demokratskog centralizma:

»Demokratski centralizam osnovni je princip unutrašnjeg života, organizovanja i delovanja Saveza komunista Jugoslavije, svih njegovih članova, organizacija, foruma i organa. On je osnova za jačanje idejno-političkog, akcionog i organizacionog jedinstva SKJ, koje se zasniva na bitnim političkim opredeljenjima, jedinstvenoj ideologiji i političko-programskoj platformi za ostvarivanje dugoročnih i neposrednih ciljeva socijalističkog samoupravnog razvoja i jedinstvenim principima organizovanja komunista u celoj zemlji.

Demokratski centralizam jeste i osnova za demokratsku pripremu, donošenje i dosledno stvaralačko ostvarivanje stavova, politike i odluka Saveza komunista i za proveru njihove vrednosti i podjednaku odgovornost Saveza komunista republika i autonomnih pokrajina za izgrađivanje i ostvarivanje jedinstvene politike SKJ i jedinstveno revolucionarno delovanje SKJ kao vodeće idejno-političke snage radničke klase i radnih ljudi Jugoslavije. Razvoj odnosa u Savezu komunista Jugoslavije na principima demokratskog centralizma sprečava pojave birokratsko-dogmatskog centralizma i narušavanje jedinstva Saveza komunista Jugoslavije.

Izgradnja i učvršćenje Saveza komunista Jugoslavije kao jedinstvene revolucionarne organizacije, jačanje i razvoj unutrašnjih odnosa zasnovanih na principima demokratskog centralizma, bitan su uslov daljeg samoupravnog demokratskog razvoja našeg društva i ravnopravnosti naroda i narodnosti, republika i pokrajina, razvoja i obogaćivanja oblika delegatskog i samoupravnog odlučivanja novim demokratskim i samoupravnim sadržajima i u funkciji su samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja, razvijanja jedinstva radničke klase, ravnopravnosti i bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije.

Sadržaj principa demokratskog centralizma ostvaruje se i potvrđuje razvijanjem takvog sistema odnosa i organizovanog delovanja u Savezu komunista Jugoslavije u kojem je član osnovni subjekt u izgrađivanju politike i stavova Saveza, koji svesno uzima na sebe odgovornost za dosledno ostvarivanje tih principa.«

* * *

U *Izveštaju o radu Saveza komunista Jugoslavije i Centralnog komiteta između X i XI kongresa* ocenjeno je da je:

»Veća angažovanost članstva, osnovnih organizacija i organa SK na izgrađivanju politike i na njenom sprovođenju

pridonela jačanju njihove lične i kolektivne idejno-političke odgovornosti, kao i daljoj afirmaciji principa demokratskog centralizma. Širim uključivanjem komunista u donošenje odluka i izvršavanje dogovorenih zadataka, odlučnijim suzbijanjem pojava stihijnosti i forumskog načina rada koji su bili prisutni u nekim organizacijama i rukovodstvima, produbljivali su se i dalje razvijali demokratski odnosi u Savezu komunista.«

U *Izveštaju o radu Saveza komunista i Predsedništva SKJ između IX i X kongresa* date su, pored ostalih, sledeće ocene o ostvarivanju demokratskog centralizma u SKJ:

»Gledano u celini povećava se idejna i politička mobilnost članstva; organizacije Saveza komunista se sve više samoinicijativno angažuju u borbi za društveni razvoj i ostvarivanje programskih ciljeva Saveza komunista Jugoslavije; značajno je porasla uloga republičkih i pokrajinskih organizacija Saveza komunista i njihovih rukovodstava; učinjeni su određeni koraci napred u razvijanju neposrednog komuniciranja između organizacija i organa Saveza komunista; povećava se učesće članstva u izgrađivanju i ostvarivanju politike Saveza komunista; jača odgovornost i samostalnost članova, organizacija i organa Saveza komunista u idejno-političkom delovanju; intenzivira se idejno-politička diferencijacija i ubrzava oslobađanje organizacije od članova kojima nije mesto u Savezu komunista; brže se izgrađuje idejno-političko jedinstvo na liniji doslednog razvijanja i ostvarivanja samoupravnog socijalističkog kursa; Savez komunista se sve više akciono osposobljava za ostvarivanje svojih programskih ciljeva . . .

Antisocijalističke i antisamoupravne tendencije otežavale su, međutim, suštinsku reformu i revolucionarnu obnovu Saveza komunista. Zajedničko obeležje tehnokratizma, nacionalizma, liberalizma i birokratskog dogmatizma sastojalo se u odbacivanju demokratskog centralizma kao principa na kome treba da se zasniva organizovanje i delovanje Saveza komunista Jugoslavije. Demokratski centralizam je u određenim strukturama Saveza komunista potiskivan i odbacivan, a bilo je i pokušaja da se njegova suština izvito-peri u birokratski centralizam. Potiskivanje i negiranje demokratskog centralizma u Savezu komunista Jugoslavije predstavljalo je oblik borbe antisocijalističkih i antisamoupravnih snaga da rastoče klasnu i revolucionarnu suštinu Saveza komunista, da ga onesposobe za obavljanje vodeće uloge i da time razoružaju radničku klasu u organizacionom, idejno-političkom i akcionom pogledu.

Odbacivanje i narušavanje demokratskog centralizma vodili su prodiranju nesocijalističke stihije u Savezu komunista, slabljenju njegovih svojstava koja mora da ima kao organizacija revolucionarne akcije i sužavanje uloge članstva u građenju i ostvarivanju politike i stavova Saveza komunista. To se izražavalo, pored ostalog: u pritiscima za obezbeđivanje monopola uskih grupa u političkom odlučivanju u rukovodstvima i organizacijama Saveza komunista; u svođenju unutarpartijske demokratije na formalno-demokratsku proceduru; u pojavama manipulisanja članstvom, demagogije, politikanstva i liderstva; u sputavanju kritike i samokritike; u pretpostavljanju »slobode« individualnog delovanja organizovanoj akciji; u samovolji i neodgovornosti u pogledu rezultata politike; odsustvu kontrole i kritičkog ocenjivanja kako se ostvaruju zauzeti stavovi itd.

Takve pojave sputavale su živo i neprekidno komuniciranje između članstva, organizacija i organa Saveza komunista i otežavale cirkulaciju političkih informacija, tako da ni članstvo ni organi Saveza komunista često nisu raspolagali svim elementima neophodnim za kvalifikovano političko odlučivanje.«

IZBORI

Statutom KPJ usvojenom na *V kongresu* utvrđeno je pravo člana Partije »da bira i da bude biran u organe Partije.«

»Prilikom izbora partijskih organa izbori se vrše isključivo pojedinačno za svakog kandidata. Izbori se vrše tajnim glasanjem. Članovi Partije imaju neograničeno pravo da traže skidanje kandidata i da ih kritikuju.«

Statutom SKJ usvojenim na *VI kongresu* utvrđeno je i pravo članova Saveza komunista da »predlažu kandidate«.

Sedmi kongres nije vršio značajnije promene u izbornim pravima, sem što je otvorio mogućnost da se, pored tajnog i pojedinačnog glasanja, izbor sekretara i sekretarijata osnovne organizacije, fabričkih, mesnih i njima sličnih komiteta može vršiti i drukčije ukoliko, na predlog jedne trećine prisutnih, konferencija tako odluči.«

Osmi kongres je tu mogućnost napustio, ali je izvršio značajne promene na liniji demokratizacije izbora, koje su izražene u sledećim odredbama Statuta SKJ:

»Obaveze i prava člana Saveza komunista jesu: . . .

da bira i da bude biran u rukovodstva i organe Saveza; da prilikom biranja učestvuje u utvrđivanju načela i kriterija za njihov sastav, da predlaže kandidate i o svakom predloženom kandidatu daje svoje mišljenje konferenciji, odnosno kongresu; . . .

Izbori u Savezu komunista obavljaju se tajnim glasanjem i pojedinačno za svakog kandidata . . .

Broj članova komiteta, kontrolnih i revizionih komisija i kriterij za njihov izbor utvrđuje konferencija, odnosno kongres Saveza komunista na osnovu predloga delegata i mišljenja koja su iznesena u organizacijama Saveza komunista u toku njihovih priprema.

O broju kandidata za izbor komiteta, kontrolnih i revizionih komisija Saveza komunista odlučuje konferencija, odnosno kongres.

Ako predlog ne sadrži više kandidata od broja koji se bira, izabrani su oni kandidati koji su dobili dvotrećinsku većinu glasova. Ako u predlogu ima više kandidata od broja koji se bira, izabrani su oni kandidati koji su dobili najveći broj glasova, ali pri tom moraju imati više od polovine glasova prisutnih delegata . . .

Ako prilikom glasanja nije izabran potreban broj članova rukovodstva, odnosno kontrolne i revizione komisije, naknadno se bira onoliko kandidata koliko je potrebno do popune određenog broja . . .

Prilikom izbora, sastav komiteta, kontrolnih i revizionih komisija Saveza komunista, obavezno se obnavlja najmanje za četvrtinu članova.

Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije i centralni komiteti Saveza komunista socijalističkih republika obavezni su da redovno obnavljaju sastav svojih izvršnih organa. . .

Na funkcije u osnovnim organizacijama Saveza komunista i u rukovodećim i drugim organima Saveza primenjuje se načelo ograničenja ponovnog izbora i imenovanja.

Član Saveza komunista Jugoslavije može biti biran na istu izvršnu funkciju u osnovnoj organizaciji, komitetu, kontrolnoj i revizionoj komisiji više od dva puta uzastopno samo ako to zahtevaju opravdani razlozi o čemu odlučuje osnovna organizacija, komitet, kontrolna i revizionna komisija.«

Statutom usvojenim na *IX kongresu* izbori u SKJ su još više demokratizovani, što je izraženo sledećim odredbama:

»Izbori u Savezu komunista ostvaruju se na osnovu ovih principa:

— Svi forumi i organi Saveza komunista su izborni;

— Tajnim glasanjem biraju se: članovi konferencije opštinske (gradske) i njima odgovarajuće organizacije i njihovi izvršni organi; članovi konferencija svih organizacija Saveza komunista u JNA i njihovi izvršni organi; članovi konferencije Saveza komunista autonomne pokrajine i pokrajinski komitet; delegati Konferencije i Kongresa i članovi centralnog komiteta i drugih organa Saveza komunista socijalističke republike; delegati Konferencije i Kongresa Saveza komunista Jugoslavije, članovi Predsedništva SKJ, Komisije za statutarna pitanja SKJ i Nadzornog odbora

SKJ. Način izbora ostalih organa i tela utvrđuje se statutima i statutarnim odlukama Saveza komunista socijalističkih republika, pokrajinskih, gradskih, opštinskih i drugih organizacija.

— Članstvo Saveza kandiduje i neposredno bira organe svoje organizacije i članove konferencije opštinske organizacije. Na osnovu predloga članstva, konferencija opštinske organizacije bira svoje organe, delegata za pokrajinsku konferenciju, za kongres i konferenciju Saveza komunista socijalističke republike i Saveza komunista Jugoslavije i kandiduje članove za organe Saveza komunista pokrajine, Saveza komunista socijalističke republike i Saveza komunista Jugoslavije. Statutom Saveza komunista republike, ili odlukom centralnog komiteta Saveza komunista republike može se utvrditi da organizacije Saveza komunista u radnim organizacijama mogu vršiti direktno kandidovanje za navedene forume i organe, a kandidate verifikuje opštinska konferencija;

— Kandidovanje članova za forume i organe Saveza vrši se posle diskusije o zadacima foruma, odnosno organa koji se biraju i posle usvajanja kriterijuma na osnovu kojih se vrši kandidovanje;

— Svaki član može biti izabran u svaki forum, organ i tela Saveza ako mu članstvo izrazi poverenje. Za svaki izbor je potreban lični pristanak kandidata;

— Član ne može u isto vreme obavljati izvršnu funkciju u Savezu komunista i u organu vlasti; po pravilu, član ne može u isto vreme obavljati izvršnu funkciju u Savezu komunista i društveno-političkoj organizaciji;

— Redovni izbori foruma i organa vrše se u rokovima koji su utvrđeni Statutom SKJ, statutima republika i pokrajina i statutarnim odlukama gradskih i opštinskih organizacija. Prilikom redovnog izbora, sastav organa obavezno se obnavlja najmanje za jednu trećinu;

— Član ne može biti biran u isti izvršni organ Saveza više od dva puta uzastopno;

— Pored redovnih izbora mogu se vršiti delimični ili potpuni izbori pojedinih organa kada biračko telo utvrdi da je to potrebno.«

Ostale odredbe Statuta koje se odnose na izbore ostale su neizmenjene.

Deseti i XI kongres nisu vršili značajnije promene u izbornom sistemu, a na *XII kongresu* Statut SKJ je dopunjen sledećim odredbama o kadrovskoj politici u SKJ:

»Organizacije, organi i forumi Saveza komunista vode stalnu i sistematsku kadrovsku politiku zasnovanu na jedinstvenim idejno-političkim kriterijumima i klasnim osnovama, obezbeđivanju uslova za aktivno učešće članstva u kadrovskoj politici i organizovano rade na idejno-političkom osposobljavanju kadrova.

Prilikom izbora u Savezu komunista organi i forumi dužni su da, na osnovama klasne suštine i politike nacionalne ravnopravnosti, izgrade kriterijume kadrovske politike.

Organizacije, organi i forumi Saveza komunista dužni su da kriterijumima kadrovske politike obezbeđuju klasni, nacionalni i dobnii sastav organa Saveza komunista, njihovo redovno obnavljanje u skladu sa principom izmenljivosti kadrova, njihove vertikalne pokretljivosti i dekumulacije na svim funkcijama, da suzbijaju tendenciju reprodukcovanja političkog profesionalizma i obezbeđuju povratak kadrova u udruženi rad po isteku mandata na političkim funkcijama.«

SLOBODA MIŠLJENJA

Statutom usvojenim na *V kongresu* utvrđena su, pored ostalih, i sledeća prava člana KPJ:

»da na partijskim sastancima kritikuje bilo kog partijskog radnika; . . .

da se ma s kakvim pitanjem ili izjavom obraća ma kojoj partijskoj instanci, uključujući Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije i Kongres . . .

Svaki član Partije ima neosporno pravo, koje potiče iz unutrašnje partijske demokratije, da slobodno i konstruktivno u svojoj organizaciji učestvuje u pretresanju i rešavanju pitanja partijske politike. Samo na osnovu unutrašnje partijske demokratije može se razviti slobodna, zdrava, konstruktivna kritika i samokritika i učvršćivati partijska disciplina koja mora biti svesna, a ne mehanička.

Opštestpartijska diskusija o pojedinim pitanjima može da se sprovodi samo po odluci Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije ili na zahtev najmanje tri komunističke partije narodnih republika.«

Statut usvojen na *VI kongresu* SKJ nije sadržavao nove stavove o slobodi mišljenja, a u Programu SKJ usvojenom na ovom kongresu rečeno je sledeće:

»U našem društvenom i političkom sistemu sve se više razvija pozitivna i stvaralačka borba mišljenja na socijalističkim pozicijama, a njoj je svrha da rešava društvene suprotnosti, da olakšava i ubrzava, u skladu sa stvarnim mogućnostima, svestrani socijalistički razvitak.

Oblici borbe mišljenja i društvene kritike menjaju se i prilagođavaju stvarnosti, koja se menja. U sukobu klasnih antagonizama, u ratu i revoluciji društvena kritika je morala dobiti najoštrije forme. Danas oblici društvene kritike niču iz stvarnosti u kojoj je ideja socijalizma pobedila, iz privrednog i društvenog mehanizma koji se ne može uspešno razvijati bez neprekidne borbe mišljenja.«

Statutarne odredbe o slobodi mišljenja izmenjene su na *VII kongresu*, tako da su glasile:

»Član Saveza komunista ima pravo:

a) da svoj stav i poglede na sva pitanja društvenog razvitka slobodno izlaže i brani u organizacijama Saveza, da na sastancima organizacija i u štampi učestvuje u raspravljanju politike Saveza i donošenju njegovih odluka;

b) da se pre donošenja odluke organizacije zalaže za svoje mišljenje;

c) da na sastancima organizacija Saveza kritikuje svakog člana Saveza; . . .

e) da lično učestvuje kad se pretresa i odlučuje o njegovom radu i postupcima;

f) da se pitanjima ili predlozima obraća ma kojem rukovodstvu ili organu Saveza, uključujući Centralni komitet i kongres.«

Ove odredbe su u Statutu usvojenom na *VIII kongresu* proširene i dopunjene sledećim stavovima:

»da (član — naša prim.) u toku izvršavanja usvojenih stavova i odluka, a na osnovu iskustava iz prakse, daje svoje primedbe na njih i predloge organizaciji i rukovodstvima Saveza;

da na sastancima Saveza komunista raspravlja o radu svakog člana, funkcionera ili rukovodstva Saveza i da kritikuje njihov rad i postupke ukoliko nisu u skladu sa Programom, Statutom i politikom Saveza komunista.«

Na *IX kongresu* Statut SKJ je dopunjen sledećim odredbama o slobodi mišljenja:

»Svoje tvrdnje komunist je dužan da obrazloži. Za mišljenja i kritike koje je izneo u Savezu komunista član ne može snositi političku odgovornost . . .

Prilikom raspravljanja i odlučivanja u Savezu komunista, član ima pravo da zadrži svoje mišljenje. Stav koji je usvojen obavezan je za sve članove dok se ne izmeni po utvrđenom demokratskom postupku.«

Statut SKJ usvojen na *X kongresu* dopunjen je sledećim odredbama o slobodi mišljenja:

»Kritika i samokritika su pravo i dužnost svakog člana, organizacije, foruma i organa Saveza komunista . . .

Političku odgovornost snosi onaj član koji se posluži neistinom i dezinformacijama da bi politički i moralno diskvalifikovao druge ljude.

Napad na principe, programske ciljeve i idejno-političku platformu Saveza komunista povlači isključenje iz Saveza komunista. . .

Ukoliko prilikom raspravljanja i odlučivanja član organizacije, organa i foruma zadržava svoje mišljenje, dužan je da ga obrazloži.«

* * *

U *Rezoluciji VIII kongresa* izraženi su sledeći stavovi o borbi mišljenja i kritici:

»Izgrađivanje jedinstvenih stavova pretpostavlja demokratsku borbu mišljenja za najprogresivnija rešenja, razumevanje suštine kretanja našeg društva, stvaralačko i kritičko istraživanje socijalističke prakse i iskustava koja stiču radni ljudi i davanje odgovora na nova pitanja koja ta praksa nameće.

Savez komunista smatra da su intenzivna kritika i demokratska borba mišljenja sa pozicija socijalizma neophodne za razvijanje socijalističkih odnosa. Komunisti su dužni da se energično bore protiv svih pokušaja sprečavanja radnih ljudi da svojom kritikom stvaralački deluju i doprinose socijalističkom progresu.«

U *Rezoluciji IX kongresa* o slobodi mišljenja u SKJ rečeno je:

»Savez komunista, u mnogim svojim delovima, već deluje kao živa i demokratska organizacija. U njemu snažnije bije puls političkog i idejnog života, razvija se slobodnija debata, razmena i suočavanje mišljenja kao put do zajedničkih stavova i odluka. Istovremeno, razgovetnije se uočavaju različite idejne struje, političke tendencije i pozicije. Otuda se period koji je za nama odlikuje i pojačanom idejnom diferencijacijom koja ima dvojake posledice. Ona razbija predstave o prividnom jedinstvu, u stvari birokratskom monopolizmu, koji teži da ukine svaku nijansu, razliku u mišljenju i onemogućava da se te, stvarno postojeće razlike, alternative slobodno izraze. Takva idejna diferencijacija istovremeno je put za prevazilaženje idejne koegzistencije u Savezu, za demokratsko razgraničavanje od neprihvatljivih koncepcija i izgrađivanje stvarnog idejno-političkog i akcionog jedinstva na novim osnovama.

Probudene su snage dela članstva, koje samostalnije i intenzivnije politički misli, jasnije se opredeljuje u pogledu suštinskih pitanja i šire se angažuje u samoupravnoj društvenoj akciji. Rezultati ograničenog dometa koji su do sada ostvareni otkrivaju velike potencijalne mogućnosti koje se otvaraju reformom Saveza komunista na putu njegovog preobražavanja u stvaralačkiju, dinamičniju, demokratskiju i borbeniju organizaciju.«

U *Izveštaju o radu Komisije za statutarne pitanja SKJ od IX do X kongresa* date su sledeće ocene o kritici u SKJ:

»U mnogim organizacijama i sredinama nije postojala atmosfera za slobodnu kritiku. Radni ljudi, pa i članovi Saveza komunista, nisu se usuđivali da jasno i konkretno kritikuju, naročito kada je reč o slabostima i samovolji rukovodilaca, jer su se bojali represalija.

Kritika je najčešće bila anonimna i uopštena. Oštro su osuđivane pojave korupcije, mita, karijerizma, protekcionizma i drugih anomalija, ali bez konkretizacije . . .

Kritikovale su se pretežno tuđe slabosti, a sopstvene su se prećutkivale, najčešće zbog atmosfere u kojoj je kritika, čak i najobjektivnija, teško prolazila bez izvesnih posledica po kritičara. . .

Jedan deo članova Saveza komunista nije shvatio kritiku kao sredstvo idejno-političke borbe zbog niskog idejnog nivoa i veoma slabe informisanosti o stanju u radnoj organizaciji, opštini, republici i federaciji.

Neki, pak, nisu kritikovali zato da ne bi bili kritikovani, da im se kritika ne bi uzvratila. Ti komunisti nisu bili spremni da se suoče sa svojim greškama, pa zato nisu ukazivali ni na slabosti drugih.

Bilo je komunista koji su se zbog oportunitizma i ličnog komoditeta ustezali da kritikuju i nisu želeli da se zameraju, »da kvare« drugarstvo i prijateljstvo, jer se na kritiku često reagovalo s osećanjem uvrednosti od strane onih na koje se ona odnosila.«

Rezolucijom *XI kongresa* utvrđeni su sledeći stavovi o kritici i samokritici u Savezu komunista:

»Kritiku i samokritiku u Savezu komunista razvijati kao bitan činilac jačanja njegove odgovornosti i idejno-političkog i akcionog jedinstva. Kritika i samokritika treba da doprinese ne samo prevladavanju negativnih pojava, nego i afirmaciji svih pozitivnih rezultata... Komunisti ne sme biti pozvani na odgovornost zbog javno iznesene, argumentovane kritike u osnovnoj organizaciji i u bilo kojem organu Saveza komunista Jugoslavije.«

Dvanaesti kongres samo je potvrdio ranije utvrđene stavove o slobodi mišljenja u SKJ.

DONOŠENJE I SPROVOĐENJE STAVOVA I ODLUKA

Pripremanje, donošenje i sprovođenje stavova i odluka prvi put je regulisano Statutom usvojenim na *VI kongresu* SKJ, kad je utvrđeno da je član dužan:

»da aktivno učestvuje u donošenju odluka Saveza i da ih dosledno i disciplinovano sprovodi u život...«

Delatnost osnovnih organizacija je javna, odluke se donose na sastancima na kojima prisustvuju i trudbenici koji nisu članovi Saveza; aktivnost osnovnih organizacija treba da se što više odvija pod kontrolom i uz učešće masa...

Gradski, sreski, reonski i opštinski komiteti rade kolektivno i odluke donose na svojim sednicama kojima je prisutno najmanje dve trećine članova.«

Na *VII kongresu* ovo pitanje je još šire regulisano, pa je Statut SKJ proširen sledećim odredbama:

»Član Saveza komunista je dužan:...

da radi na razvijanju socijalističke svesti radnih ljudi, da tumači politiku Saveza i da se bori za njeno sprovođenje, da razvija aktivnost i inicijativu građana u svim oblicima socijalističke demokratije, da svojom aktivnošću doprinosi da odluke društvenih organa i organizacija budu u duhu socijalizma i da se aktivno bori protiv antisocijalističkih shvatanja i postupaka;...

da aktivno učestvuje u radu svoje organizacije, da se potčinjava odlukama većine i disciplinovano i dosledno sprovodi u život odluke Saveza...

Sve organizacije i rukovodstva Saveza su samostalni u donošenju odluka u delokrugu svoga rada, a u skladu sa Programom, Statutom i politikom Saveza.

Viša rukovodstva su dužna da pomažu i razvijaju inicijativu i aktivnost komunista i organizacija Saveza, da razmatraju predloge i mišljenja organizacija. U cilju donošenja što pravilnijih odluka rukovodstva i organizacije Saveza primenjuju kao metod svoga rada savetovanja o svim pitanjima značajnijim za rad i politiku Saveza. Rukovodstva Saveza mogu održavati i proširene sednice, kojima prisustvuju i pojedini članovi i drugi funkcioneri Saveza.«

Statut SKJ je na *VIII kongresu* dopunjen još i sledećim odredbama:

»Rad Saveza komunista je javan, što omogućava i podstiče aktivno učešće njegovih članova i svih radnih ljudi, organizovanih u Socijalističkom savezu i drugim društveno-političkim i društvenim organizacijama, u izgrađivanju i ostvarivanju politike koja odgovara interesima i potrebama radnih ljudi; jača društvenu odgovornost komunista, organizacija i rukovodstava i doprinosi razvijanju demokratskih odnosa u Savezu komunista...«

U Savezu komunista utvrđuju se stavovi i zaključci i donose odluke na osnovu svestrane razmene i borbe mišljenja, kritike i samokritike i najšireg učešća članstva i organizacija, na čemu se zasniva idejno i akciono jedinstvo, svesna disciplina i unutrašnji odnosi u Savezu komunista.«

Na *IX kongresu* odlučivanje u Savezu komunista je znatno detaljnije regulisano, tako da su odgovarajuće odredbe Statuta glasile:

»U Savezu komunista političke odluke i stavove donose:

— članovi Saveza neposredno na konferencijama, odnosno sastancima svojih organizacija u radnim organizacijama, u mesnim zajednicama i jedinicama (ustanovama) Jugoslovenske narodne armije;

— konferencija opštinske (gradske) i njoj odgovarajuće organizacije;

— konferencije organizacija Saveza u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i Komitet Konferencije u JNA;

— konferencija Saveza komunista autonomne pokrajine i pokrajinski komitet;

— kongres i konferencija Saveza komunista socijalističke republike i centralni komitet SK republike;

— kongres i konferencija Saveza komunista Jugoslavije, Predsedništvo SKJ i njegov političko izvršni organ.

Izvršni organi donose odluke i preduzimaju mere samo u sklopu svoje izvršne funkcije na osnovu usvojene politike Saveza i stavova organa koji su ih izabrali.

Statutarni i nadzorni organi usvajaju odluke i zaključke samo u delokrugu svog posla i odgovornosti u skladu sa svojom specifičnom funkcijom. Predlozi i zaključci komisija, savetovanja i drugih oblika okupljanja i idejno-političkog povezivanja komunista dobijaju snagu obaveznosti kada ih usvoji odgovarajuća organizacija, odnosno ovlašćeni organ Saveza.

Za odlučivanje u organizacijama Saveza komunista potrebno je prisustvo najmanje polovine članova. Odluka postaje punovažna ako se za nju izjasni većina prisutnih članova.

Za odlučivanje na svim konferencijama, počev od opštinske, kongresima i organima Saveza komunista potrebno je prisustvo najmanje dve trećine delegata, odnosno članova, a odluka postaje punovažna ako se za nju izjasni većina prisutnih.

Svi izborni organi Saveza komunista donose poslovnik o svom radu u kome se utvrđuje postupak u zakazivanju, pripremanju i vođenju sednica, način pretresanja pitanja i predloga koji su na dnevnom redu i način usvajanja zaključaka.

Članovi Saveza komunista, njihove organizacije i organi imaju pravo da pokažu i predlažu pitanja koja bi se razmatrala na konferencijama, kongresima i organima Saveza komunista i da svoja mišljenja iznose u vidu predloga rezolucija i odluka s potrebnim obrazloženjem. Organizacije, forumi i organi Saveza komunista odnose se na isti način prema predlozima svih društveno-političkih i samoupravnih organizacija radnih ljudi.

Poslovnikom foruma, odnosno organa utvrđuje se postupak koji je potreban prilikom razmatranja predloga organizacije SK i predloga društveno-političkih i samoupravnih organizacija radnih ljudi.

Pre nego što se kongres, odnosno konferencija Saveza komunista Jugoslavije izjasni o dokumentima koji imaju programski ili statutarni karakter ili onim u kojima se predlažu bitne promene politike Saveza komunista u određenim oblastima društvenog života, organi Saveza komunista su obavezni da takve predloge s potrebnom argumentacijom stave na diskusiju u Savezu komunista i javnosti. Oni su dužni da razmotre svaki predlog i kritičku primedbu koji su izneti u diskusiji, da se o njim izjasne i da iznesu razloge zbog kojih ne prihvataju određena mišljenja.«

Na *X kongresu* u Statut SKJ unesene su nove odredbe o inicijativi u Savezu komunista, koje glase:

»Članovi, organizacije i organi Saveza komunista imaju pravo da pokažu i predlažu pitanja koja bi se razmatrala u organima i forumima Saveza komunista.

Inicijative i predloge članova organizacija je dužna da razmotri i, ako ih usvoji — postaje njihov nosilac i preduzima mere za njihovu realizaciju. Kada osnovna organizacija pokreće predloge i inicijative, opštinska konferencija ili njen izvršno-politički organ dužni su da o njima zauzmu stav i, ako ih usvoje — postaju njihovi nosioci i preduzimaju mere

za njihovu realizaciju. Isti odnos prema inicijativama i predlozima imaju i svi drugi organi i forumi Saveza komunista.

Neprihvaćene inicijative i predlozi moraju se argumentovano obrazložiti onima od kojih su potekli.

Organizacije, forumi i organi Saveza komunista odnose se na isti način prema predlozima svih društveno-političkih i samoupravnih organizacija radnih ljudi.«

Na *XII kongresu* Statut SKJ je dopunjen stavovima o kolektivnom radu i odgovornosti, koji glase:

»U Savezu komunista Jugoslavije primenjuje se princip kolektivnog rada, odlučivanja i odgovornosti, koji se zasniva na sledećim načelima:

(1) Svi članovi osnovnih organizacija, organa i foruma Saveza komunista imaju podjednaka prava u vršenju svojih obaveza i dužnosti i snose punu odgovornost za kolektivni rad i način odlučivanja.

(2) Osnovne organizacije, organi i forumi Saveza komunista kolektivno pripremaju i na sednicama razmatraju pitanja o kojima odlučuju ili zauzimaju stavove i o njima punovažno donose odluke kada je prisutan potreban broj članova utvrđen ovim Statutom. U ime osnovne organizacije, organa, odnosno foruma, njihov član ne može donositi odluke i zauzimati stavove.

(3) Osnovne organizacije, organi i forumi Saveza komunista i njihovi članovi snose pojedinačnu i kolektivnu odgovornost pred svojim izbornim telom, organizacijom i organom čiji su članovi te pred radnim ljudima za politiku, stavove i odluke koje usvajaju, njihovo sprovođenje i za stanje na području na kojem deluju.

(4) Osnovne organizacije, organi i forumi obavezni su da svom članu obezbede potpunu i pravovremenu informaciju o pitanjima koja se razmatraju i o kojima se odlučuje.

(5) Osnovne organizacije, organi i forumi Saveza komunista i njihovi članovi ostvaruju svoju funkciju na sednicama, neposrednim delovanjem i kontaktima s članstvom, organizacijama i organima SK, delovanjem u radnim telima organizacija i organa SK i u političkom sistemu socijalističke samoupravne demokratije.

(6) Osnovne organizacije, organi i forumi Saveza komunista menjaju svoje odluke i stavove kada to praksa zahteva primenjujući isti postupak kao prilikom donošenja.

(7) Utvrđivanje trajanja mandata na funkcijama u organima Saveza komunista deo je primene principa kolektivnog rada, odlučivanja i odgovornosti.«

* * *

U *Rezoluciji IX kongresa* sadržani su sledeći stavovi o demokratskom odlučivanju u Savezu komunista:

»U ostvarivanju ciljeva demokratizacije Saveza postignuti su veliki uspesi, ali se celokupna njegova delatnost mora još doslednije zasnivati na stalnoj aktivnosti članstva i organizacije na stvaranju i usvajanju politike Saveza. Pri tome, bitno je da se konstituisanje političkih odluka zasniva na slobodnom suočavanju mišljenja, proveravanju pogleda i ocena, putem organizovanja diskusija u Savezu o svakom krupnijem pitanju njegove politike i prakse. Takav metod omogućuje sintezu najprogresivnijih shvatanja i izbor najboljih rešenja. Tako usvojena odluka predstavlja snažan čini-lac jedinstva komunista i društva. Kao što jedinstvo u orijentaciji i akciji pretpostavlja demokratiju, ravnopravnost u diskusiji, u utvrđivanju i izboru političke platforme, tako i demokratija podrazumeva organizovanost u izvršavanju usvojenih odluka.

Jačanje stvarnog i neposrednog uticaja članstva na rad i odlučivanje foruma i organa Saveza, prevazilaženje hijerarhijskih odnosa i novi kvalitet u demokratizaciji delovanja političkih centara SKJ, biće izvor neophodne stabilnosti u dugoročnoj idejno-političkoj orijentaciji koju utvrđuju kongresi i obezbeđivače kontinuitet u delovanju SKJ.«

U *Izveštaju o radu Komisije za statutarna pitanja SKJ od IX do X kongresa* date su sledeće ocene o odlučivanju u Savezu komunista:

»Razvijanje i jačanje odgovornosti u Savezu komunista otežavao je i stari način rada. Forumi i organi Saveza komunista često su donosili značajnije odluke bez šireg konsultovanja baze. Usvajali su se, ponekad, uopšteni i kompromisni zaključci iza kojih nije sledio konkretan program i jedinstvena akcija, nego proizvoljno tumačenje, a ponekad i suprotna istupanja članova foruma i organa. To je zbu-njivalo članstvo i negativno delovalo na disciplinu i odgovornost u Savezu komunista. . .

Većina organizacija nastojala je da u svojoj sredini primeni zaključke i stavove viših foruma i organa Saveza komunista. Međutim, bilo je, a ima i danas, organizacija koje se neodgovorno odnose prema stavovima viših organa Saveza komunista. One ne žive s problemima svoje sredine i ne nalaze se u centru političkih zbivanja, neodgovorno se odnose i prema sopstvenim zaključcima i ne razvijaju aktivnost u cilju njihovog sprovođenja.

U Savezu komunista često je bio prisutan pragmatistički odnos prema stavovima viših organa. Ako oni nisu odgovarali ličnim interesima pojedinaca i parcijalnim interesima grupa, javljali su se otpori pri njihovom sprovođenju.«

MERE ODGOVORNOSTI

Statutom usvojenim na *V kongresu* KPJ utvrđene su sledeće mere odgovornosti:

»Ako članovi Partije bez opravdanog razloga i pored upozorenja ne plate članarinu za tri meseca, prestaju biti članovi Partije.

Odluku o tome donosi osnovna partijska organizacija, a potvrđuje je sreski ili gradski ili reonski, odnosno komitet koji je u njihovom rangu.

O isključenju iz Partije rešava osnovna partijska organizacija na svom sastanku. Ovu odluku potvrđuje sreski (gradski, reonski, odnosno njima odgovarajući) komitet, koji u roku od dve nedelje o tome obaveštava centralni komitet komunističke partije narodne republike, odnosno pokrajinski ili oblastni komitet koji donosi odluku da li će se objaviti u partijskoj štampi isključenje ili rehabilitacija neopravdano isključenog.

Do odluke sreskog (gradskog, reonskog i njemu odgovarajućeg) komiteta o isključenju, odgovarajući član Partije zadržava člansku knjižicu i ima pravo da dolazi i na zatvorene partijske sastanke.

Isključenje iz Partije je najteža partijska kazna. Zato se optužbe i krivice članova Partije moraju ispitati najbrižljivije, najsvesnije i na drugarski način.

Pre nego što se upotrebi ova najteža partijska kazna, po pravilu, treba primenjivati druge vaspitne mere, predviđene ovim Statutom.

Isključeni imaju pravo žalbe nadležnoj partijskoj organizaciji koja je obavezna da donese svoje rešenje u roku od mesec dana po prijemu žalbe. . .

Savezna partijska konferencija ima pravo da smeni do jedne petine članova Centralnog komiteta ukoliko ne izvršavaju svoje dužnosti članova Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije. . .

Zemaljska partijska konferencija ima pravo da smeni do jedne petine članova centralnog komiteta komunističke partije narodne republike, ukoliko ne izvršavaju svoju dužnost članova centralnog komiteta. . .

Partija može da kazni svakog člana ako krši program i statut KPJ, ako krši partijsku disciplinu, ako je neiskren i dvoičan prema Partiji, ako je frakcionaš, ako postupa protivno komunističkom moralu.

Partijske kazne za člana Partije jesu: opomena, ukor, strogi ukor, privremeno odstranjenje sa odgovornih partijskih funkcija, strogi ukor s poslednjom opomenom i isključenje iz Partije.

Partijske kazne za partijsku organizaciju jesu, ukor, ponovna opšta registracija (raspuštanje organizacije).

Partijske kazne za članove Partije donosi osnovna partijska organizacija kako je to predviđeno u tački 8 i 9 ovog Statuta.

Partijske kazne za partijske organizacije donosi: za osnovne partijske organizacije CK KP narodne republike, a za sve ostale partijske organizacije CK KPJ.«

Na VI kongresu izvršene su sledeće izmene u Statutu SKJ:

»Osnovna organizacija ili viši organ dužni su da protiv svakog člana preduzmu disciplinske mere ako ovaj ne sprovođi u život program i Statut Saveza, ako krši disciplinu, ako je neiskren i dvoličan prema Savezu, ako postupava protivno komunističkom moralu, ako ne plaća članarinu ili na ma koji način šteti interesima Saveza.

Članstvo u Savezu prestaje ako se tri meseca ne plaća članarina, ili ako se neopravdano u toku dva meseca izostaje sa sastanaka organizacije Saveza, ili izbegava povezivanje s organizacijom Saveza.

Kazne za članove Saveza jesu: opomena, ukor, strogi ukor, poslednja opomena i isključenje iz Saveza.

U slučaju kada je radom osnovnih organizacija odnosno rukovodstava Saveza nanescena krupnija šteta Savezu, centralni komitet Saveza komunista narodne republike raspušta takve osnovne organizacije odnosno rukovodstva i utvrđuje pojedinačnu odgovornost svakog člana osnovne organizacije odnosno rukovodstva.«

Sedmi kongres je u Statutu SKJ izvršio sledeće izmene:

»Svaki prekršaj članova Saveza mora se najbrižljivije i najsavešnije ispitati; o prekršajima i greškama pojedinih članova Saveza raspravlja se na sastanku organizacije ili sekretarijata, a odluku o kazni donosi osnovna organizacija. Izuzetno odluku o kazni donosi i komitet.

... Svaki kažnjeni član ima pravo žalbe. Žalba se podnosi neposredno višem rukovodstvu najkasnije šest meseci od dana kada je izrečena kazna, a rukovodstvo je obavezno da donese svoje rešenje u roku od tri meseca po prijemu žalbe. Ukoliko se kažnjeni sa rešenjem ne složi, on ima pravo žalbe bilo kojom rukovodstvu Saveza komunista Jugoslavije.

Kazna se može ukinuti na molbu kažnjenog, na inicijativu članova, organizacije i rukovodstva Saveza koje je kaznu donelo ili organizacije u kojoj se kažnjeni nalazi.«

Značajnije statutarne izmene izvršene na VIII kongresu SKJ su:

»Organizacije i rukovodstva su dužni da članovima Saveza komunista blagovremeno ukazuju na njihove postupke koji nisu u skladu sa obavezama i dužnostima člana Saveza komunista ...

Prema članovima Saveza komunista Jugoslavije izabranim u rukovodstva i onima koji se nalaze na rukovodećim dužnostima u Savezu komunista, a krše odredbe Statuta, može se primenjivati i disciplinske mere smenjivanja sa funkcije u Savezu komunista — o čemu odlučuje odgovarajuće rukovodstvo.«

Deveti kongres je izvršio značajne dopune Statuta SKJ, koje se sastoje u sledećem:

»Svaki izborni organ Saveza može podneti kolektivnu a njegovi članovi pojedinačnu ostavku.

Članovi organa Saveza podnose ostavku kada ne mogu uzeti na sebe odgovornost za izvršenje zadataka koji su im povereni i kada ne prihvataju ocenu i stavove organa, čiji su članovi. Izborni organ može izneti mišljenje o ostavci svog člana, ali ga ne može obavezati da povuče ostavku.

Izborni organ podnosi kolektivnu ostavku kada oceni da ne može uspešno ostvarivati svoju funkciju i zadatke koji su mu povereni, kada nije u mogućnosti da normalnim demokratskim postupkom ostvari unutrašnje jedinstvo u stavovima i akciji ili kada je iz drugih razloga onemogućen u svom radu. Odgovarajuće biračko telo, odnosno forum razmatra ostavku i odlučuje da li da je prihvati.

Organizacija i forum razrešavaju dužnosti odnosno smenjuju organe koje biraju ili pojedine njihove članove kada ocene da oni nisu spremni da uspešno izvršavaju svoju funkciju, da ne deluju u skladu s usvojenom politikom ili da svojim postupcima narušavaju jedinstvo u akciji i ugled Saveza komunista.

Konferencija opštinske organizacije i svaki organ Saveza imaju pravo da utvrđuju ličnu odgovornost svog člana za rad i političko ponašanje u celini i da ga, kada ocene da je to potrebno, razreše dužnosti.

Organizacije Saveza mogu opozvati one članove konferencije opštinske organizacije koje su birale kada utvrde da ne deluju u skladu s politikom Saveza komunista, da ignorišu mišljenje, predloge i kritike članova ili da su neaktivni kao članovi konferencije.

... Kada postupci i političko ponašanje određenog člana nisu u skladu s programskim ciljevima, statutarnim normama, politikom i usvojenim zaključcima Saveza, organizacija:

— kritikuje člana i ukazuje mu na posledice takvog ponašanja;

— javno se ograđuje od shvatanja i postupaka svog člana, kad oceni da je to potrebno;

— svoje upozorenje članu zbog određenih postupaka izražava izricanjem opomene.

... Kada se pokrene pitanje moralne i političke odgovornosti člana SKJ za određene postupke, organizacija može obrazovati drugarsko veće, koje u vezi s tim rasvetljava okolnosti i utvrđuje činjenično stanje, traži i suočava sva potrebna mišljenja o pitanjima koja se razmatraju i na osnovu toga ocenjuje da li postoji i kakva je moralna i politička odgovornost člana koji je u pitanju. Drugarsko veće donosi o tome zaključke, o kojima upoznađe toga člana i organizaciju Saveza komunista. Ovo veće može predlagati i isključenje iz Saveza a odluku o isključenju donosi organizacija.

Organizacija i član čiji se postupci razmatraju sporazumno određuju sastav drugarskog veća.

Član se može žaliti organizaciji na zaključke drugarskog veća.

Organizacija može skinuti s evidencije člana koji duže vreme, bez opravdanih razloga, ne učestvuje u životu i delatnosti Saveza. O tome zaključku organizacija obaveštava člana. Ako član na to stavi prigovor, organizacija u njegovom prisustvu ponovo razmatra svoju odluku.

Organ SK može skinuti s evidencije člana koji duže vreme nije povezan ni u jednoj organizaciji SK ...

U statutima Saveza komunista socijalističkih republika utvrđuje se koji forum, u kakvoj situaciji i kojim postupkom može da raspusti konferenciju opštinske organizacije ili organizacije sličnog značaja.«

* * *

U Izveštaju o radu Komisije za statutarne pitanja SKJ od IX do X kongresa date su sledeće ocene o primeni mera odgovornosti u SKJ:

»Ostavke, opoziv i smene sa funkcije (tamo gde su primenjivani) doprinosili su jačanju odgovornosti u Savezu komunista. Ove mere su primenjivane u organizacijama gde je idejno-politička borba bila intenzivnija, a najviše u sredinama gde su duže vremena vladali konfliktni odnosi i gde su te mere bile sastavni deo raščišćavanja nezdravog stanja.

Ustanovljeno je da su se smena i opoziv zbog oportunitizma retko primenjivali u praksi Saveza komunista. Umesto smene sa funkcije i opoziva, radije su se usvajale ostavke ili su se čekali naredni izbori u Savezu komunista.«

Na narednim kongresima nisu vršene značajnije statutarne izmene u vezi sa merama odgovornosti.

ODNOSI SKJ I REPUBLIČKIH I
POKRAJINSKIH ORGANIZACIJA SK

U kongresnim dokumentima prvi put se o odnosima SKJ i republičkih i pokrajinskih organizacija SK počinje govoriti na VII kongresu kada je Statutom SKJ utvrđeno:

»Članovi i organizacije Saveza komunista Jugoslavije u narodnoj republici sačinjavaju Savez komunista narodne republike. Odluke kongresa i Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije obavezne su za saveze komunista narodnih republika. Članovi Saveza i organizacije u narodnoj republici dužni su da sprovedu kako odluke najviših organa Saveza komunista Jugoslavije tako i odluke kongresa i centralnog komiteta Saveza komunista narodne republike.«

Šira razrada statutarnih odredbi o odnosima SKJ i republičkih i pokrajinskih organizacija SK izvršena je na IX kongresu, kada je Statutom utvrđeno da:

»Komunisti Jugoslavije i njihovi savezi u socijalističkim republikama čine Savez komunista Jugoslavije.

Savez komunista Jugoslavije razvija se i deluje kao jedinstvena organizacija svih članova i njihovih organizacija na području SFRJ na osnovu njihove jedinstvene ideološke orijentacije i političke opredeljenosti u borbi za istorijske interese radničke klase i zajedničke interese naroda Jugoslavije i na osnovu ravnopravnog položaja, samostalnosti i odgovornosti saveza komunista socijalističkih republika.

Savez komunista Bosne i Hercegovine, Savez komunista Crne Gore, Savez komunista Hrvatske, Savez komunista Makedonije, Savez komunista Slovenije i Savez komunista Srbije, sa Savezom komunista Kosova i Savezom komunista Vojvodine su samostalne organizacije u jedinstvenom Savezu komunista Jugoslavije. Savezi komunista socijalističkih republika snose zajedničku odgovornost za utvrđivanje i sprovođenje politike Saveza komunista Jugoslavije.

Na osnovu Statuta SKJ i u skladu s njim, savezi komunista socijalističkih republika donose svoje statute.

Savez komunista autonomne pokrajine donosi svoj statut na osnovu Statuta Saveza komunista Jugoslavije i Statuta Saveza komunista Socijalističke Republike Srbije.«

* * *

U Rezoluciji IX kongresa o odnosima SKJ i republičkih i pokrajinskih organizacija SK rečeno je:

»Suština položaja Saveza komunista socijalističkih republika i njihovih međusobnih odnosa u okvirima jedinstvenog SKJ realizuje se, pre svega:

— njihovim ravnopravnim učešćem u definisanju programskih ciljeva i u izgrađivanju politike SKJ i zajedničkom, podjednako odgovornošću za ostvarivanje tih ciljeva i politike;

— samostalnim izgrađivanjem konkretne političke platforme, stavova i akcionih programa koji izražavaju interese radničke klase i ostalih radnih ljudi koji žive na području republike, a time i stvarne i dugoročne interese svoje nacije;

— ravnopravnom zastupljenošću Saveza komunista republika u centralnim organima SKJ i takvim načinom njihovog izbora i konstituisanja koji izražava odlučujuću ulogu i zajedničku odgovornost Saveza komunista svih republika;

— sistemom odnosa i prakse u centralnim organima SKJ koji obezbeđuju: demokratsko suočavanje i usaglašavanje mišljenja; zajedničko rasvetljavanje suštine društvenih protivrečnosti i konfliktnih situacija i utvrđivanje realnog puta i mera koji vode progresivnom razrešavanju tih protivrečnosti; izgrađivanje jedinstvenih stavova o svim bitnim pitanjima politike i prakse Saveza komunista; takav sistem odnosa u centralnim organima SKJ treba da onemogući majorizaciju i primenu imperativnog mandata;

— neprekidnim i odlučnim suprotstavljanjem Saveza komunista svake republike pojavama nacionalizma i šovinizma u svim narodima i narodnostima i svim pokušajima da se trenutni partikularistički interes, odnosno egoistički interes birokratskih i drugih monopolističkih grupa zaogrne nacionalnim plaštom i prikaže kao nacionalni interes.

Razvijanje takvog sistema i prakse obezbeđuje da u svim fazama političkog procesa — od pokretanja političke inicijative, u toku sazrevanja mišljenja, sve do usvajanja zaključaka i stavova — svi savezi komunista republika imaju aktivno i ravnopravno učešće i da ostvaruju neprekidan uticaj na stvaranje politike. Na taj način postići će se da iza svakog stava i političke odluke organa SKJ stoji i svaki Savez komunista svake republike i da sa punom odgovornošću deluje na njihovom ostvarivanju. To je put za jačanje stvarnog jedinstva Saveza komunista Jugoslavije i uspešno realizovanje njegove vodeće idejno-političke uloge.«

U Izveštaju o radu Saveza komunista i Predsedništva SKJ između IX i X kongresa SKJ date su sledeće ocene o odnosima SKJ i republičkih i pokrajinskih organizacija SK:

»Pojave narušavanja demokratskog centralizma uticale su i na odnose između republičkih, odnosno pokrajinskih organizacija i Saveza komunista Jugoslavije. To se, sem ostalog, ogledalo: u pokušajima devalviranja političke uloge rukovodećih organa Saveza komunista Jugoslavije i svođenje njihove funkcije na međusobno informisanje i koordinaciju; u tendencijama kopiranja načina odlučivanja u državnim organima federacije; u prenebraganju donesenih odluka i stavova; u osporavanju prava Saveza komunista Jugoslavije da ostvaruju uvid i utiču na rad republičkih i pokrajinskih organizacija i dr.

To je, u suštini, vodilo federalizaciji i dezintegraciji Saveza komunista Jugoslavije. U meri u kojoj su takve pojave dolazile do izražaja slabile su međusobne komunikacije, sporo se i teško dolazilo do zajedničkih stavova, kasnilo se u odgovorima na aktuelna pitanja društvenog razvoja. Sve je to slabilo jedinstvo Saveza komunista Jugoslavije, umanjivalo njegovu akcionu sposobnost i otežavalo ostvarivanje njegove vodeće uloge u društvu...

Jedinstvo Saveza komunista Jugoslavije sve više se učvršćuje na bazi ravnopravnog učešća i podjednake odgovornosti republičkih i pokrajinskih organizacija u izgrađivanju i ostvarivanju jedinstvene politike Saveza komunista Jugoslavije. Zahvaljujući tome znatno je ojačala vodeća uloga i povećana efikasnost rada organa Saveza komunista Jugoslavije, što je uticalo na jačanje akcione sposobnosti celog Saveza komunista.«

U Izveštaju o radu Saveza komunista Jugoslavije i Centralnog komiteta između X i XI kongresa ocenjeno je da se:

Reafirmacija demokratskog centralizma SKJ i njegovo oživotvorenje u praksi odražavala na veću samostalnost ravnopravnost i podjednaku odgovornost Saveza komunista socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina. Doslednom primenom principa demokratskog centralizma Savez komunista se sve više potvrđivao kao jedinstvena revolucionarna i demokratska organizacija radničke klase i radnih ljudi naše zemlje u kojoj sve republičke i pokrajinske organizacije Saveza komunista snose podjednaku i zajedničku odgovornost za izgrađivanje i ostvarivanje jedinstvene politike i ciljeva izgradnje socijalističkog samoupravnog društva.«

Obrada: dr ŽIVKO MARKOVIĆ, profesor Univerziteta u Beogradu

Recenzija: dr Petar Mandić, društveno-politički radnik u CK SKJ; Milenko Marković, politički radnik u Centru za društvena istraživanja CK SKJ

TEMATIKA SEDNICA VEĆA SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE I VEĆA SAVEZA SINDIKATA REPUBLIKA I AUTONOMNIH POKRAJINA

Ovaj pregled obuhvata tematiku sednica Veća Saveza sindikata Jugoslavije od IX kongresa SSJ, u 1982, do kraja oktobra 1984. i tematiku sednica veća Saveza sindikata republika i autonomnih pokrajina između njihovih kongresa, odnosno konferencija, u 1982, do kraja oktobra 1984.

Pregled je dat hronološki i sadrži datum i dnevni red sednica.

Izostavljene su tačke dnevnih redova koje ne sadrže određenu temu (na primer: »razno«, »tekuća pitanja«, »usvajanje zapisnika« i sl.)¹

VEĆE SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE (SSJ)

13. novembar 1982: Izbor predsednika Veća SSJ; Izbor članova Predsedništva Veća SSJ.

23. decembar 1982: Razmatranje Rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana Jugoslavije za period 1981—1985. i Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije u 1983. i zadaci Saveza sindikata; Razmatranje Nacrta društvenog dogovora o merama za podsticanje otvaranja novih i modernizaciju postojećih rudnika uglja i eksploatacionih polja nafte i gasa i određivanje potpisnika ovog dogovora; Izbor: a) delegacije SSJ u Saveznu konferenciju SSRNJ i b) predstavnika Veća SSJ u savezne društvene savete; Imenovanje predsednika i članova radnih tela Veća SSJ; Imenovanje predsednika i članova Upravnog odbora Fonda SSJ za međunarodnu sindikalnu solidarnost; Imenovanje članova Izdavačkog saveta lista »Rad«; Izveštaj o sprovođenju Nagradnog konkursa za najuspešnija rešenja u oblasti unapređenja uslova rada radnika, objavljenog 1981, i usvajanje izmene i dopune Odluke o Nagradnom konkursu.

4. februar 1983: Usvajanje zajedničkih polaznih osnova za društveno dogovaranje i samoupravno sporazumevanje o sticanju i raspodeli dohotka i sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju i utvrđivanje programa aktivnosti Saveza sindikata; Razmatranje i usvajanje Operativnog plana rada Veća SSJ i Predsedništva Veća SSJ u 1983; Razmatranje i usvajanje dokumenata iz međunarodne sindikalne aktivnosti; a) Izveštaja o međunarodnoj aktivnosti Veća SSJ i saveznih odbora sindikata u 1982, b) Programa međunarodne aktivnosti Veća SSJ i saveznih odbora sindikata za 1983; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju rashoda Veća SSJ i fondova SSJ u prvom tromesečju 1983.

16. mart 1983: Aktuelni problemi u ostvarivanju socijalne politike i životnog standarda radnika i zadaci Saveza sindikata; Usvajanje Završnog računa Veća SSJ za 1982, s Od-

lukom o usmeravanju dela sredstava po Završnom računu; Usvajanje Plana prihoda i rashoda Veća SSJ za 1983; Usvajanje: a) Izveštaja o aktivnosti Fonda SSJ za međunarodnu sindikalnu solidarnost u 1982. i b) Programa aktivnosti Fonda u 1983; Dopuna Operativnog plana rada Veća SSJ i Predsedništva Veća SSJ u 1983; Donošenje Odluke o imenovanju vršioca dužnosti direktora NIRO »Radnička štampa«, glavnog i odgovornog urednika lista »Rad«.

20. april 1983: Aktuelna pitanja privrednih kretanja početkom 1983. i ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije; Predlog da Veće SSJ učestvuje u donošenju društvenog dogovora o sticanju i usmeravanju dohotka radnika u radnim zajednicama društveno-političkih organizacija i drugim samoupravnim zajednicama u federaciji koje su dohodovno i po uslovima i vrsti delatnosti bliže povezane.

24. maj 1983 (sednica posvećena 25-godišnjici smrti Đure Salaja): Referat povodom 25-godišnjice smrti Đure Salaja, prvog predsednika SSJ; Donošenje Odluke o ustanovljenju priznanja »Đuro Salaj«.

24. maj 1983: Izbor predsednika Veća SSJ za naredni jednogodišnji mandat; Usvajanje dokumenata: a) Odluke o organizaciji i načinu rada Veća SSJ i njegovih organa i tela, b) Poslovnika Veća SSJ, c) Odluke o organima sindikata u federaciji.

22. jun 1983: Ostvarivanje uloge Saveza sindikata u razvoju odgovornosti u izvršavanju radnih i samoupravnih obaveza; Imenovanje predsednika saveta Veća SSJ.

14. jul 1983: Aktuelna pitanja položaja jugoslovenskih radnika u inostranstvu i aktivnost Saveza sindikata.

31. avgust 1983: Zadaci Saveza sindikata u ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

29. septembar 1983: Aktuelna pitanja osposobljavanja osnovne organizacije Saveza sindikata za ostvarivanje njene uloge u udruženom radu; Plan aktivnosti za iznalaženje zajedničkih rešenja u pogledu organizovanja i delovanja sindikata; Donošenje Odluke o Novinsko-izdavačkoj i radnoj organizaciji »Radnička štampa«.

21. novembar 1983: Razmatranje Nacrta rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju i ekonomskoj politici SFRJ u 1984. i zadaci Saveza sindikata; Promene u sastavu Veća SSJ i Predsedništva Veća.

17. januar 1984: Razmatranje i usvajanje dokumenata iz oblasti međunarodne sindikalne aktivnosti: a) Izveštaja o međunarodnoj aktivnosti Veća SSJ i saveznih odbora sindikata u 1983, b) Programa međunarodne aktivnosti Veća SSJ i saveznih odbora sindikata za 1984, c) Izveštaja o akcijama Fonda SSJ za međunarodnu sindikalnu solidarnost u 1983, d) Programa akcija Fonda SSJ za međunarodnu sindikalnu solidarnost za 1984; Utvrđivanje i usvajanje Operativnog plana rada Veća SSJ i Predsedništva Veća za period januar—jun 1984; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju rashoda Veća SSJ i fondova SSJ u prvom tromesečju 1984; Razmatranje i usvajanje izmena i dopuna Odluke o evidentiranju, prikupljanju i obradi podataka o organizacijama i organima Saveza sindikata, sindikata i oblicima delovanja Saveza sindikata; Donošenje Odluke o promeni u sastavu Predsedništva Veća SSJ.

15. mart 1984: Aktuelni problemi u ostvarivanju proizvodnje i izvoza i zadaci Saveza sindikata; Razmatranje i verifikovanje Društvenog dogovora o razvoju integralnog transporta i određivanje potpisnika Dogovora; Usvajanje Završnog računa Veća SSJ za 1983, s Odlukom o usmeravanju dela sredstava po Završnom računu; Usvajanje Plana prihoda i rashoda Veća SSJ za 1984, s Odlukom o visini stope članarine za finansiranje aktivnosti Veća SSJ u 1984.

11. april 1984: Neposredni zadaci Saveza sindikata u ostvarivanju prve etape Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

¹ O tematici sednica organa Saveza sindikata Jugoslavije i Saveza sindikata republika i autonomnih pokrajina do kongresa u 1982. vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1973, mart—april, str. 91—129 (1—39); 1974, decembar, str. 411—432 (117—138), 1978, oktobar, str. 361—404 (33—76); i 1982, oktobar, str. 335—350 (65—80).

10. maj 1984: Razmatranje Nacrta društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za samoupravno uređivanje odnosa u sticanju i raspoređivanju dohotka i čistog dohotka, raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju u SFRJ.

22. maj 1984: Razmatranje i usvajanje Izveštaja o radu Predsedništva Veća SSJ i njegovih radnih tela za period novembar 1982 — maj 1984. i Izveštaja o radu saveznih odbora sindikata od oktobra 1982. do aprila 1984; Verifikacija promene u sastavu Veća SSJ; Izbor predsednika Veća SSJ za naredni jednogodišnji period (maj 1984 — maj 1985); Donošenje Operativnog plana rada Veća SSJ i Predsedništva Veća za period maj 1984 — maj 1985; Utvrđivanje predloga za izbor člana Predsedništva Savezne konferencije SSRNJ iz delegacije Veća SSJ u Saveznoj konferenciji.

22. maj 1984 (svečana sednica): Uručenje diplome — priznanja SSJ »Đuro Salaj«.

3. jul 1984: Aktuelna pitanja samoupravnog organizovanja i funkcionisanja osnovnih organizacija udruženog rada i radnih organizacija; Program aktivnosti Veća SSJ na pripremanju i donošenju Društvenog plana Jugoslavije za period 1986—1990; Verifikovanje promena u sastavu Veća SSJ.

18. jul 1984: Aktuelna pitanja životnog standarda radnika; Predlog društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za usklađivanje samoupravnog uređivanja određenih prava, obaveza i odgovornosti radnika koje organizacije udruženog rada upućuju na privremeni rad u inostranstvo i određivanje potpisnika ovog dogovora; Imenovanje direktora NIRO »Radnička štampa« i glavnog i odgovornog urednika lista »Rad«.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA BOSNE I HERCEGOVINE (SSBiH)

9. oktobar 1982: Konstituisanje Veća SSBiH — a) Izbor predsednika Veća SSBiH, b) Izbor članova Predsedništva Veća SSBiH.

22. novembar 1982: Ostvarivanje Programa aktivnosti na sprovođenju aktuelnih mera ekonomske stabilizacije; Predlog programa rada Veća SSBiH do kraja 1982; Usvajanje odluka o: izmenama i dopunama Odluke o organizaciji Veća SSBiH, obrazovanju, organizaciji i zadacima odbora Veća SSBiH, osnivanju Fonda za pružanje pomoći porodicama poginulih radnika i povređenim radnicima u nesrećama na poslu; Raspored članova Veća SSBiH po opštinama za praćenje aktivnosti organizacija i organa Saveza sindikata.

31. januar 1983: Program mera i aktivnosti u oblasti životnog standarda i socijalne politike; Obrazovanje za samoupravljanje i zadaci organizacije i organa SSBiH; Predlog programa rada Veća SSBiH za 1983; Predlozi odluka o: sazivanju, utvrđivanju datuma i predloga dnevnog reda Konferencije SSBiH, broju i načinu izbora delegata za Konferenciju SSBiH, izmenama i dopunama Statuta SSBiH, izmenama i dopunama Odluke o broju, strukturi i načinu izbora delegata u Veće i Nadzorni odbor SSBiH; Predlog poslovnika Veća SSBiH; Predlog odluke o izmenama i dopunama Odluke o obrazovanju, organizaciji i zadacima odbora Veća SSBiH.

12. april 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 3. i 4. sednice Veća SSBiH; Udruživanje rada i sredstava i sticanje dohotka učešćem u zajedničkom prihodu i dohotku i dalji zadaci organizacija i organa Saveza sindikata; Informacija o radu na predstavkama radnika, radnih ljudi i građana upućenih VI kongresu SSBiH i IX kongresu SSJ, kao i Veću SSBiH u 1982; Izveštaj o radu Fonda za izučavanje istorije sindikalnog pokreta Bosne i Hercegovine »Mićo Sokolović« od januara 1979. do januara 1983; Usva-

janje predloga odluka o: verifikaciji mandata izabranih članova SSBiH, izboru člana Predsedništva Veća SSBiH, delegiranju članova i imenovanju predsednika saveta Veća SSBiH, imenovanju predsednika odbora Veća SSBiH, razrešenju sadašnjeg i imenovanju novog rukovodioca Centra Veća SSBiH za samoupravne dohodovne odnose, imenovanju članova i predsednika Upravnog odbora Fonda za izučavanje istorije sindikalnog pokreta Bosne i Hercegovine »Mićo Sokolović«.

10. maj 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 4. i 5. sednice Veća SSBiH; Informacija o poslovanju organizacija udruženog rada u prva tri meseca 1983. i zadaci Saveza sindikata; Predlog odluke o obnavljanju mandata predsednika Veća SSBiH.

26. maj 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 5. i 6. sednice Veća SSBiH; Aktivnost organizacija i organa Saveza sindikata u ostvarivanju funkcija samoupravne radničke kontrole; Izbor predsednika Veća SSBiH.

27. jun 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 6. i 7. sednice Veća SSBiH; Korišćenje kapaciteta u organizacijama udruženog rada i zadaci SSBiH; Stanje prema organizacija i organa Saveza sindikata za rad u ratnim uslovima i delovanje u vanrednim situacijama.

21. jul 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 7. i 8. sednice Veća SSBiH; Aktivnost organizacija i organa Saveza sindikata na ostvarivanju uslova rada i zaštite na radu, s posebnim osvrtom na delatnosti s najtežim uslovima rada.

21. septembar 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 8. i 9. sednice Veća SSBiH; Predlog zadataka organizacija i organa Saveza sindikata na sprovođenju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Sadržaj i metod rada osnovnih organizacija Saveza sindikata u ostvarivanju društvene uloge Saveza sindikata u udruženom radu i političkom sistemu.

14. novembar 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 9. i 10. sednice Veća SSBiH; Sticanje i raspoređivanje dohotka i raspodela sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju; Neka kadrovska pitanja.

21. decembar 1983: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 10. i 11. sednice Veća SSBiH; Informacija o aktivnosti organizacija i organa Saveza sindikata na realizaciji Programa aktivnosti u oblasti životnog standarda i socijalne politike; Aktuelna elektroenergetska situacija i zadaci organizacija i organa Saveza sindikata u štednji i racionalnoj upotrebi električne energije.

23. februar 1984: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 11. i 12. sednice Veća SSBiH; Iskustva, rezultati i problemi u ostvarivanju slobodne razmene rada u društvenim delatnostima i zadaci Saveza sindikata; Usvajanje Programa rada Veća SSBiH za 1984.

6. mart 1984: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 12. i 13. sednice Veća SSBiH; Zadaci organizacija i organa Saveza sindikata u ostvarivanju planova proizvodnje i povećanju produktivnosti rada, s posebnim osvrtom na racionalizaciju potrošnje električne energije; Informacija o nekim pitanjima ostvarivanja poljoprivredne proizvodnje, s osvrtom na snabdevanje osnovnim poljoprivredno-prehrambenim proizvodima i zadaci Saveza sindikata u realizaciji prolethne setve; Predlog izmena i dopuna Pravila o sprovođenju kandidacionog postupka za članove delegacije i delegate SSRN i SSBiH; Predlog odluke o verifikaciji mandata izabranih članova Veća SSBiH.

15. maj 1984: Izbor predsednika Veća SSBiH za naredni jednogodišnji period; Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 13. i 14. sednice Veća SSBiH; Samoupravno povezivanje nauke, naučno-nastavnog i naučnoistraživačkog rada s proizvodnim radom; Informacija o aktivnosti organizacija i organa SSBiH u rešavanju predstavki i obranjanju radnika u 1983; Usvajanje predloga odluka o: veri-

fikaciji prestanka mandata delegata u Veću SSBiH, verifikaciji mandata izabranih članova Veća SSBiH, prestanku mandata člana Veća SSJ, izboru člana Veća SSJ.

18. jun 1984: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 14. i 15. sednice Veća SSBiH; Ostvarivanje stavova Saveza sindikata u sprovođenju politike i razvoju samoupravnih odnosa u oblasti stanovanja i stambene izgradnje i kriterija za raspodelu stanova i kredita za individualnu stambenu izgradnju; Ostvarivanje zadataka organizacija i organa Saveza sindikata u jačanju akumulativne i reproduktivne sposobnosti organizacija udruženog rada kao bitne pretpostavke za ostvarivanje samoupravne pozicije osnovnih organizacija udruženog rada u procesu društvene reprodukcije.

24. jul 1984: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 15. i 16. sednice Veća SSBiH; Raspodela sredstava za lične dohotke i neposrednu zajedničku potrošnju; Program društveno-političke aktivnosti organizacija i organa SSBiH na pripremanju i donošenju planova samoupravnih organizacija i zajednica i društvenog plana SR Bosne i Hercegovine za period 1986—1990; Razmatranje predloga i usvajanje odluka o: verifikaciji prestanka mandata člana Veća SSBiH, verifikaciji mandata izabranih članova Veća SSBiH, razrešenju dužnosti člana Veća SSJ, izboru člana Veća SSJ.

4. oktobar 1984: Izveštaj o radu Predsedništva Veća SSBiH između 16. i 17. sednice Veća SSBiH; Aktuelna pitanja društveno-ekonomskih kretanja u 1984. u svetlu zadataka iz Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Osnove dalje društveno-političke aktivnosti organizacija i organa SSBiH u sprovođenju politike zapošljavanja; Usvajanje predloga odluka o: verifikaciji prestanka mandata člana Veća SSBiH, verifikaciji mandata izabranog člana Veća SSBiH.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA CRNE GORE (SSCG)

19. oktobar 1982: Izbor Predsedništva i predsednika Veća.

17. novembar 1982: Usvajanje Programa rada Veća i Predsedništva Veća SSCG za period novembar 1982 — novembar 1983; Razmatranje Nacrta rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana Crne Gore za period 1981—1985. u 1983.

24. decembar 1982: Ostvarivanje utvrđene politike u oblasti raspoređivanja dohotka i raspodele sredstava za lične dohotke i dalji zadaci Saveza sindikata; Usaglašavanje Statuta SSCG sa Statutom SSJ; Usvajanje Odluke o organizaciji i načinu rada Veća i Predsedništva Veća SSCG, broju radnih tela Veća, njihovom delokrugu i sastavu; Usvajanje Poslovnika Veća, Predsedništva Veća SSCG i radnih tela Veća; Usvajanje Odluke o imenovanju predsednika i članova radnih tela Veća SSCG; Izbor delegacije Veća SSCG u Republičku konferenciju SSRN Crne Gore; Usvajanje Odluke o privremenom finansiranju Veća SSCG, njegovih organa i tela za prvo tromesečje 1983.

3. mart 1983: Razvoj samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa u oblasti stambene politike i zadaci Saveza sindikata; Usvajanje Završnog računa Veća SSCG za 1982.

31. mart 1983: Aktuelna pitanja ostvarivanja socijalne politike i zaštite životnog standarda i zadaci Saveza sindikata; Donošenje Odluke o dodeli Prvomajske povelje SSJ za 1983. organizacijama SSCG; Usvajanje Plana prihoda i rashoda Veća SSCG za 1983.

26. april 1983: Aktuelna pitanja ostvarivanja politike društveno-ekonomskog razvoja na početku godine; Neki aspekti predstavi i žalbi radnika organima Saveza sindikata i zadaci Saveza sindikata.

22. jul 1983: Aktuelna pitanja boljeg vrednovanja proizvodnog i kreativnog rada i rada u otežanim uslovima i dalji zadaci Saveza sindikata; Informacija u vezi sa sprovođenjem najnovijih mera Skupštine SFRJ u vezi s rešavanjem problema spoljne likvidnosti zemlje.

12. oktobar 1983: Program aktivnosti organizacija i organa SSCG u pripremi i održavanju redovnih izbornih skupština osnovnih organizacija, konferencija i koordinacionih odbora Saveza sindikata; Usvajanje Zaključaka o daljim zadacima organizacija i organa SSCG za bolje vrednovanje proizvodnog i kreativnog rada i rada u otežanim uslovima.

10. novembar 1983: Pravci angažovanja Saveza sindikata na ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Izveštaj o radu Predsedništva i radnih tela Veća za period novembar 1983 — novembar 1984; Usvajanje Programa rada Veća, Predsedništva i radnih tela Veća za period novembar 1983 — novembar 1984; Izbor predsednika Veća SSCG za naredni jednogodišnji period.

23. decembar 1983: Zadaci SSCG u ostvarivanju društveno-ekonomskog razvoja u 1984; Razmatranje Predloga rebalansa Plana prihoda i rashoda Veća SSCG za 1983; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju Veća SSCG, Predsedništva Veća, republičkih odbora sindikata i radnih tela Veća za prvo tromesečje 1984.

28. februar 1984: Aktuelna pitanja samoupravnog interesnog organizovanja u Republici i zadaci Saveza sindikata; Usvajanje Programa aktivnosti o organizovanju javne diskusije o Nacrtu društvenih dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za samoupravno uređivanje odnosa u sticanju i raspoređivanju dohotka i čistog dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju radnika u SFRJ i SR Crnoj Gori; Razmatranje Nacrta programa na pripremanju i donošenju društvenog plana Crne Gore za period 1986—1990, s Nacrtom programa naučnoistraživačkog rada u vezi s pripremanjem društvenog plana Crne Gore za period 1986—1990; Izbor delegacije Veća SSCG u Republičku konferenciju SSRN Crne Gore; Donošenje Odluke o pružanju pomoći Savezu sindikata Železare »Boris Kidrič« u Nikšiću na saniranju posledica havarije na elektrolučnoj peći.

10. april 1984: Aktuelni problemi u poslovanju privrede i ostvarivanju stabilizacione politike i zadaci SSCG; Razmatranje i usvajanje: a) završnog računa Veća SSCG za 1983, b) plana prihoda i rashoda Veća SSCG za 1984; Donošenje odluke o dodeli Prvomajske povelje SSJ za 1984. organizacijama Saveza sindikata iz Crne Gore; Imenovanje žirija za dodelu Nagrade „27. jun“.

22. jun 1984: Razmatranje Informacije o izbornoj aktivnosti u osnovnim organizacijama i konferencijama u SSCG; Problemi i pojave na koje se ukazuje u predstavkama i žalbama radnika upućenih Veću SSCG u 1983.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA HRVATSKE (SSH)

16. oktobar 1982: Izbor članova Predsedništva Veća SSH; Izbor izvršnih sekretara Veća SSH; Imenovanje predsednika Komisije Veća SSH za zaštitu samoupravnih prava radnika, molbe i žalbe.

21. decembar 1982: Razmatranje Predloga rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju SR Hrvatske i Programa mera i aktivnosti u 1983; Neposredni zadaci u pripremanju i održavanju izbornih skupština organizacija sindikata i SSH u 1983; Usvajanje dokumenata: a) Odluke o organizaciji i načinu rada Veća SSH i njegovih organa, b) Poslovnika Veća SSH, c) Odluke o osnivanju i sastavu Saveta pri Veću SSH za dohodovne odnose i raspodelu, d) Odluke o osnivanju i sastavu Saveta pri Veću SSH za međusobne odnose radnika u udruženom radu i standard; Imenovanje komisija Veća SSH; Izveštaj o realizaciji troškovnika VI kongresa SSH;

Odluka o privremenoj raspodeli članarine za razdoblje od 1. januara do 31. marta 1983; Mišljenje na Predlog za donošenje zakona o izmeni Zakona o utvrđivanju obaveze udruživanja dela sredstava društvene reprodukcije radi sudelovanja u finansiranju izgradnje i konstrukcije elektroenergetskih objekata; Finansijske odluke.

10. februar 1983: Plan i program rada Veća SSH i Predsedništva Veća SSH u 1983; Sprovođenje Društvenog dogovora o dohotku i politika ličnih dohodaka u 1983; Izmena i dopuna predloga kandidata za člana Predsedništva SFRJ; Informacija o radu na žalbama, predstavkama i predlozima upućenim VI kongresu SSH; Izveštaj o radu Sindikalne škole Hrvatske »Josip Cazi« u 1981/82. i Plan razvoja u 1983; Izmena Odluke o osnivanju novinsko-izdavačke kuće »Radničke novine«; Donošenje Odluke o osnivanju Radne zajednice stručne službe Veća SSH i ROS; Imenovanje Komisije za privredni sistem, plan i razvoj i Komisije za istoriju sindikalnog pokreta i negovanje revolucionarnih tradicija; Program javne rasprave o Zakonu o penzijskom osiguranju; Finansijske odluke: a) Odluka o izmenama i dopunama Pravilnika o finansiranju i finansijsko-materijalnom poslovanju osnovnih organizacija sindikata i SSH, b) Odluka o privremenom finansiranju Veća SSH i Radne zajednice za prvo tromesečje 1983.

23. mart 1983: Ostvarivanje ustavnih funkcija sindikata u kadrovskoj politici u udruženom radu, društvu i sindikatima i SSH; Usvajanje Pravila o sprovođenju kadrovske politike, izborima i izbornom postupku u sindikatima i SSH; Usvajanje Završnog računa Veća SSH za 1982. i donošenje Plana prihoda i rashoda za 1983; Izveštaj o radu NIRO »Radničke novine« u 1982, Predlog programa rada za 1983. i Predlog finansijskog plana za 1983; Informacija o radu Predsedništva Veća SSH od prve do sedme sednice; Kadrovska pitanja; Razmatranje i usvajanje Samoupravnog sporazuma između Veća SSH, RANS »Moša Pijade« i Tiskare »Varteks« o saradnji i zajedničkom ulaganju u izradi i plasmanu grafičkih prikaza društveno-ekonomskog sistema Jugoslavije i uloge sindikata u sistemu.

22. april 1983: Aktuelna pitanja ostvarivanja politike cena, raspoređivanja dohotka i raspodele ličnih dohodaka i zaštite standarda; Program neposrednog sprovođenja društvenih opredeljenja o raspoređivanju dohotka i čistog dohotka u 1983; Izmena Aneksa Društvenog dogovora o dovršenju izgradnje Centra za logorovanje, obuku i rekreaciju dece i omladine »Otok mladosti«; Informacija o radu Predsedništva Veća SSH između dve sednice Veća SSH.

8. jun 1983: Aktuelna pitanja samoupravnog preobražaja usmerenog obrazovanja; Usvajanje Predloga društvenog dogovora o osnovama učeničkog i studentskog standarda u SR Hrvatskoj; Donošenje Odluke o dodeli Diplome samoupravljanja za 1983; Kadrovska pitanja; Finansijska pitanja: a) Raspodela sredstava iz Fonda solidarnosti za redovnu aktivnost i Fonda solidarnosti za investicije, b) Finansijske odluke.

27. jun 1983: Ostvarivanje politike zaposlenosti i zapošljavanja u SR Hrvatskoj.

27. jun 1983 (svečana sednica): Referat povodom Dana samoupravljača; Podela Diplome samoupravljanja organizacijama udruženog rada.

15. novembar 1983: Usvajanje Završnog dokumenta Konferencije SSH; Rasprava o planskim dokumentima za 1984: a) Nacrtu rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju i ekonomskoj politici SFRJ u 1984, b) Nacrtu rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju i ekonomskoj politici SRH u 1984, s Analizom privrednih kretanja u 1983. i mogućnosti razvoja SR Hrvatske u 1984, c) Nacrtu odluke o zajedničkoj deviznoj politici Jugoslavije za 1984, d) Nacrtu odluke o ciljevima i zadacima zajedničke emisije i novčane politike i zajedničkih osnova kreditne politike u 1984, e) Predlogu nacra energetskog bilansa SFRJ za 1984; Donošenje odluke o dodeli Povelje Veća SSH za 1983; Izmena člana 28. Društvenog dogovora o obrazovanju naših gra-

dana u inostranstvu; Donošenje odluke o potpisivanju Društvenog dogovora o slučajevima, postupku i načinu preuzimanja obaveza iz člana 53. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju; Informacija o odluci Vrhovnog suda SFRJ; Finansijske odluke.

23. decembar 1983: Predlog plansko-finansijskih dokumenata za 1984: Predlog rezolucije o politici društveno-ekonomskog razvoja SR Hrvatske u 1984, Nacrt predloga opšteg bilansa sredstava za zadovoljavanje opštih društvenih i zajedničkih potreba u SR Hrvatskoj za 1984, Predlog programa mera i zadataka u ostvarivanju politike zapošljavanja u SR Hrvatskoj u 1984/85, Mišljenje o Predlogu za donošenje zakona o obaveznom udruživanju dela sredstava društvene reprodukcije za finansiranje programa razvoja elektroprivrede, magistralnih puteva, železničkog saobraćaja i vodoprivrede u SR Hrvatskoj u razdoblju 1983—1985. za 1984, Mišljenje o Predlogu za donošenje (s Predlogom) zakona o osiguranju sredstava za sanaciju gubitaka elektroprivrednih organizacija u Republici, Mišljenje o Predlogu za donošenje (s Predlogom) zakona o izmeni Zakona o formiranju i korišćenju sredstava solidarnosti za otklanjanje elementarnih nepogoda; Analiza izbornih skupština u organizacijama sindikata i Saveza sindikata u 1983; Nacrt društvenog dogovora o osnovama zajedničke politike u oblasti zapošljavanja i njenom ostvarivanju u SFRJ; Donošenje Odluke o privremenoj raspodeli članarine između organizacija i organa sindikata u SR Hrvatskoj za razdoblje od 1. januara do 31. marta 1984; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju Veća SSH za razdoblje od 1. januara do 31. marta 1984; Finansijske odluke; Zahtev NIRO »Radničke novine« za povećanje cene nedeljnika »Radničke novine«.

15. februar 1984: Izjašnjavanje o predloženoj kandidatu za člana Predsedništva SFRJ iz SR Hrvatske; Usvajanje Programa rada Veća i Predsedništva Veća SSH u 1984; Izveštaj o ostvarivanju Programa izdavačke delatnosti Sindikalne škole Hrvatske »Josip Cazi« u 1982/83. i Program izdavačke delatnosti Saveta Sindikalne škole Hrvatske »Josip Cazi« za 1984/85; Usvajanje Programa društvenih opredeljenja raspoređivanja dohotka i čistog dohotka u 1984; Izmene i dopune Pravila i utvrđivanje kandidata za članove delegacija i delegata u skupštinama društveno-političkih organizacija i SIZ-ova; Kadrovska pitanja.

4. april 1984: Program aktivnosti sindikata u SSH u sprovođenju prve etape Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

25. april 1984: Dogovor o usklađivanju poreskog sistema; Informacija o sprovođenju zaključaka vanredne sednice Veća SSH; Usvajanje Završnog računa Veća SSH za 1983; Donošenje Plana prihoda i rashoda Veća SSH za 1984.

15. maj 1984: Razmatranje Analize društveno-ekonomskih odnosa u sticanju i raspodeli dohotka i ostvarivanju principa raspodele prema radu i rezultatima rada.

15. jun 1984: Donošenje Odluke o dodeljivanju Diplome samoupravljanja organizacijama udruženog rada za 1984; Uloga javnog informisanja u ostvarivanju i unapređivanju aktivnosti sindikata i SSH; Rasprava o Predlogu za donošenje (s Nacrtom) zakona o privremenoj zabrani raspolaganja delom društvenih sredstava društveno-političkih zajednica i samoupravnih interesnih zajednica društvenih delatnosti i socijalnog osiguranja za potrošnju u 1984; Finansijska pitanja.

15. jun 1984: Sprovođenje politike zaposlenosti i zapošljavanja u SR Hrvatskoj.

25. jun 1984 (svečana sednica): Referat povodom Dana samoupravljača; Podela Diplome samoupravljanja organizacijama udruženog rada.

12. jul 1984: Rasprava o Predlogu zakona o stambenim odnosima; Odluka o održavanju Konferencije Saveza sindikata i načinu izbora delegata za Konferenciju; Finansijske odluke.

16. oktobar 1984: Informacija o privrednim kretanjima i finansijskim rezultatima u SR Hrvatskoj; Izveštaj o sprovođenju saveznih zakona i drugih saveznih propisa; Usvajanje Predloga društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za usklađivanje samoupravnog uređivanja određenih prava, obaveza i odgovornosti radnika koje organizacije udruženog rada upućuju na privremeni rad u inostranstvo.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA MAKEDONIJE (SSM)

2. oktobar 1982: Izbor članova Predsedništva Veća SSM; Izbor sekretara Veća SSM; Utvrđivanje predloga mogućih kandidata za članove Predsedništva Veća SSM iz SR Makedonije.

9. novembar 1982: Operativni program neposrednih zadataka SSM u ostvarivanju Akcionog programa usvojenog na XI kongresu SSM; Program društveno-političke aktivnosti SSM u vezi s izborima u osnovnim i opštinskim organizacijama SSM; Donošenje Odluke o formiranju sindikata.

28. decembar 1982: Zadaci organizacija i organa SSM u realizaciji Rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana SR Makedonije za period 1981—1985. u 1983; Donošenje Odluke o unutrašnjoj organizaciji Veća SSM; Donošenje Poslovnika o zadacima i načinu rada Veća SSM, njegovih organa i tela; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju aktivnosti Veća SSM i njegovih organa i tela za 1983.

31. januar 1983: Aktuelna pitanja i smernice organizovanosti sadržine i metoda političkog delovanja organizacija i organa SSM; Predlog programa rada Veća SSM, njegovih organa i tela u 1983; Predlog odluke o usaglašavanju Statuta SSM sa Statutom SSJ.

31. mart 1983: Neka aktuelna pitanja i problemi u ostvarivanju stambene politike; Završni račun Veća SSM za 1982; Predlog finansijskog plana Veća SSM i njegovih organa i tela za 1983; Odluka o izmeni Odluke o raspodeli članarine između veća Saveza sindikata opština, odnosno Gradskog veća Saveza sindikata i Veća SSM.

27. april 1983: Razmatranje ostvarenih rezultata rada organizacija udruženog rada iz privrede: a) Informacija o ostvarenim privredno-finansijskim rezultatima u toku 1982, b) Informacija o nekim privrednim kretanjima na početku 1983; Donošenje odluka: a) o ovlašćenju Predsedništva Veća SSM da donosi potrebne odluke i u uslovima neposredne ratne opasnosti i rata, b) o dodeljivanju Prvomajske povelje SSJ za 1983, c) o dodeljivanju Nagrade »Prvi maj« SSM za 1983.

31. maj 1983: Kvalitetni elementi privređivanja u privredi SR Makedonije i zadaci organizacija i organa SSM. Šestomesečni izveštaj o radu organa i tela Veća SSM.

27. jun 1983: Osvrt na društveno-političku aktivnost SSM u izborima održanim u osnovnim i opštinskim organizacijama SSM; Iskustva i rezultati dosadašnjeg funkcionisanja samoupravne radničke kontrole u organizacijama udruženog rada; Platforma o negovanju revolucionarnih tradicija i kontinuiteta socijalističke revolucije u SRM i Program obeležavanja jubileja u 1983; Predlog odluke o davanju saglasnosti većima SSM u opštinama o formiranju odbora sindikata u opštinama.

7. septembar 1983: Neposredni zadaci organizacija i organa Saveza sindikata u ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije. Osnovni elementi socijalne karte.

6. oktobar 1983: Godišnji izveštaj o radu organa i tela Veća SSM (oktobar 1982—oktobar 1983); Predlog odluke o održavanju XII kongresa SSM, izbor predsednika Veća SSM za naredni jednogodišnji mandat.

5. decembar 1983: Aktuelna pitanja o položaju i zaštiti naših građana na radu u zapadnoevropskim zemljama; Osvrt na razvoj, stanje i probleme sindikalnih škola u SRM; Kooptiranje člana Veća SSM.

23. januar 1984: Predlog programa rada Veća SSM u 1984; Organizovanost i delovanje osnovne organizacije Saveza sindikata u udruženom radu.

16. mart 1984: Ostvarivanje opredeljenja u Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije za brži razvoj male privrede u SR Makedoniji i aktivnosti organa i organizacija SSM; Završni račun Veća SSM za 1983; Predlog finansijskog plana Veća SSM, njegovih organa i tela za 1984.

9. april 1984: Aktivnosti organizacija i organa SSM u sprovođenju mera prve etape Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije: a) Predlog operativnog programa, b) Informacija o privredno-finansijskim rezultatima organizacija udruženog rada u 1983, c) Informacija o nekim privrednim kretanjima na početku 1984; Predlog izmena i dopuna Pravilnika o Nagradi »Prvi maj« SSM; Razmatranje inicijative Veća SSJ i Veća Saveza sindikata Vojvodine o izboru predsednika Veća SSJ; Donošenje: a) Odluke o dodeljivanju Prvomajske povelje SSJ, b) Odluke o dodeljivanju Nagrade »Prvi maj« SSM.

28. maj 1984: Ostvarivanje odgovornosti u organizacijama udruženog rada i zadaci organizacija i organa SSM, s Predlogom zaključaka; Izveštaj o radu i ostvarivanju uređivačke politike NIO »Trudbenik« za 1983, s programskom orijentacijom ostvarivanja uređivačke politike u 1984.

27. jun 1984: Dodeljivanje nagrade Veća SSM za najuspešnije inovacije za 1984, povodom Dana sauoupravljača Jugoslavije; Kvalitet proizvoda i usluga kao jedan od najznačajnijih preduslova za povećanje izvoza i Smernice o angažovanju organizacija i organa SSM; Informacija o toku priprema monografije »Radnički sindikalni pokret u Makedoniji«.

10. septembar 1984: Aktuelna pitanja samoupravnog organizovanja i funkcionisanja osnovnih i radnih organizacija udruženog rada i zadaci SSM; Informacija o nekim aktuelnim pitanjima zaštite samoupravnih prava i društvene svojine s aspekta preduzimanja privremenih mera.

18. oktobar 1984: Izveštaj o radu Veća SSM, njegovih organa i tela (oktobar 1982—oktobar 1984); Izbor predsednika i sekretara Veća SSM za naredni mandat.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA SLOVENIJE (SSS)

13. novembar 1982: Izbor i imenovanje organa Republičkog veća SSS.

2. decembar 1982: Usvajanje Poslovnika Republičkog veća SSS; Aktivnost SSS u zaoštrenim privrednim uslovima; Program ostvarivanja zaključaka i stavova X kongresa SSS i IX kongresa SSJ; Imenovanje organa Republičkog veća SSS; Donošenje Odluke o unutrašnjoj organizaciji Radne zajednice Republičkog veća SSS; Aktuelni problemi društveno organizovane ishrane radnika u toku rada.

26. januar 1983: SSS i ostvarivanje sistema raspodele prema rezultatima rada.

14. april 1983: Društveno-ekonomski položaj radnika u udruženom radu u uslovima privređivanja u 1982. i na početku 1983; Razmatranje i donošenje Pravilnika o dodeljivanju priznanja SSS; Usvajanje: a) Završnog računa Republičkog veća SSS za 1982, b) Finansijskog plana Republičkog veća SSS za 1983; Kadrovska pitanja.

2. jun 1983: Zapošljavanje u uslovima stabilizacije i zadaci sindikata; Kadrovska pitanja; Usaglašavanje Statuta SSS sa Statutom SSJ; Izmjena Pravilnika o finansiranju i finansijsko-materijalnom poslovanju SSS.

23. jun — 7. jul 1983: Odluka o izmenama Pravilnika o finansiranju i finansijsko-materijalnom poslovanju SSS.

22. septembar 1983: Smernice za aktivnost SSS u ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije i Operativnog programa organa Republičkog veća SSS; Smernice za aktivnost SSS u ostvarivanju politike u oblasti stambene privrede; Odluka o praćenju sprovođenja i izveštavanju o ostvarivanju samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora čiji je potpisnik Republičko veće SSS.

28. oktobar 1983: Stavovi uz Nacrt rezolucije o društveno-ekonomskoj politici i razvoju SR Slovenije u 1984; Promene i popunjavanja u Republičkom veću SSS, Predsedništvu Republičkog veća SSS i Veću SSJ; Informacija o Odluci Ustavnog suda Jugoslavije u vezi s Društvenim dogovorom o ostvarivanju društvenog usmeravanja raspoređivanja dohotka u 1983. u SR Sloveniji.

21. decembar 1983: Izveštaj o radu Republičkog veća SSS za 1983. i Program rada Republičkog veća SSS za 1984; Dogovor o ostvarivanju društvenog usmeravanja raspoređivanja dohotka u 1984; Kadrovska pitanja (izmene i dopune u sastavu Republičkog veća SSS i njegovih organa, imenovanje glavnog urednika lista »Delavska enotnost«); Izmene pojedinih stavki Finansijskog plana Republičkog veća SSS za 1983; Donošenje odluke o privremenom finansiranju Republičkog veća SSS u prva tri meseca 1984.

29. februar 1984: Ostvarivanje raspodele prema radu i rezultatima rada: a) Nacrt društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za samoupravno regulisanje odnosa u sticanju i raspoređivanju dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju u SFRJ, b) Samoupravno sporazumevanje u delatnostima o zajedničkim ishodištima i nekim osnovama raspoređivanja dohotka i čistog dohotka, kao i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju, c) Sprovođenje dogovora o ostvarivanju društvenog usmeravanja raspoređivanja dohotka u 1984; Samoupravni sporazum o socijalno-zaštitnoj pomoći i o doprinosima za usluge socijalne zaštite; Kadrovska pitanja; Završni račun Republičkog veća SSS za 1983; Pravilnik o finansiranju i finansijsko-materijalnom poslovanju SSS.

16—23. mart 1984: Odluka o dodeljivanju Prvomajske povelje SSJ u 1984; Odluka o dodeljivanju priznanja »Đuro Salaj« u 1984.

2—6. april 1984: Odluka o dodeljivanju zlatnih znakova SSS u 1984.

19. april 1984: Ocena aktivnosti SSS u ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije i ciljeva društveno-ekonomske politike u 1984; Formiranje posebne radne nagrade za savremenu izvornu priču ili roman; Finansijski plan Republičkog veća SSS za 1984; Kadrovska pitanja.

7—13. jun 1984: Odluka o dodeljivanju priznanja samoupravljačima u 1984.

13. jun 1984: Smernice za dugoročni razvoj SR Slovenije do 2000. godine; Savez sindikata o međusobnim pravima, obavezama i odgovornostima između Republičkog veća SSS i Radne zajednice; Kadrovska pitanja; Pristupanje Društvenom dogovoru o obezbeđivanju sredstava za uređivanje i pripremu za štampu sabranih dela Edvarda Kardelja; Odluka o posetama radnih grupa Republičkog veća SSS.

17. oktobar 1984: Samoupravna organizovanost udruženog rada s aspekta unapređivanja udruživanja rada i sredstava; Povećanje prodajne cene glasila SSS »Delavska enotnost«; Smernice za pripremu i sprovođenje godišnjih sasta-

naka osnovnih organizacija Saveza sindikata i organa SSS i strukovnih sindikata u 1984; Poziv osnovnim organizacijama Saveza sindikata za pomoć Kopaoniku; Informacija o predlogu za društveno usmeravanje raspoređivanja dohotka i raspodelu sredstava za lične dohotke u 1985.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA SRBIJE (SSS)

23. oktobar 1982: Izbor Predsedništva Veća SSS; Izbor predsednika i sekretara Veća SSS; Utvrđivanje broja i izbor članova Predsedništva na stalnom radu u Veću SSS.

24. decembar 1982: Razmatranje Predloga rezolucije o ostvarivanju Društvenog plana SR Srbije za period 1981—1985. i Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije u 1983; Razmatranje Nacrta rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana Jugoslavije za period 1981—1985, i Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije u 1983; Razmatranje Nacrta zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju; Razmatranje i usvajanje: a) Predloga odluke o organizaciji i načinu rada Veća SSS i njegovih organa, b) Predloga poslovnika Veća SSS, c) Predloga odluke o obrazovanju Saveta pri Veću SSS za pitanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, d) Predloga poslovnika Saveta Veća SSS za politički sistem socijalističkog samoupravljanja, e) Predloga odluke o obrazovanju Saveta Veća SSS za pitanja razvoja socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, f) Predloga poslovnika Saveta Veća SSS za razvoj socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa; Predlog delegata Veća SSS za planove Republičke konferencije SSRN Srbije; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju Veća SSS i njegovih organa za period januar—mart 1983.

31. januar 1983: Ostvarivanje kolektivnog rada, odlučivanja i odgovornosti u SSS; Operativni plan aktivnosti SSS za ostvarivanje ciljeva i zadataka ekonomskog i socijalnog razvoja u 1983; Analiza rada Političke škole SSS u nastavnoj 1980/1981. i 1981/82. i plan njenog razvoja od 1982. do 1986; Predlog plana rada Veća i Predsedništva Veća SSS za 1983. Predlog zakona o posebnom republičkom porezu iz ličnog dohotka za podsticanje razvoja poljoprivrede u periodu 1983—1985; Predlog odluke o dodeljivanju, broju i vremenu uručivanja priznanja aktivistima SSS; Društveni dogovor o julskim svečanostima; Nacrt društvenog dogovora o sprečavanju i suzbijanju narkomanije.

30. mart 1983: Informacija o organizacijama udruženog rada; Aktuelna pitanja i zadaci Saveza sindikata u stambenoj oblasti; Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSS u 1982. u akciji »Ništa nas ne sme iznenaditi«; Donošenje odluke o izmenama i dopunama Statuta SSS; Program međunarodne saradnje SSS za 1983; Predlog društvenog dogovora o politici razvoja male privrede na teritoriji SR Srbije van teritorije socijalističkih autonomnih pokrajina; Predlog društvenog dogovora o merilima za utvrđivanje postojanja obeležja društvene organizacije; Izveštaj o finansijskom poslovanju Veća SSS za 1982; Predlog plana prihoda i rashoda Veća SSS za 1983, s predlogom odluke; Imenovanje predsednika i članova saveta pri Veću SSS; Saveta za pitanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i Saveta za razvoj socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa; Donošenje Odluke o obrazovanju i poslovima stručne službe Veća SSS.

12. maj 1983: Razmatranje privrednih kretanja na početku 1983, s osvrtom na ostvarene rezultate po završnim računima za 1982; Informacija o ostvarivanju Operativnog programa aktivnosti na usklađivanju samoupravnih opštih akata s Društvenim dogovorom o raspodeli; Informacija o donošenju Društvenog dogovora o usklađivanju visine izdataka za reprezentaciju, reklamu i propagandu i za lična primanja koja terete materijalne troškove u

1983; Predlog odluke o ustanovljavanju Plakete VII kongresa SSS; Donošenje Odluke o prenameni sredstava izdvojenih po završnom računu za štampanje sindikalnog podlistka u korist Fonda za rekreativni odmor radnika; Razmatranje zahteva Veća Saveza sindikata opštine Visina i donošenje Odluke za dodelu sredstava za izgradnju zgrade društveno-političkih organizacija.

20. jun 1983: Aktuelna pitanja socijalističkog samoupravnog preobražaja višeg i visokog obrazovanja i vaspitanja; Informacija o dosadašnjoj aktivnosti i daljem razvoju Titovog fonda; Donošenje Pravila o učešću Saveza sindikata u društvenom dogovaranju i samoupravnom sporazumevanju; Donošenje odluke o dodeli Povelje sa zlatnom, srebrnom i bronзанom značkom.

20. jul 1983: Aktuelna pitanja ostvarivanja samoupravljanja ličnim izjašnjavanjem radnika; Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita u samoupravnim aktima organizacija udruženog rada i njihova primena; Predlog društvenog dogovora o saradnji samostalnih umetnika u oblasti kulture s organizacijama udruženog rada.

27. septembar 1983: Predlog programa izborne aktivnosti u osnovnim organizacijama SSS; Kretanje produktivnosti rada i drugih kvalitativnih faktora privređivanja u funkciji ekonomske stabilizacije i zadaci Saveza sindikata; Informacija o posledicama zemljotresa na Kopaoniku.

1. novembar 1983: Operativni plan aktivnosti SSS za ostvarivanje Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Informacija o sprovođenju stavova o većem vrednovanju proizvodnog rada, rada pod teškim uslovima i utvrđivanju radnog doprinosa organizacija proizvodnje; Predlog izveštaja o radu Veća, Predsedništva, njegovih radnih tela i republičkih odbora sindikata za period oktobar 1982 — oktobar 1983; Izbor predsednika Veća SSS.

27. decembar 1983: Predlog rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju i ekonomskoj politici SR Srbije u 1984. i zadaci sindikata; Aktuelna pitanja delovanja Saveza sindikata u Socijalističkom savezu radnog naroda; Izveštaj o radu Političke škole SSS u 1982/83; Predlozi pravilnika: a) o finansiranju i finansijsko-materijalnom poslovanju organizacija i organa SSS, b) o formiranju i korišćenju fonda za poboljšanje uslova rada veća Saveza sindikata opština, c) o formiranju i korišćenju fonda solidarnosti za redovnu aktivnost veća Saveza sindikata opština; Predlog odluke o privremenom finansiranju Veća SSS i njegovih organa za period januar — mart 1984.

28. mart 1984: Informacija o najnovijim merama za ostvarivanje Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Pravci usmeravanja srednjeg usmerenog obrazovanja i vaspitanja; Predlog plana rada Veća i Predsedništva Veća za 1984; Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSS u 1983. u akciji »Ništa nas ne sme iznenaditi«; Predlog odluke o dodeljivanju Povelje SSS sa zlatnom, srebrnom i bronзанom značkom; Predlog za sastav Odbora za praćenje i predlaganje organizacija i pojedinaca za Plaketu VII kongresa SSS; Predlog završnog računa Veća SSS za 1983; Predlog plana prihoda i rashoda Veća SSS za 1984.

25. april 1984: Privredna kretanja na početku 1984. i zadaci sindikata; Ostvarivanje politike cena u 1984. s predlogom mera i aktivnosti.

12. jun 1984: Ostvarivanje zadataka Saveza sindikata na bržem rešavanju stambenih potreba radnika i unapređivanju društveno-ekonomskih odnosa u stambenoj oblasti; Uzroci i problemi pojave gubitaka u OUR i zadaci sindikata; Predlog odluke o učešću organizacija i organa SSS u postupku utvrđivanja beneficiranog staža; Predlog odluke o dodeli Plakete VII kongresa SSS za rezultate postignute u akciji »Produktivnošću i štednjom ka ciljevima stabilizacije« u 1983; Predlog odluke za dodelu Povelje SSS sa zlatnom, srebrnom i bronзанom značkom.

11. jul 1984: Ostvarivanje društveno dogovorene politike raspoređivanja čistog dohotka; Informacija o izbornoj aktivnosti u osnovnim organizacijama SSS.

9. oktobar 1984: Informacija o nekim pitanjima materijalnog položaja privrede i ostvarivanje politike rasterećenja; Analiza o kretanju predstavi i žalbi radnika upućenih organizacijama i organima SSS u periodu 1981—1983; Predlog društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za usklađivanje samoupravnog uređivanja određenih prava, obaveza i odgovornosti radnika koje organizacije udruženog rada upućuju na privremeni rad u inostranstvo.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA KOSOVA (SSK)

18. septembar 1982 (*konstitutivna sednica*): Izbor predsedništva i Izbor predsednika Veća.

28. novembar 1982: Donošenje plana rada Veća SSK za period septembar 1982 — septembar 1983; Usvajanje Društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima samoupravnog uređivanja odnosa u sticanju i raspoređivanju dohotka i čistog dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju u SAP Kosovu; Usvajanje Društvenog dogovora o zajedničkim kriterijumima i merilima za raspodelu stanova i kredita za stambenu izgradnju u SAP Kosovu; Aktivnost SSK na sprovođenju zaključaka Pokrajinske konferencije SSRN Kosova u borbi protiv negativnih pojava u društvu.

8. februar 1983: Aktivnost SSK na ostvarivanju zadataka ekonomskog i socijalnog razvoja i politike ekonomske stabilizacije u 1983; Donošenje Aneksa Društvenog dogovora o sticanju i raspoređivanju dohotka i čistog dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju u 1983; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju Veća SSK za prva tri meseca 1983.

12. april 1983: Ostvarivanje uloge samoupravne radničke kontrole i zadaci SSK; Usvajanje Završnog računa Veća SSK za 1982. godinu i razmatranje Izveštaja Nadzornog odbora SSK; Donošenje Plana prihoda i rashoda Veća Saveza sindikata Kosova za 1983; Usaglašavanje Statuta SSK sa Statutom Saveza sindikata Jugoslavije i Statutom Saveza sindikata Srbije.

27. jun 1983 (*svečana sednica SSK povodom 27. juna — Dana samoupravljača*); Referat posvećen Danu samoupravljača; Donošenje Odluke o dodeljivanju Plakete samoupravljanja SSK.

27. jun 1983: Izveštaj o radu Veća i njegovih organa za period od XVI konferencije SSK do juna 1983; Donošenje Odluke o organizaciji i načinu rada Veća SSK; Donošenje Poslovnika Veća SSK; Izbor predsednika Veća SSK sa jednogodišnjim mandatom.

29. avgust 1983: Utvrđivanje zadataka Veća SSK na ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Utvrđivanje Programa mera i akcija za zaštitu životnog standarda radnika i stanovništva; Usvajanje Periodičnog obračuna Veća SSK za period januar — jun 1983.

31. oktobar 1983: Usvajanje Programa izborne aktivnosti u osnovnim organizacijama SSK i Predlog odluke za održavanje izbora u OOSS, u konferencijama i akcionim konferencijama; Usvajanje Plana rada Veća SSK za period sep-

tembar 1983 — septembar 1984; Razmatranje i usvajanje Društvenog dogovora o osnovama i kriterijumima za utvrđivanje kirije, nadoknade kirije, viška stambenog prostora i nadoknade za višak stambenog prostora u SAP Kosovu; Aktivnost za idejno-političko obrazovanje radnika i zadaci Saveza sindikata Kosova i usvajanje Programa idejno-političkog obrazovanja radnika za školsku 1983/84; Razmatranje informacije o posledicama zemljotresa u regionima opštine Leposavić; Donošenje Odluke o evidenciji kadrova u osnovnim organizacijama i organima SSK; Izbor jednog delegata za člana Pokrajinske konferencije SSRN Kosova.

14. decembar 1983: Razmatranje materijalnog položaja obrazovanja i vaspitanja; Razmatranje Nacrta rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju i ekonomskoj politici SAP Kosova u 1984; Izmene i dopune Aneksa Društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima samoupravnog uređivanja odnosa u sticanju i raspoređivanju dohotka i čistog dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke i zajedničku potrošnju.

24. januar 1984: Usvajanje Operativnog programa zadataka organizacija i organa SSK na ostvarivanju Rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju SAP Kosova u 1984; Informacija o privrednim kretanjima u 1983; Razmatranje i zaključivanje Samoupravnog sporazuma o međusobnim pravima, obavezama i odgovornostima Veća i Radne zajednice Veća SSK; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju Veća Saveza sindikata Kosova u prva tri meseca 1984.

28. mart 1984: Ostvarivanje Zakona o udruženom radu u organizacijama udruženog rada Kosova i dalji zadaci SSK; Donošenje Odluke o izmenama i dopunama Statuta SSK o trajanju mandata predsednika opštinskih veća Saveza sindikata; Usvajanje Završnog računa Veća SSK za 1983, Izveštaja Nadzornog odbora SSK o materijalno-finansijskom poslovanju Veća SSK u 1983, i Odluke o usvajanju Završnog računa; Donošenje Plana prihoda i rashoda Veća SSK za 1984.

23. maj 1984: Rezultati privređivanja u OUR privrede po završnim računima za 1983, s posebnim osvrtom na raspodelu dohotka i ličnih dohodaka; Ocena izbora u osnovnim organizacijama SSK; Usvajanje Društvenog dogovora o zaposlenosti i politici zapošljavanja u SAP Kosovu.

27. jun 1984 (svečana sednica): Referat posvećen Danu samoupravljača 27. jun; Donošenje Odluke o dodeljivanju Plakete samoupravljanja SSK organizacijama udruženog rada i pojedincima aktivistima.

27. jun 1984: Izveštaj o radu Veća SSK za period jun 1983 — jun 1984; Izbor predsednika Veća SSK s jednogodišnjim mandatom; Utvrđivanje Nacrta predloga evidencije o materijalnom i socijalnom položaju radnika, penzionera i nezaposlenih lica; Donošenje odluke o održavanju XVII konferencije SSK; Verifikacija izbora jednog člana Pokrajinskog Veća SSK; Delegiranje jednog delegata za člana Pokrajinske konferencije SSRN Kosova.

2. oktobar 1984: Privredna kretanja za osam meseci i ocena aktivnosti Saveza sindikata na ostvarivanju Rezolucije o društveno-ekonomskom razvoju SAP Kosova u 1984; Razmatranje i usvajanje Predloga društvenog dogovora o zajedničkim osnovama za usklađivanje samoupravnog uređivanja određenih prava, obaveza i odgovornosti radnika, koje organizacije udruženog rada upućuju na privremeni rad u inostranstvo; Izbor jednog člana Predsedništva Veća SSK.

VEĆE SAVEZA SINDIKATA VOJVODINE (SSV)

25. septembar 1982: Usvajanje Odluke o organizaciji rada Veća SSV, njegovih organa i oblika delovanja; Izbor Predsedništva Veća SSV; Izbor predsednika Veća SSV; Imenovanje predsednika oblika delovanja i radnih tela Veća SSV; Utvrđivanje predloga kandidata za članove Predsedništva Veća Saveza sindikata Srbije i Veća Saveza sindikata Jugoslavije iz SSV.

27. oktobar 1982: Operativni plan organizacija i organa SSV na ostvarivanju Zaključaka III sednice CK SKJ; Zadaci SSV u pripremama i sprovođenju izbora u osnovnim i opštinskim organizacijama Saveza sindikata; Donošenje Plana rada Veća i Predsedništva Veća SSV do kraja 1982; Donošenje Odluke o delegiranju delegata Veća SSV u Pokrajinsku konferenciju SSRN Vojvodine; Donošenje odluke o izmeni čl. 8. i 19. Odluke o organizaciji rada Veća SSV, njegovih organa i oblika delovanja; Određivanje delegata i zamjenika delegata Veća SSV u Konferenciju za praćenje sprovođenja Društvenog dogovora o zajedničkim osnovama za samoupravno uređivanje odnosa u oblasti dohotka.

26. januar 1983: Usvajanje stavova, opredeljenja i zadataka SSV u ostvarivanju Rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana SAP Vojvodine za period 1981—1985. u 1983; Snažđenje tržišta u SAP Vojvodini neophodnom robom široke potrošnje; Utvrđivanje zadataka organizacija i organa SSV u ostvarivanju Akcionog programa za povećanje produktivnosti rada (dogovor o zajedničkoj akciji »Produktivnošću i štednjom ka ciljevima stabilizacije«); Razmatranje Nacrta zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju SAP Vojvodine; Usvajanje Poslovnika Veća SSV; Usvajanje Plana rada Veća i Predsedništva Veća SSV za 1983; Donošenje Odluke o privremenom finansiranju aktivnosti Veća SSV i njegovih organa u prvom tromesečju 1983; Verifikacija mandata novoizabranom članu Veća SSV; Informacija povodom primedbe predsednika Veća Saveza sindikata opštine Stara Pazova.

23. februar 1983: Ostvarivanje zadataka SSV u oblasti zapošljavanja, s posebnim osvrtom na zapošljavanje pripravnika; Razmatranje Predloga društvenog dogovora o izdavanju i udruživanju sredstava osnovnih organizacija udruženog rada proizvođača kukuruza društvenog sektora za razvoj stočarske proizvodnje.

6. april 1983: Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSV u društveno-ekonomskoj stabilizaciji i utvrđivanje programa zaštite standarda radnika; Analiza izbornih aktivnosti u osnovnim i opštinskim organizacijama Saveza sindikata; Usvajanje Operativnog programa sprovođenja Poruke XV susreta samoupravljača »Crveni barjak«; Donošenje odluke o završnom računu Veća SSV za 1982; Donošenje Odluke o planu prihoda i rashoda (finansijski plan) Veća SSV za 1983.

28. april 1983: Ostvarivanje uloge Saveza sindikata u zaštiti samoupravnih prava radnika; Razmatranje Predloga za usaglašavanje Statuta SSV sa Statutom Saveza sindikata Jugoslavije i Statutom Saveza sindikata Srbije; Razmatranje Predloga odluke o izmenama i dopunama Odluke o organizaciji rada Veća SSV, njegovih organa i oblika delovanja; Donošenje odluke o imenovanju Izdavačkog saveta lista »Dolgozok«.

27. jun 1983 (svečana sednica): Referat predsednika Veća SSV; Uručivanje priznanja dobitnicima Povelje Veća

SSV sa zlatnom, srebrnom i bronзанom značkom i nagrada Veća SSV »Samoupravljači«.

27. jun 1983: Aktivnost, rezultati i problemi u samoupravnom uređivanju odnosa u raspoređivanju čistog dohotka i raspodeli sredstava za lične dohotke u radnim i složenim organizacijama udruženog rada; Zadaci organizacija i organa SSV na ostvarivanju Programa aktivnosti organizovanih socijalističkih snaga u daljem razvoju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i ostvarivanju razvojne politike u oblasti stočarstva; Donošenje odluke o obrazovanju Odbora za inovacije i imenovanje članova Odbora; Donošenje odluka u vezi s investicionim održavanjem zgrade Veća SSV i o nabavci telefonske centrale.

12. oktobar 1983: Zadaci SSV u ostvarivanju Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Aktivnost organizacija i organa SSV na realizaciji zadataka iz Društvenog dogovora o podsticanju razvoja i unapređivanju male privrede u SAP Vojvodini; Aktuelna pitanja društveno organizovane brige o deci; Izmene i dopune Društvenog dogovora o organizovanju vaspitanja i obrazovanja građana SFRJ na privremenom radu u inostranstvu; Razmatranje i usvajanje Odluke o usklađivanju mandata organa Saveza sindikata i sindikata u SSV; Razmatranje i usvajanje Operativnog plana rada Veća SSV za IV tromesečje 1983.

16. novembar 1983: Rezultati i problemi u ostvarivanju društvenog opredeljenja o većem vrednovanju proizvodnog rada i stvaralaštva i rada pod otežanim uslovima; Izveštaj o radu Veća i Predsedništva Veća SSV posle XIII konferencije SSV; Izbor predsednika Veća SSV; Donošenje odluke o oslobađanju dužnosti delegata u Veću SSV i verifikaciji izbora novog delegata u Veće SSV.

21. decembar 1983: Organizacija i funkcionisanje sistema informisanja u udruženom radu u sklopu društvenog sistema informisanja u Pokrajini; Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSV u sprovođenju politike ekonomske stabilizacije u 1983. i razmatranje Rezolucije o politici ostvarivanja Društvenog plana SAP Vojvodine za period 1981—1985. u 1984; Informacija o toku rasprave u SSV o predlozima zakona u oblasti elektroprivrede; Razmatranje Predloga društvenog dogovora o uređivanju rasta i isplate određenih izdataka; Kadrovska pitanja; Donošenje odluke o dodeli dodatnih sredstava listu »Dolgozok« za redovnu delatnost u 1983; Donošenje odluke o privremenom finansiranju Veća SSV za period od 1. januara do 31. marta 1984.

1. februar 1984: Razmatranje i usvajanje Plana rada Veća SSV, njegovih organa, oblika delovanja i radnih tela za 1984; Razmatranje i usvajanje Društvenog dogovora o merama i načinu stvaranja uslova radi rešavanja nekih strukturnih neusklađenosti u društvenoj reprodukciji u SAP Vojvodini u periodu 1983—1986; Osnova za pripremu izbora predsednika i zamenika predsednika pokrajinskih odbora sindikata u 1984; Verifikacija izbora članova Veća SSV; Informacija Konferencije za praćenje i sprovođenje Društvenog dogovora o zajedničkim osnovama za samoupravno uređivanje odnosa u oblasti dohotka u vezi sa zahtevom Vojvođanske banke — Udruženje banke Novi Sad i SOUR PIK »Servo Mihalj« za pokretanje inicijative za izmenu člana 34. tačke 7. Društvenog dogovora.

29. februar 1984: Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSV na unapređivanju društvene samozaštite i upravne radničke kontrole; Program međunarodne saradnje Veća SSV; Verifikacija izbora člana Veća SSV; Donošenje odluke o izboru člana Predsedništva Veća SSV.

21. mart 1984: Usvajanje Programa marksističkog obrazovanja i idejno-političkog osposobljavanja u SSV; Razmatranje Izveštaja III olimpijade (1979—1983) i Programa s propozicijama IV olimpijade (1984—1987) radničko-sportskih aktivnosti Vojvodine; Izveštaj Nadzornog odbora SSV o finansijsko-materijalnom poslovanju u 1983; Usvajanje odluke o završnom računu, s Izveštajem o finansijsko-materijalnom poslovanju SSV za 1983; Utvrđivanje odluke o planu prihoda i rashoda (finansijski plan) Veća SSV za 1984; Informacija o toku investicionog održavanja zgrade Radničkog doma »Svetozar Marković« u Novom Sadu i razmatranje Predloga odluke o izdvajanju sredstava za završetak radova na investicionom održavanju.

4. april 1984: Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSV iz Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije; Ostvarivanje kolektivnog rada i odgovornosti u većima Saveza sindikata opština i Gradskom veću Saveza sindikata Novi Sad; Zadaci organizacija i organa SSV u pripremi i donošenju razvojnih planova; Razmatranje Predloga pravilnika o planiranju, koordiniranju i realizaciji međunarodne saradnje SSV; Razmatranje Predloga odluke o informisanju u SSV; Predlog odluke o izmeni Odluke o ustanovljenju i dodeljivanju priznanja Veća SSV; Verifikacija mandata novih članova Veća i kadrovska pitanja.

25. april 1984: Ostvarivanje zadataka organizacija i organa SSV u delegatskom skupštinskom sistemu; Povezanost nauke i privrede — razvijenost i podsticaj naučnoistraživačkih jedinica u organizacijama udruženog rada materijalne proizvodnje.

30. maj 1984: Ostvarivanje samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa između osnovnih organizacija udruženog rada u radnim i složenim organizacijama udruženog rada; Informacija o rezultatima javne rasprave u organizacijama udruženog rada, većima Saveza sindikata opština i Gradskom veću Saveza sindikata Novi Sad o Nacrtu zakona o opštenarodnoj odbrani SAP Vojvodine; Verifikacija mandata novoizabranih delegata u Veću SSV.

27. jun 1984: Aktivnost organizacija i organa SSV na ostvarivanju politike razvoja agroindustrijskog kompleksa SAP Vojvodine u periodu 1981—1985; Donošenje uputstva o jedinstvenom postupku za primenu mera članu Saveza sindikata zbog neizvršavanja svojih statutarnih obaveza.

5. jul 1984: Organizovanje, metod i sadržaj rada osnovnih organizacija Saveza sindikata; Rezultati i problemi u ostvarivanju opredeljenja o većem vrednovanju poslova nosilaca osnovne delatnosti u društvenim delatnostima sadržanog u Društvenom dogovoru o zajedničkim osnovama za samoupravno uređivanje odnosa u oblasti dohotka; Neki problemi u primeni Zakona o privremenoj zabrani raspolaganja delom društvenih sredstava za isplatu ličnih dohodaka u 1984; Organizovanost i rezultati inventivne delatnosti u organizacijama udruženog rada u SAP Vojvodini; Akcioni program SSV na daljem izgrađivanju i unapređivanju samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa između osnovnih organizacija udruženog rada u radnim i složenim organizacijama udruženog rada i drugim oblicima udruživanja rada i sredstava; Program aktivnosti organizacija i organa Saveza sindikata na ostvarivanju politike razvoja agroindustrijskog kompleksa SAP Vojvodine u narednom periodu.

12. septembar 1984: Aktuelna pitanja i problemi privređivanja i zaštite standarda; Informacija o ostvarivanju zadataka organizacija i organa SSV u zaštiti na radu, s posebnim osvrtom na položaj invalida rada.

3. oktobar 1984: Rasprava o Nacrtu dugoročnog društvenog plana SAP Vojvodine za period 1986—2000. i Nacrtu odluke o osnovnim smernicama i okvirima politike društveno-ekonomskog razvoja SAP Vojvodine za period 1986—1990; Razrešenje Njari Tibora dužnosti delegata u Veću SSJ i izbor Kiči Ernea za delegata u Veću SSJ iz SSV.

24. oktobar 1984: Aktivnost organizacija i organa SSV u sprovođenju zadataka koji proističu iz Predloga zaključaka XIII sednice CK SKJ.

Pripremljeno u Redakciji u saradnji sa stručnim službama Veća SSJ i veća Saveza sindikata republika i autonomnih pokrajina

ULAGANJA STRANIH LICA U DOMAĆE ORGANIZACIJE

Otvarajući se prema svetu i uključujući se u međunarodnu podelu rada, Jugoslavija je, pored uvoza i izvoza, razvijala i druge oblike ekonomske saradnje s inostranstvom. Kao zemlja u razvoju bila je prinuđena, između ostalog, da koristi sredstva inostrane akumulacije, zaduživanjem u inostranstvu. Pored toga, domaćim organizacijama je od 1967. omogućeno da kroz zajednička ulaganja koriste sredstva stranih lica.

Pribavljanje dodatne akumulacije zaduživanjem u inostranstvu trebalo je da obezbedi brži razvoj uz urednu otplatu kredita. Međutim, neefikasnost i neracionalnost u zaduživanju i upotrebi inostranih kredita, praćeni stalnim pogoršanjem uslova otplate i recesijom i protekcionizmom u međunarodnim ekonomskim odnosima, doveli su do stagnacije u razvoju i nemogućnosti da se uredno izvršavaju dospele obaveze. Istovremeno, inostrana tehnologija i drugi oblici znanja pribavljani su pretežno licencnim ugovorima, što se u praksi pokazalo neefikasnim.

Propisi o zajedničkim ulaganjima, iako često menjani nisu bili stimulatívni, pa ni ovaj oblik saradnje s inostranstvom nije imao vidnije rezultate, iako on objektivno doprinosi boljem korišćenju inostranih sredstava. Pre svega, na taj način se omogućuje dugoročnije angažovanje stranog kapitala, uz mogućnost njegovog reinvestiranja, a platnobilansne obaveze zemlje svode se samo na transfer profita i povraćaj kapitala, i to pod uslovom da je ostvareni poslovni rezultat koji to omogućava (za razliku od kredita koji se mora vratiti, bez obzira kako se iskoristi). Činjenica da ulaganje u unapred odabrani projekat podrazumeva kriterijume efikasnosti i selekcije investicija, kao i puna zainteresovanost ulagača za što veću dobit, odnosno dohodak, obezbeđuju uvažavanje ekonomskih kriterijuma u korišćenju inostranih sredstava.

Strana ulaganja u Jugoslaviji od početka su zasnovana na ugovornom konceptu.¹ Ulaže se, na određeno vreme, u zajedničko poslovanje ili čitavo poslovanje organizacije. O poslovanju zajednički odlučuju, s jedne strane, domaći ulagač i organizacija u koju se ulaže i, s druge strane, strani ulagač. Ugovorom se utvrđuje način učešća stranog ulagača u dobiti koja se ostvaruje zajedničkim ulaganjem. Dobit stranog ulagača posebno se oporezuje, a transferiše se u zavisnosti od raspoloživih deviza. Po raskidu ili okončanju ulaganja, stranom ulagaču se vraća ugovorena vrednost njegovog uloga. Ta vrednost umanjuje se u slučaju gubitka, a može da se uveća prema ostvarenom dohotku, ako se tako, ugovori. Inače, osnovni je princip, utvrđen u Ustavu SFRJ, da strani ulagači mogu učestvovati u dohotku stečenom po osnovu zajedničkih ulaganja »samo u granicama i pod uslovima koji su utvrđeni za međusobne odnose domaćih organizacija u zajedničkom ulaganju.«

¹ Između institucije ugovornog ulaganja u Jugoslaviji i ulaganja u vlasništvo u određenoj organizaciji u drugim zemljama postoje bitne razlike. U drugim zemljama uvek se ulaže u celu organizaciju, čime se stiče pravo vlasništva i kontrole nad tom organizacijom. Svi ulagači, srazmerno ulozima, učestvuju trajno u uspehu ili neuspehu organizacije, ipak, ulog se i u tom slučaju može prodati.

PROMENE DO 1984.

Inostrana ulaganja omogućena su prvi put 1967. izmenom niza propisa.² Izabran je koncept koji, umesto uobičajenog suvlasništva, polazi od specifičnog ugovornog odnosa. U takvim uslovima institucija zajedničkog ulaganja bila je nova, i za domaće organizacije i za strane ulagače. Zato su propisi koji su je uređivali kasnije više puta menjani.

Izmenom Osnovnog zakona o preduzećima dozvoljeno je da se kao osnivačka sredstva za novu organizaciju, pored kredita, mogu koristiti i uloz. Bilo je predviđeno da strana lica ulažu samo u posebno organizovane jedinice sa samostalnim obračunom unutar preduzeća. Od stranog ulaganja izuzeti su bankarstvo, osiguranje, unutrašnji saobraćaj, trgovina, komunalne i uslužne delatnosti i društvene službe, s izuzetkom istraživačkog rada. Instrument ulaganja bio je ugovor, kojim se moglo predvideti i zajedničko odlučivanje ulagača. Ugovorom su utvrđivani vreme trajanja ulaganja, način i uslovi učestvovanja ulagača u ostvarenom uspehu, odnosno neuspehu poslovanja, stepen odgovornosti organizacije u koju se ulaže i samih ulagača, te povraćaj uloga po isteku zajedničkog ulaganja. Posebni uslovi propisani su za strane ulagače. Strani ulog morao je biti manji od domaćeg. Odstupanja su bila moguća, u pojedinačnom slučaju, ako je aktom Savezne skupštine utvrđeno da za to postoji poseban interes. Uprkos objektivno različitim uslovima, utvrđeno je da strani ulagač ne može »da ima druga, ni veća« prava nego što ih ima domaća organizacija. Ugovor o ulaganju stranih lica postajao je punovažan upisom u posebni registar. Uslov za upis u registar bio je da se ulaganjem omogućava povećanje proizvodnje, produktivnosti i izvoza, uvođenjem i primenom strane tehnologije, tehnike i organizacije poslovanja.

Izmenom Zakona o sredstvima privrednih organizacija utvrđeno je pravo prvenstva domaće organizacije da preuzme strani ulog koji se namerava prometovati. Uvedena je obaveza reinvestiranja 20% od ostvarene dobiti stranog ulagača. Umesto takvog reinvestiranja, dobit se mogla i deponovati kod banke. Transfer dobiti i povlačenja uloga uslovljeni su ostvarenjem odgovarajuće retencione kvote od izvoza.

Na osnovu izmena Zakona o ustanovljavanju kamate na fondove u privredi, privredne organizacije su bile obveznici kamate na stanje poslovnog fonda i drugih sredstava koja se sa njim izjednačavaju. Da bi se poreski teret stranih ulagača izjednačio s onim koji su imali domaći ulagači (koji plaćaju kamatu na poslovni fond po stopi do 3,5%), na dobit stranih ulagača utvrđena je poreska stopa od 35%. Tako su, pri godišnjoj stopi dobiti od 10%, poreski tereti bili izravnati za domaćeg i stranog ulagača. Da bi se stimulisalo reinvestiranje dobiti i preko obaveznog, porez na dobit stranog ulagača umanjivan je progresivno s većim reinvestiranjem ostvarene dobiti. Transfer dobiti i povlačenje kapitala, predviđeni propisima o deviznom poslovanju,³ ograničeni su retencionom kvotom koja se za veći deo privrede kretala od 7% do 14% od ostvarenog izvoza.

Propisi o stranim ulaganjima promenjeni su već 1968. Izmenom Osnovnog zakona o preduzećima⁴ dozvoljeno je osnivanje i samostalnih organizacija u okviru preduzeća. Takve organizacije sticale su po zakonu svojstvo pravnog lica. U odnosu na preduzeće u čijem sastavu su poslovale, mogle su ugovarati različite oblike odgovornosti. Izmenom Zakona o sredstvima privrednih organizacija predviđeno je automatsko isključivanje odgovornosti jedinice sa samostalnim obračunom za obaveze organizacije u čijem se sastavu nalazila, ako ugovorom o ulaganju nije drugačije predviđeno.

² Izmene Osnovnog zakona o preduzećima, Zakona o sredstvima privrednih organizacija, Zakona o ustanovljavanju kamate na fondove u privredi i Zakona o porezu na dobit stranih lica koja ulažu sredstva u domaću organizaciju za zajedničko poslovanje (»Službeni list SFRJ«, 31/67). Vidi: »Zajednička ulaganja domaćih preduzeća i saradnja s inostranom privredom, *Jugoslavenski pregled*, 1967, novembar—decembar, str. 483—486 (147—150).

³ Zakon o deviznom poslovanju, »Službeni list SFRJ«, 32/66, 48/66, 33/67. i 54/67.

⁴ »Službeni list SFRJ«, 48/68.

Pošto se u praksi pokazalo da je utvrđeno pravo na transfer dobiti i povlačenje kapitala za strane ulagače nedovoljno stimulatívno, izmenom propisa u 1969.⁵ i transfer dobiti i povraćaj uloga mogli su se vršiti do iznosa koji nije veći od trećine vrednosti ostvarenog izvoza.

Sledeća izmena propisa usledila je 1971.⁶ Učvršćena je samostalnost jedinice sa samostalnim obračunom kao oblik organizacije u kome se odvija zajedničko ulaganje. Omogućeno je i da takva jedinica ne odgovara za obaveze preduzeća u čijem je sastavu ni u slučaju njegovog stečaja. Jedinica se tada automatski transformisala u preduzeće, čime se obezbeđivala zaštita ulagača koji su odgovarali samo do visine svog uloga.

Znatnije promene u zakonodavstvu koje uređuje strana ulaganja otpočele su usvajanjem amandmana na Ustav SFRJ iz 1971.⁷ Amandman XXII odredio je da »prava stranog lica na sredstva koja ulaže u organizaciju udruženog rada u zemlji ne mogu se posle zaključenja ugovora umanjiti zakonom ili drugim aktom«.

U skladu s XXII amandmanom na Ustav SFRJ, izmenama Zakona o sredstvima radnih organizacija⁸ utvrđeno je da će se na odnose uređene ugovorom, osim obaveza prema društvenoj zajednici, primenjivati »odredbe ugovora ili zakona koje su važile na dan registracije ugovora«, ako je to povoljnije za ugovarače. Istim propisom strani ulog je ograničen na najmanje 1,5 miliona dinara. Predviđeno je da se neće registrovati ugovori koji ne predviđaju uloge dovoljne za ostvarenje ciljeva zajedničkog ulaganja. Ulaganje je »po pravilu dugoročno«, ali se moglo ugovarati na vreme koje neće biti kraće »od vremena potrebnog za ostvarenje ciljeva poslovne saradnje«. Ovo je donelo ograničenje trajanja ulaganja, koje više nije moglo biti vremenski neograničeno. Nasuprot opštem pravnom shvatanju, isključen je sporazumni raskid ugovora, ali je dozvoljeno njegovo raskidanje usled kršenja, gubitka u poslovanju u dve godine ili ostvarenja rezultata u »znatnoj meri ispod predviđenih«.

Izmenom Zakona o deviznom poslovanju⁹ prošireno je pravo na devize koje se mogu koristiti za povlačenje uloga u inostranstvu. To pravo nije više bilo vezano samo za ostvareni izvoz nego i za procenat od amortizacije opreme. Tako je, uz izdavanje bankarske garancije, učvršćena sigurnost stranog ulagača u pogledu povlačenja uloga.

U 1973. prvi put je donet poseban Zakon o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada.¹⁰ Njime su donekle objedinjeni osnovni propisi o stranim ulaganjima. I ovaj zakon sadržao je odredbu da strani ulagač ne može da ima »druga prava nego što ih ima domaća organizacija udruženog rada« kad ona ulaže u zemlji. Određeno je, takođe, da se može ulagati u osnovnu, radnu i složenu organizaciju. Ukinuta je dotadašnja obaveza stranog ulagača da reinvestira deo svoje dobiti i prepušteno mu je da o tome sam odlučuje. Propisana je obaveza da se iz ostvarene dobiti, pored svih rashoda, pre njene podele pokrивaju još i »sredstva za proširenje materijalne osnove rada«. Ova sredstva određivana su ugovorom i ostajala su organizaciji u koju su uložena. To je bilo obavezno i kad je organizacija u koju se ulaže bila ujedno i jedan od ulagača. Umesto termina zajedničko ulaganje, koji se koristi u svetu, usvojen je naziv »zajedničko poslovanje«. Poslovanja ulagača ostala su odvojena, dok je samo njihovo ulaganje zaista zajedničko. Uvedena je i obaveza da se »posebno iskazuje dohodak iz zajedničkog poslovanja«, odnosno dobit zajedničkog ulaganja kao deo rezultata čitave organizacije u koju se ulaže.¹¹

⁵ Izmene Zakona o deviznom poslovanju, »Službeni list SFRJ«, 9/69.

⁶ Izmene Osnovnog zakona o preduzećima, »Službeni list SFRJ«, 15/71.

⁷ »Službeni list SFRJ«, br. 29/71.

⁸ »Službeni list SFRJ«, br. 34/71.

⁹ »Službeni list SFRJ«, br. 33/71.

¹⁰ »Službeni list SFRJ«, br. 22/73.

¹¹ Više o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada na osnovu Zakona iz 1973. vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1973, septembar, str. 295—300 (57—62).

Ipak su u praksi strani ulagači zahtevali da se u ugovorim precizira njihovo učešće u dobiti, ali i da se detaljno ugovor kako će se ustanovljavati takva dobit iz zajedničkog ulaganja.

Ustav SFRJ iz 1974. u članovima 26. i 27. sadrži i odredbe o stranim ulaganjima. Radnicima organizacije u koju se ulaže moraju se ostaviti »sredstva za njihovu ličnu i zajedničku potrošnju u skladu sa zajedničkim osnovama i merilima koja važe u organizaciji udruženog rada, kao i sredstva za proširenje materijalne osnove rada prema njihovom doprinosu zajednički ostvarenom dohotku«. Ustav je, takođe, garantovao »radnicima organizacije udruženog rada koja se koristi sredstvima uložanim od stranih lica . . . ista društveno-ekonomska i druga samoupravna prava« koja oni imaju kad se »koriste sredstvima drugih domaćih organizacija udruženog rada«, pa strano lice »može učestvovati u dohotku« iz zajedničkog ulaganja »samo u granicama i pod uslovima koji su utvrđeni za međusobne odnose domaćih organizacija iz zajedničkog ulaganja«.

Sledećom promenom propisa propisani su bliži uslovi za ulaganje.¹² Ugovorom se morao predvideti izvoz proizvoda koji potiču iz ulaganja u količini, vrednosti i odgovarajućoj valuti, kojim se obezbeđuje plaćanje dobiti stranom licu i povlačenje uloženi sredstava. Ulaganje u opremu ograničeno je na najviše jednu trećinu ukupnog stranog uloga, a cena naknade za korišćenje prava industrijske svojine limitirana je na najviše 10% vrednosti prodaje ostvarene korišćenjem tog prava. Iz kompetencija zajedničkog organa ulagača izričito su isključena brojna pitanja i uvedena je obaveza prijavljivanja namere zaključenja ugovora.

Pet godina posle prvog, usvojen je 1978. drugi po redu Zakon o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije,¹³ znatno obimniji od prethodnog, iako je i van njega ostao deo regulative koja je i do tada bila sadržana u drugim propisima. Ovim zakonom napušteni su svi uslovi iz Uredbe koja je do tada važila. Dozvoljeno je ulaganje i u saobraćaj. Mogućnost raskidanja ugovora sužena je samo na kršenje njegovih bitnih odredbi i proširena na promenu okolnosti i neostvarivanje poslovnih ciljeva.

Kao bitne delove ugovora Zakon je odredio »ukupni iznos sredstava koja se ulažu za obavljanje zajedničkog poslovanja, i od toga, iznos sredstava« svakog od ulagača; način utvrđivanja dela dohotka u kome učestvuje strani ulagač; način i uslove utvrđivanja i plaćanja tog učešća; postupak u slučaju gubitka; odgovornost ulagača; vraćanje uloga i način zajedničkog odlučivanja. U Zakonu nije bio preciziran oblik organizacije u koju se ulaže. Uvedena je obavezna zastupljenost u zajedničkom organu odlučivanja predstavnika organizacije u koju se ulaže. Taj organ mogao je »odlučivati o pitanjima koja se odnose na organizaciju rada i poslovanja i na povećanje produktivnosti rada i o drugim pitanjima iz zajedničkog poslovanja« koja ne spadaju u »neotuđiva prava radnika po osnovu rada društvenim sredstvima«. Imao je i neograničeno pravo da samoupravnim organima predlaže odluke. U slučaju da se predložene odluke ne usvoje, nadležni samoupravni organ bio je obavezan da o njima da svoje mišljenje.

Uvedena je prvi put i obaveza ugovornog ograničavanja dobiti stranog ulagača. Iznos preko takvog maksimuma mogao se ili upotrebiti za povlačenje uloga stranog ulagača, ili ga se on mogao odreći kako bi zadržao nepromenjen iznos svog uloga. Takođe je propisana obaveza izdvajanja sredstava za proširenje materijalne osnove rada pre ustanovljavanja dobiti za stranog ulagača. Iznos takvih sredstava nije preciziran, pa je u praksi ugovarano 3% do 10% ostvarene dobiti. Propisano je umanjeno uloga stranog ulagača za deo nastalog gubitka. Transfer dobiti i njegovo reinvestiranje bili su uslovljeni izvozom. Uvedena je i mogućnost transfera dobiti izvozom proizvoda iz zajedničkog ulaganja, odnosno njegova isplata u dinarima, ako se zajedničko ulaganje ostvaruje u određenim oblastima privrede.

¹² Uredba o bližim uslovima za ulaganje sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada, »Službeni list SFRJ«, 26/76.

¹³ »Službeni list SFRJ«, 18/78.

Strani ulog mogao se povlačiti »u povećanom, odnosno smanjenom iznosu, na osnovu merila utvrđenih ugovorom o ulaganju, zavisno od dohotka ostvarenog zajedničkim poslovanjem«. Pored povlačenja uloga iz nastalog iznosa dobiti preko ugovorenog maksimuma, moglo se ugovarati i povlačenje po utvrđenom planu u ugovoru, u slučaju isteka ugovornog roka, raskida ugovora ili prestanka organizacije u koju je izvršeno ulaganje. Procedura odobravanja ugovora postala je znatno složenija, a podaci koji se upisuju u registar prestali su biti izričito javni. Takođe je propisana detaljna evidencija praćenja rezultata stranih ulaganja.

Posebnim propisom¹⁴ najmanji ulog stranog ulagača povećan je na 5 miliona dinara. Uveden je i novi limit, po kome strani ulog ne može biti manji od 10% od ukupne vrednosti projekta, a zadržana je obaveza da strani ulog bude manji od domaćeg. Ako se imaju u vidu i krediti koji se obično koriste za finansiranje zajedničkih ulaganja, onda proizilazi da su ova tri različita limita znatno ograničila mogućnost inostranih ulaganja.

OSNOVNI REZULTATI

Prema podacima Saveznog komiteta za energetiku i industriju, koji je nadležan za odobravanje svih ugovora o stranim ulaganjima,¹⁵ u periodu 1968—1984. zaključena su ukupno 253 ugovora o ulaganjima stranih lica u domaće organizacije udruženog rada.¹⁶ Do 1977. zaključena su 164 ugovora, a od 1978. do 1982. dakle za pet godina, samo 63, a u poslednje dve godine, 1983—1984, 26 ugovora. Od ukupno 253 zaključena ugovora, mali broj nije ni ostvaren, dok je oko 70 ugovora raskidom ili istekom već okončano, pa se broj ugovora čija je realizacija u toku procenjuje na oko 180.

Ukupni ugovoreni inostrani ulozci iznosili su oko 18 milijardi dinara.¹⁷ Iznosi pojedinih uloga znatno se razlikuju. Tako su ugovoreni iznosi iz devet ugovora činili veći deo ukupnih stranih ulaganja, a neki ugovori zaključeni su s vrlo malim inostranim ulozima.

U periodu 1978—1981. ukupan iznos stranih ulaganja činio je samo 0,6% od ukupnih isplata za investicije. Relativni nivo stranih ulaganja posebno je mali kad se uporedi s inostranim kreditima, kao i s ulaganjima u drugim zemljama.¹⁸

Prosečno učešće stranih ulagača u ukupnom ulaganju takođe je variralo od ugovora do ugovora. U proseku, strani ulozci čine jednu četvrtinu ukupnih uloga. Veći deo, odnosno 52% ukupnih stranih uloga, ugovoren je u gotovini, 26% pokriveno je vrednošću uvezene opreme, a 22% vrednošću tehnološke.

Najviše ugovora o ulaganju stranih lica u domaće organizacije zaključeno je sa firmama iz razvijenih zemalja, posebno iz onih s kojima Jugoslavija ima razvijene ekonomske odnose. Na prvom mestu je SR Nemačka, a zatim SAD, Velika Britanija i Italija. Sa socijalističkim zemljama Istočne Evrope bila su zaključena samo dva ugovora (1968. i 1969. godine). Posle propisivanja da strana ulaganja moraju biti

¹⁴ Uredba o određivanju minimalnog iznosa sredstava koja strano lice mora uložiti u domaću organizaciju udruženog rada, »Službeni list SFRJ«, 45/78.

¹⁵ Uredbom o odobravanju ugovora o stranim ulaganjima (»Službeni list SFRJ«, 65/84) predviđeno je posebno odobravanje za strana ulaganja u proizvodnju naoružanja i vojne opreme.

¹⁶ I svi ostali podaci u ovom prikazu su, ako nije drugačije naznačeno, iz dokumentacije Saveznog komiteta za energetiku i industriju.

¹⁷ Procene u dolarima nisu pouzdane, pošto Savezni komitet za energetiku i industriju u svom registru ugovora inostrana ulaganja vodi u dinarima, primenom kursa koji je važio u momentu ugovaranja. U uslovima brze depresijacije dinara, takvi dinarski iznosi ukupnih stranih ulaganja od oko 18 milijardi dinara praktično su neupotrebljivi.

¹⁸ The World Bank Annual Report 1983 (str. 32) navodi podatak da je u svim zemljama u razvoju neto inostrano ulaganje bilo oko 16 milijardi dolara prema 68 milijardi dolara kredita u 1981. dok je za 1982. procenjeno još veće učešće uloga.

U okviru ocene da su dosadašnja ulaganja bila nedovoljna, navedeni su i podaci da u Americi samo Urugvaj, u Africi Alžir, u Aziji Indija, imaju jednako ili od nas manje učešće stranih ulaganja u ukupnim isplatama za investicije, dok sve druge zemlje imaju u tome bolje rezultate.

u devizama »od značaja za likvidnost«, nije više bio zaključen ni jedan ugovor s ulagačima iz tih zemalja. Po broju zaključenih ugovora na prvom mestu su organizacije iz Slovenije, a slede organizacije iz Srbije van teritorije pokrajina, Hrvatske, Vojvodine i Bosne i Hercegovine. Najmanje ugovora zaključile su organizacije s Kosova, iz Crne Gore i iz Makedonije.

Strani ulagači najviše su ulagali u industriju saobraćajnih sredstava i proizvodnju njenih delova i hemijsku industriju, jer su obe ove grane računale s plasmanom na domaćem tržištu. Izuzetak su ulaganja u istraživanje nafte, koja daju stranim ulagačima pravo da učestvuju u dobijenoj nafti. Ipak, zajednička ulaganja su bila delom okrenuta i izvozu.

Knjigovodstveno stanje stranih uloga u privredi bilo je na početku 1977. godine 2 876 miliona dinara, a na kraju te godine 3 258 miliona dinara. U proseku je korišćeno 3 065 miliona dinara stranih uloga i s njima je u toj godini ostvarena dobit posle oporezivanja od 318 miliona dinara. Dakle, 100 dinara uloga donelo je stranim ulagačima preko 10 dinara dobitka. U istoj godini ukupna privreda je na 100 dinara sopstvenih fondova ostvarila neto-akumulaciju izdavanjem u fondove nešto više od 4 dinara.¹⁹ Dakle, rentabilnost zajedničkih ulaganja sa strancima bila je iznad proseka ukupnih ulaganja. Ne postoje podaci o raspolaganju dobiti stranih ulagača.²⁰ Međutim, na osnovu raspoloživih informacija, može se zaključiti da se najveći njen deo transferiše u inostranstvo, a vrlo mali deo reinvestira.

INSTITUCIONALNE PROMENE U 1984.

Krajem 1984. Skupština SFRJ usvojila je izmene i dopune Zakona o ulaganju stranih lica u domaće organizacije.²¹ Osnovni razlog bio je usporavanje stranih ulaganja, odnosno potreba da se izmenama uslova podstakne interes za veća ulaganja stranih lica. Tim izmenama i dopunama obuhvaćena je većina instituta Zakona.

Zaštita prava stranog lica. Da bi se povećala sigurnost za stranog ulagača, i pre izmene Zakona, »prava stranog lica u pogledu sredstava koja je uložio« bila su zaštićena od primene novih propisa koji uslede posle zaključenja ugovora o ulaganju s izuzetkom poreza, doprinosa i drugih dažbina. Međutim, uslove za strane ulagače menjale su i mere tekuće ekonomske politike. Da bi se i od takvih promena zaštitila prava stranih ulagača, predviđeno je da se primenjuju propisi i mere koje su bile na snazi prilikom zaključenja ugovora o ulaganju (ako su oni povoljniji za strano lice). Tako će eventualne posledice novih mera snositi samo domaća organizacija.

Kao i ranije, i sadašnje odredbe Zakona predviđaju mogućnost ugovaranja standarda materijalnih troškova i kriterijuma za određivanje stopa amortizacije prema kojima će se namirivati ti rashodi. Novina je što sadašnje odredbe predviđaju i mogućnost ugovaranja normativna tekućeg rada (broj izvršilaca poslova i njihova stručna kvalifikacija, vremenske koeficijente i druge normative). Ugovaranjem takvih standarda, kriterijuma i normativa postiže se da stranog ulagača terete, umesto ostvarenih, utvrđeni rashodi. Međutim, organizacija u koju se ulaže moraće iz svojih prihoda namiriti ne te nego ostvarene rashode, odnosno rashode iznad ugovorenih standarda, kriterijuma i normativa — teretiće isključivo domaću organizaciju i obratno — ostvarena ušteđena na njima pripada opet samo domaćoj organizaciji.

Visina stranog uloga. Strani ulog, sve do najnovijih izmena, nije mogao da bude veći od 49%. Polazilo se od činjenice da se pri savlasničkom ulaganju, srazmerno odnosu u ulaganju, stiže i uticaj ulagača na odlučivanje. Međutim,

¹⁹ Podaci iz završnih računa privrede, Služba društvenog knjigovodstva.

²⁰ Iako je Pravilnikom o izveštajima o zajedničkim ulaganjima (»Službeni list SFRJ«, 10/80) to predviđeno.

²¹ »Službeni list SFRJ«, 64/84.

ulaganje stranih lica u domaće organizacije zasniva se na ugovornom konceptu bez ikakvog vlasničkog odnosa. Štaviše, strani ulog samo uvećava društvena sredstva u domaćoj organizaciji u koju se ulaže. Istina, strani ulagač ima pravo i saodlučivanja u zajedničkom organu upravljanja, ali je to njegovo pravo takođe ugovorno. Osim toga, u takvom organu strani ulagač može najviše biti zastupljen paritetno s domaćom organizacijom. Zato se poslednjom izmenom Zakona ne ograničava udeo stranog uloga, što znači da bi ubuduće strani ulagači mogli ulagati u pojedinačno ulaganje i više od domaće strane.

Dosadašnja odredba kojom se obavezuje na ugovaranje ukupnog iznosa sredstava koja se ulažu, zamenjena je odredbom koja predviđa ugovaranje potrebnih sredstava za ulaganje. Time je naglašeno da je poželjno da se ulažu sredstva koja su i potrebna, kako bi ređe dolazilo do odstupanja uloženi i potrebnih sredstava. Međutim, pravno će i dalje ulagač biti obavezan da uloži samo ugovoreni iznos iako se u međuvremenu pokaže da su potrebna veća ulaganja. Automatsko obavezivanje stranog ulagača da ulaže i dodatna sredstva kad ona budu potrebna, značilo bi uvođenje neograničene obaveze ulaganja, koja bi predstavljala dodatni rizik za stranog ulagača.

Zajedničko poslovanje. Izmenom Zakona nije menjana organizacija zajedničkog ulaganja. Može se i dalje ulagati u »zajedničko poslovanje« koje je deo ukupnog poslovanja jedne organizacije, ali i u čitavo poslovanje organizacije. To takođe može biti različiti oblik organizacije, počev od osnovne organizacije udruženog rada, preko radne do složene organizacije udruženog rada. Takođe se može ulagati i u novu fabriku koja će biti organizovana u novoj organizaciji koja će se tek organizovati, odnosno konstituisati.

Oblasti izuzete od stranog ulaganja. Od stranog ulaganja izuzeti su osiguranje, trgovina i društvene delatnosti. Jedino je poslednjom izmenom Zakona u okviru društvenih delatnosti dozvoljeno i strano ulaganje u zdravstveno-rekreativne usluge. Time se izašlo u susret određenom interesovanju da se iz inostranstva ulaže i u domaće banje koje su organizovane kao ustanove u okviru društvenih delatnosti. S tim u vezi je i mogućnost povlačenja stranog uloga i transfera dobiti vršenjem usluga.

Pristupanje ulaganju novih ulagača. Iako se većina ulaganja iz inostranstva ostvaruje od strane industrijskih organizacija, postoje određene finansijske i druge organizacije koje se mogu privući u domaće zajednička ulaganja. Međutim, finansijske i druge organizacije mogu imati i drugačije interese. Da bi se omogućilo i njihovo ulaganje, izmenom Zakona je dozvoljeno da »ugovoru o ulaganju mogu pristupiti i druga strana lica i druge domaće organizacije udruženog rada ako ugovor o ulaganju izvršavaju samo u jednom delu, pod uslovom koji prihvate saugovarači, nosioci zajedničkog ulaganja«.

Drugim rečima, ugovoru o zajedničkom ulaganju zaključenom između ulagača iz oblasti industrije mogu pristupiti naknadno i drugi ulagači, uvećavajući tako ukupno ulaganje ili preuzimajući deo ugovorenog uloga. Pri tome se njima mogu dati i drugačiji uslovi, ako se s tim slože prvi ulagači. Time su stvorene šire mogućnosti koje mogu pogodovati dodatnom ulaganju u različitim aranžmanima, uključujući i ulaganja finansijskih organizacija.

Ustanovljavanje dobiti za podelu. Strani ulagač svojim ulogom, pored učešća u riziku, učestvuje i u ostvarenoj dobiti zajedničkog ulaganja. Zato je za njega izuzetno važno kako se ustanovljava gubitak i dobit za podelu, pogotovo u uslovima »kada se učešće u dohotku«, za razliku od dobiti, utvrđuje prema propisima.²² Zato se ugovorom mora utvrditi ustanovljavanje dobiti za podelu u okviru »zajedničkog dohotka« za »posebno obračunato poslovanje« koje se obavlja uz korišćenje sredstava stranog lica.

Dosadašnji propisi ograničavali su mogućnost utvrđivanja dobiti u kojoj je mogao učestvovati strani ulagač, pa su poslednjim izmenama Zakona izvršena određena poboljšanja. Ukinuta je obaveza da se iz dobiti, pre njene podele, ulagačima izdvaja deo sredstava za proširenje materijalne osnove rada domaće organizacije. Takva sredstva domaće organizacije inače ostvaruje učešćem u dobiti po osnovu sopstvenog uloga, pa je do sada ona bila u povoljnijem položaju od stranog ulagača.

Dalje poboljšanje uslova za strane ulagače je ukidanje zakonske obaveze ugovaranja maksimuma dobiti za stranog ulagača. Ta se obaveza u praksi pokazala nepotrebnom i destimulativnom. Maksimiranjem dobiti stranog ulagača, uz njegovo neograničeno eksponiranje riziku gubitka, odvrćalo je strane ulagače da ulažu u domaće organizacije. To je naročito delovalo odbojno u uslovima kad takvo ograničenje nije postojalo za domaće ulagače, nego je, naprotiv, iznos dobiti stranog ulagača preko ugovorenog maksimuma uvećavao dobit domaće organizacije.

Poslednjom izmenom Zakona strani ulagač je oslobođen i izmirenja izdataka za odbranu i zaštitu, za amortizaciju osnovnih sredstava iznad propisanih stopa, kazni i taksa. Ti rashodi ubuduće će teretiti samo domaću organizaciju ulagača, što će doprineti uravnoteženju poreskih tereta. Takođe je ukinuta i obaveza izdvajanja za rezervni fond iz dela dobiti stranog lica. Konačno, prvi put je uvedena kategorija »ostatka čistog dohotka iz zajedničkog poslovanja«, koja je bliža kategoriji dobiti u kojoj učestvuje strani ulagač. To će omogućiti stranim ulagačima bolje razumevanje našeg obračunskog sistema.

Zajedničko upravljanje. Strani ulagači su kao razlog za svoje teže odlučivanje da ulažu kod nas isticali i nemogućnost da, u okviru zajedničkog organa ulagača, odlučuju o stvarima koje spadaju u neotuđiva prava radnika, koja su Zakonom bila izuzeta od zajedničkog odlučivanja ulagača. Pored toga, bilo je teško i odvajati neotuđiva od »otuđivih« prava.

Izmenom Zakona pošlo se od principa da domaća organizacija (ulagač i organizacija u koju se ulaže) i strani ulagač u zajedničkom organu odlučuju »sporazumno«. »Ugovorom se utvrđuju pitanja koja se sporazumno rešavaju, bez obzira na broj predstavnika u zajedničkom organu poslovanja«, pa iako strani ulagač može biti najviše paritetno zastupljen, formalna zastupljenost je nevažna. Time je isključena prevara bilo koje strane i stvoreni su uslovi za zajedničko odlučivanje, koje je primereno zajedničkom ulaganju. Izmenama Zakona prvi put je dato jasno pravo zajedničkom organu ulagača da odlučuje o »tekućim«, odnosno »svim« pitanjima iz zajedničkog ulaganja. Njegova nadležnost precizira se ugovorom, kojim se regulišu i drugi uslovi za njegov rad. Da bi se odlučivanje u zajedničkom organu ulagača u potpunosti uklopilo u samoupravno odlučivanje, poslednjim izmenama Zakona predstavnici domaće organizacije u tom organu obavezni su da pre donošenja odluke »pribave stavove organa upravljanja« svoje organizacije.

Povlačenje stranog uloga. U pogledu vraćanja stranog uloga novo je propisivanje posebnog evidencionog računa na kome se mogu voditi sve obaveze prema stranom ulagaču, kako po osnovu učešća u dobiti tako i po osnovu povlačenja uloga. Zakon nije posebno propisao šta se sve može identirati kao potraživanje stranog ulagača na evidencionom računu, pa je potrebno da se to govori. Propisano je jedino da se vraćanje stranog uloga vrši u iznosu ravnom »vrednosti uloženi sredstava do visine potraživanja na posebnom evidencionom račun« kad je ugovoreno da se on vodi. Time je ostavljeno dosta prostora ulagačima da ugovore uslove za određivanje završne vrednosti stranog uloga.

Ako se ne vodi posebni evidencioni račun, strani ulagač prema propisima ima pravo na povlačenje »uloženih sredstava u iznosu koji je preostao ako je izvršen delimični povratak vrednosti, ili u povećanom, odnosno smanjenom iznosu, zavisno od dohotka ostvarenog zajedničkim poslova-

²² Zakon o utvrđivanju i raspoređivanju ukupnog prihoda i dohotka i o utvrđivanju i raspoređivanju prihoda, „Službeni list SERJ“, 56/84.

njem i izvozom.²³ Dakle, ostala je mogućnost da se ugovori vrednovanje stranog uloga za povlačenje tako što će on biti u slučaju uspešnog poslovanja »u povećanom«, a u slučaju manje uspešnog poslovanja »u smanjenom iznosu« u odnosu na iznos koji je nominalno uloženi. Naravno, umesto takvog valorizovanja može se ugovoriti da, i u slučaju uspešnog poslovanja, bude vraćen samo nominalno uloženi iznos.

Izmene Zakona sadrže i odredbu po kojoj je osnovna organizacija udruženog rada u koju su uložena sredstva stranog lica obavezna da »izvršava obaveze prema stranom licu na ime povraćaja vrednosti uloženi sredstava«. Ovakva zakonska obaveza od koristi je za strane ulagače kad ulažu u novu fabriku koja će biti organizovana ili konstituisana u novu organizaciju. Tada ta nova organizacija u koju ulaže strano lice i ne može biti ugovarač, nego tek naknadno ona može da prihvati ugovor o ulaganju. Stoga ova nova zakonska odredba o njenom obavezivanju na povraćaj stranog uloga u takvom slučaju pruža sigurnost stranom ulagaču.

Ulaganje klirinških deviza i olakšanje transfera dobiti. Do sada je strani ulog morao biti u naturi ili u devizama od značaja za likvidnost zemlje, dakle u konvertibilnim devizama. Izmenom Zakona ponovo su omogućena ulaganja u svim vrstama deviza, dakle i u klirinškim devizama.

U određenim delatnostima isplata dobiti i vraćanje uloga stranom ulagaču mogli su se i do sada vraćati izvozom proizvoda, odnosno plaćanjem u dinarima. Promenom Zakona izvršenje obaveza i u jednom i u drugom slučaju omogućeno je i pružanjem usluga stranom ulagaču. To je naročito značajno za ona zajednička ulaganja koja će se baviti pružanjem usluga.

Korišćenje kredita. Novi zakon prvi put izričito pominje korišćenje kredita kao dodatnih izvora finansiranja zajedničkih ulaganja uz uloge ulagača. Kao i u finansiranju uopšte, i do sada su za finansiranje zajedničkih ulaganja, naročito većih, korišćeni i krediti. Pored početnog finansiranja projekata zajedničkog ulaganja, krediti se stalno uzimaju i vraćaju, koristeći se tako kao izvori finansiranja i zajedničkih ulaganja.

Novom zakonskom odredbom utvrđeno je da se »ugovorom o ulaganju može« (dakle, ne mora) »predvideti da deo sredstava za finansiranje zajedničkog poslovanja domaća organizacija udruženog rada i strano lice pribave iz kredita, odnosno zajma«. U tom slučaju, takvi krediti, odnosno zajmovi, »ne mogu biti veći od iznosa koje su uložili saugovarači«, a »otplaćuju se iz dohotka ostvarenog zajedničkim poslovanjem pre njegove raspodele saugovaračima«, ako je ostvaren dovoljan dohodak za to, odnosno ako nije, »ugovorne strane dužne su da za otplatu obezbeđe sredstva srazmerno ugovorenom riziku iz zajedničkog poslovanja«.

Ovom odredbom uvedena je kategorija posebnih kredita za koje se ugovorom o ulaganju »predviđa« da ih »pribave« domaći i strani ulagači, a koji se po svom karakteru približavaju funkciji uloga, jer se i otplaćuju iz dobiti koja pripada ulagačima. Stoga je njihov nivo i ograničen do iznosa ukupnih uloga.

Nasuprot tome, na kredite koje u svom poslovanju bude koristila organizacija zajedničkog ulaganja u koju su uložena sredstva stranog lica ne bi trebalo da se odnose ove odredbe. Naravno, te kredite neće pribavljati ulagači nego će ih direktno uzimati organizacija u koju je izvršeno ulaganje.

Odobranje ugovora. Procedura odobravanja ugovora do izmene Zakona bila je vrlo složena i dugotrajna, što je oduzimalo dragoceno vreme i odlagalo izgradnju. Da bi se to otklonilo, izmenom Zakona procedura odobravanja ugovora je pojednostavljena. Mnogobrojne »potvrde i saglasnosti« svedene su na nužnu meru, a utvrđen je i rok od 60

dana u kome je nadležni organ dužan da se izjasni o ugovoru. I to će doprineti povećanju interesovanja i lakšem ostvarivanju stranih ulaganja.

Oporezivanje. Organizacija u kojoj se odvija zajedničko ulaganje obveznik je svih poreza i doprinosa kao i svaka druga organizacija. Stoga se i dobit stranog lica ustanovljava po namirenju tih izdataka. Ali, dobit stranog ulagača podleže i posebnom porezu, što nije slučaj s dobiti koja ostaje domaćoj organizaciji. Prethodni zakon ostavljao je mogućnost da se pri ustanovljavanju dobiti stranog ulagača predvidi »izmirenje obaveza iz dohotka koje su u vezi s ostvarenjem dohotka iz zajedničkog poslovanja utvrđene ugovorom o ulaganju«. Dakle, ugovorom o ulaganju bilo je moguće kao odbitnu stavku predvideti samo deo obaveza iz dohotka, kako bi njihov ostatak teretio samo domaću stranu, u cilju izravnjanja poreskih tereta. Umesto toga, nova zakonska odredba predviđa da se iz dobiti naknade izdaci za odbranu i zaštitu, povećanu amortizaciju, kazne i takse. Tako će sad ti izdaci automatski služiti za postizanje uravnoteženja poreskog tereta domaće organizacije i stranog ulagača.

Do neravnoteže poreskog tereta došlo je postepeno. Kad je, 1967, saveznim zakonom uvedena jedinstvena poreska stopa od 35% na dobit stranih ulagača, uz mogućće umanjnje u slučaju reinvestiranja dobiti, domaće organizacije su bile obveznici kamate na poslovni fond po stopi od 2% do 4%. Tako je relativno bio uravnotežen poreski teret. Međutim, problem je nastao ukidanjem kamate na poslovni fond, čiji je obveznik samo domaća organizacija, i njenim utapanjem u poreze i doprinose koji svi terete poslovanje zajedničkog ulaganja. Prenošenjem zakonodavstva o oporezivanju dobiti stranih ulagača na republike i autonomne pokrajine, otpočelo je umanjvanje stopa, da bi se olakšao poreski teret stranih ulagača i tako približio teretu domaće organizacije.

Stope poreza na dobit stranih ulagača manje su u Jugoslaviji nego u drugim zemljama. Do sada su iznosile od 5% do 35%. Dogovorom o osnovama poreske politike predviđeno je da sve republike i autonomne pokrajine do septembra 1985. uvedu jedinstvenu stopu poreza na dobit do 10%.

Izbegavanje dvostrukog oporezivanja. Prvi sporazum o izbegavanju dvostrukog oporezivanja zaključen je 1975. sa Francuskom.²⁴ Takvi sporazumi zaključeni su u 1981. i 1982. sa Švedskom, Belgijom, Danskom, Velikom Britanijom, ČSSR i Holandijom²⁵ i u 1983. s Italijom.²⁶ S izuzetkom Francuske, sporazumi pominju i poreze i doprinose iz dohotka i ličnih dohodaka, ali pošto oni, iako stvarno, ipak formalno ne terete dobit stranih ulagača, ne mogu poslužiti za dobijanje poreskih olakšica u zemljama domicila ulagača. U svim sporazumima nalazi se klauzula o isključivanju većeg poreskog tereta na zajednička ulaganja od tereta za domaće organizacije, ali se ni tu ne misli na poreze i doprinose organizacije, koji indirektno ipak terete i dobit stranog ulagača i stvarno ekonomski remete ravnotežu poreskog tereta.

Za razliku od jugoslovenske prakse, po kojoj se ne oporezuje uvećanje uloga, odnosno »sredstava koja strano lice ostvari po osnovu prava na povraćaj« uloga, sporazumima s drugim zemljama dato je njima pravo da to oporezuje. U sporazumima sa Francuskom, Belgijom, ČSSR i Holandijom (ako ova poslednja svojim propisima drugačije ne uredi) dobit ulagača iz tih zemalja ostvarena u Jugoslaviji izuzima se od oporezivanja u tim zemljama. Ako stope nisu linearne, izuzima se, takođe, efekat ove vlastice na propisane stope. Isti je postupak sa stopama poreza u pogledu povlastica, radi izbegavanja dvostrukog oporezivanja, i u Švedskoj, Danskoj i Italiji. Velika Britanija i Holandija generalno su zadržale pravo primene svojih, propisanih stopa poreza, i kad one nisu linearne.

²⁴ »Službeni list SFRJ«, 28/75.

²⁵ »Službeni list SFRJ«, 7/81, 11/81, 15/81, 7/82.

²⁶ »Službeni list SFRJ«, 2/83 (Međunarodni sporazumi).

²³ Vezivanjem vrednovanja uloga samo za dohodak, odnosno uspeh poslovanja, ukinuta je mogućnost njegovog vezivanja za neto-vrednost redstava radi očuvanja vrednosti stranog uloga.

Sporazumima sa Švedskom i Danskom postignuto je da ulagači iz tih zemalja kod njih uživaju poreske povlastice po punoj stopi poreza koja je u Jugoslaviji važila do 1981, uključujući i povlastice koje se daju u Jugoslaviji. Isto rešenje postignuto je i s Velikom Britanijom, s tim što stope nisu menjane od 1978. U sporazumu s Italijom takođe je predviđeno da se u toj zemlji avansiraju porezi na dobit njihovih ulagača obračunati u Jugoslaviji, uračunavajući tu i olakšice koje su bile korišćene, ali pod uslovom da one ne prelaze 25%. Za ulagače iz ove dve zemlje, smanjene stope u većini republika i autonomnih pokrajina ne predstavljaju povlastice. Ono što oni manje plate u Jugoslaviji, više moraju da plate u svojoj zemlji, i obratno. Prava korist i stimulans za njih je odobravanje povlastica, što se, međutim, ne praktikuje.

Promene deviznog režima. Krajem 1983. poboljšani su i uslovi transfera dobiti stranog lica.²⁷ Umesto dotadašnjeg prava na polovinu deviznog priliva od ostvarenog izvoza, kojim je bio limitiran takav transfer, sad je moguće za tu svrhu koristiti devize iz bilo kojeg izvora i bez ograničenja. Da bi se ostvario prioritet izvršavanja obaveze transfera dobiti, kad se takav transfer vrši devizama ostvarenim izvozom, izmenama propisa predviđeno je da se od deviza korišćenih za tu svrhu ne moraju izdvajati devize za opšte društvene

²⁷ Izmena člana 139. Zakona o deviznom poslovanju i kreditnim odnosima s inostranstvom, »Službeni list SFRJ«, 71/84.

potrebe predviđene jedinstvenim kriterijumima u skladu sa zakonom.

Za povlačenje uloga stranog lica takođe se mogu koristiti određene raspoložive devize. Pored toga, često takvu obavezu garantuju i banke, što dalje uvećava sigurnost stranom ulagaču.

* * *

Propisi kojima se uređuju uslovi za inostrana ulaganja samo su deo ukupnih uslova od kojih zavisi broj i obim ulaganja. Od izuzetnog je značaja »investiciona klima« kako je procenjuju potencijalni ulagači. Pored propisa, sistema odobravanja ugovora, tu spadaju ocene stabilnosti okruženja, tempo inflacije, kretanje vrednosti domaće valute i stepen konvertibilnosti, zaduženost, situacija na tržištu i drugo. U ovoj oblasti, ne samo zbog domaćih i stranih ulaganja, potrebna su poboljšanja. Ona bi dovela do porasta zainteresovanosti stranih ulagača za ulaganja u Jugoslaviji, a takva ulaganja mogla bi da doprinesu poboljšanju ekonomske situacije u zemlji.

Obrađa: MILAN KOVAČEVIĆ, savetnik Međunarodne korporacije za investicije u Jugoslaviji

Recenzija: dr Oskar Kovač, profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu; Čedomir Kovačević, pomoćnik saveznog sekretara za finansije

INVESTICIONI RADOVI U INOSTRANSTVU 1978—1983.

Građevinarstvo Jugoslavije je kadrovski i tehničko-tehnoški osposobljeno za uspešno projektovanje i gradnju svih vrsta objekata u zemlji i inostranstvu.¹

Sve do 1980. društveni proizvod ove delatnosti rastao je u proseku brže nego u ukupnoj privredi. Smanjivanje investicione potrošnje u Jugoslaviji, započeto 1980, kao i naglo usporavanje stambene izgradnje, uslovili su znatno smanjivanje obima građevinskih radova u zemlji. U periodu 1980—1983. smanjeni su realna vrednost ovih radova za 30%, udeo građevinarstva u društvenom proizvodu ukupne privrede za 2,6% procentnih poena (sa 11% u 1980. na 8,4% u 1983) i broj zaposlenih u građevinarstvu za 4,2% (sa 650 000 na 623 000). Sve je to uticalo na još veću orijentaciju građevinarstva ka izvođenju investicionih radova u inostranstvu.

Investicioni radovi u inostranstvu značajni su ne samo za izvođače ovih radova već i za ukupnu jugoslovensku privredu. Oni predstavljaju viši oblik izvozne aktivnosti, jer se zasnivaju na plasmanu sopstvenih znanja, tehnologije, opreme i materijala, kao i na izvozu druge vrste usluga. Uz sve to obezbeđuju znatan devizni priliv, pri čemu preko 90% u konvertibilnim valutama. Takođe, osiguravaju brži rast životnog standarda radnika i njihovih porodica.

U periodu od 1978. do kraja 1983, i pored oštre međunarodne konkurencije, povećavao se i obim ugovorenih i izvršenih poslova jugoslovenskog građevinarstva u inostranstvu.² U posmatranom periodu vrednost ugovorenih poslova iznosila je oko 13 milijardi dolara, a vrednost izvršenih poslova oko 11 milijardi dolara (od toga je u 1983. vrednost prvih iznosila 3,1 milijardu, a drugih 2,6 milijardi dolara).

Prema podacima Narodne banke, najveći neto devizni priliv ostvaren je u 1981. i 1982, dok je izvesno opadanje ovog priliva u 1983, iako je vrednost izvršenih radova bila u porastu, posledica nelikvidnosti pojedinih stranih investitora, zbog čega dolazi do teškoća u naplati, a često i nemogućnosti naplate izvršenih radova. Devizni priliv od ovih radova u 1983. po svim osnovama iznosio je između 750 i 780 miliona dolara. Stvarni devizni priliv od investicionih radova je, međutim, veći od zvanično iskazanog.³

Tokom 1984, pre svega pod uticajem izvesnog smanjenja investicione aktivnosti na nekim od najznačajnijih tržišta na kojima su jugoslovenski građevinari nastupili, dinamika ugovaranja i izvršenja poslova se usporava.

Do sada su investicioni radovi izvođeni u mnogim zemljama sveta, na četiri kontinenta, u najrazličitijim klimatskim uslovima. Poslovi su obavljani i u zemljama različitog političkog uređenja i ekonomske razvijenosti, počev od onih koje su činile prve korake na putu svog razvoja do razvijenijih (SSSR-a, SR Nemačke, Holandije i dr.). Najviše radova izvršeno je u zemljama u razvoju i socijalističkim zemljama.

Najveći partneri jugoslovenskog građevinarstva su u Iraku, Libiji, SSSR-u, SR Nemačkoj i Alžiru.

Ugovaranje i realizacija investicionih radova u posmatranom periodu otežani su zbog problema s kojima se u uslovima recesije u svetu suočavaju izvođači radova u inostranstvu. Finansijski problemi i nedovoljna organizovanost svih učesnika u izvođenju ovih radova takođe su ograničavali šire nastupanje na međunarodnom tržištu.

ORGANIZACIJE I RADNICI

Povećanjem obima investicionih radova u inostranstvu povećan je i broj *organizacija izvođača radova*, čija je osnovna delatnost građenje (visokogradnja, niskogradnja i hidrogradnja), projektovanje, građevinska montaža, izvođenje završnih radova, premeravanje i kartiranje zemljišta. U ovom periodu na građevinskim objektima u inostranstvu angažovani su izvođači iz svih republika i autonomnih pokrajina (organizacije iz Crne Gore pojavljuju se od 1979, a Kosova od 1980). Najbrojnije su organizacije iz Srbije. Poslednjih godina, posebno od 1980, među 200 najvećih svetskih organizacija ugovarača i izvođača ovih radova ima i više jugoslovenskih organizacija. Na rang-listi američkog časopisa »Engineering News-Record« nalaze se »Energoprojekt« iz Beograda (u 1983. šesto mesto među projektantskim i inženjering organizacijama), »Hidrogradnja« iz Sarajeva, »Planum« i »Ivan Milutinović« iz Beograda itd.

Od organizacija koje su se posle 1978. prvi put pojavile na radovima izvan zemlje zapažene rezultate ostvarile su »Gradiš«, »IMOS« i »Slovenija ceste — Tehnika« (sve iz Ljubljane), »Industrogradnja« i »Hidroelektro« (iz Zagreba), »Komgrap«, »Ratko Mitrović« i »Janko Lisjak« (iz Beograda), »Mavrovo« (iz Skoplja). Pored organizacija udruženog rada, značajan doprinos porastu aktivnosti jugoslovenskog građevinarstva u inostranstvu pružile su i poslovne zajednice »Ingra« (iz Zagreba), »Unioninženjering« i »Montinvest« (iz Beograda) i »Makedonijainvest« (iz Skoplja).

Na objektima koje grade jugoslovenski građevinari u inostranstvu, pored jugoslovenskih, zaposleni su i *radnici* iz zemalja u kojima se izvode radovi. Od ukupnog broja angažovanih radnika više od polovine (oko 60%) su iz Jugoslavije. Njihov broj kretao se od 21 000 u 1978. do 30 645 u 1982, što čini samo 4%—5% ukupno zaposlenih radnika u građevinarstvu.

Od ukupnog broja jugoslovenskih radnika na objektima u inostranstvu, oko 80% čine proizvodni radnici. Od ukupnog broja proizvodnih radnika preko 60% su visokokvalifikovani i kvalifikovani.

Visoke naknade koje se isplaćuju jugoslovenskim radnicima na ovim poslovima smanjuju konkurentnost jugoslovenskih građevinara. Naime, oni su suočeni sa sve jačom konkurencijom firmi iz zemalja u razvoju čije su ponude često povoljnije samo zato što je njihova radna snaga znatno jeftinija. To je naročito slučaj sa firmama iz Indije, Kine, Pakistana i Tajlanda. Uz to, neke od zemalja u kojima radove izvode jugoslovenske organizacije uslovljavaju dobijanje poslova angažovanjem domaće radne snage. Sve to ograničava mogućnosti da se znatnije poveća broj jugoslovenskih radnika na gradilištima u inostranstvu.

VREDNOST RADOVA

Dugogodišnja tendencija porasta vrednosti ugovorenih i izvršenih radova održana je u i periodu 1978—1983 (tabela 1). Pravovremeno ispunjavanje obaveza građevinara omogućilo je usklađeno kretanje vrednosti izvršenih i ugovorenih radova.

Investicioni radovi u inostranstvu poslednjih godina povećali su učešće u ukupnoj vrednosti građevinskih radova (u zemlji i inostranstvu zajedno) na oko 25%.

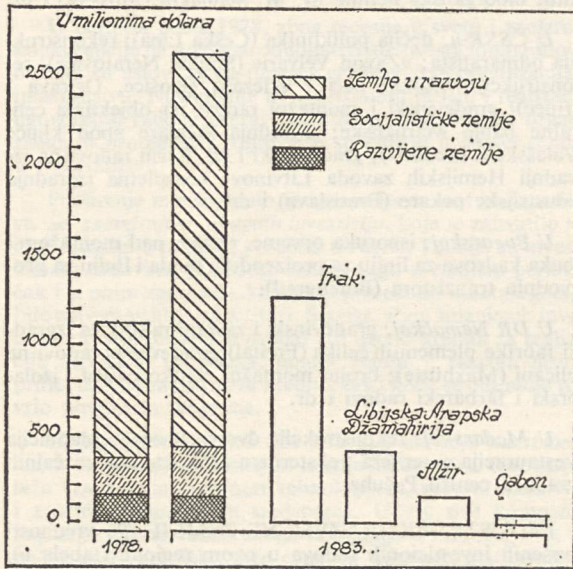
U strukturi vrednosti izvršenih radova udeo projektantskih usluga (pretežno na izradi investiciono-tehničke dokumentacije) je neznatan — samo oko 1%. Mala zastupljenost

¹ O razvoju građevinarstva vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1968, maj, str. 209—212 (81—84) i 1971, januar, str. 17—22 (1—6).

² O investicionim radovima u inostranstvu do 1977. vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1978, februar, str. 71—76 (11—16).

³ Naime, pored dobiti, ličnih dohodaka isplaćenih u devizama, priliva po osnovu upravno-prodajne režije, amortizacije i dr., ovaj priliv obuhvata i priliv ostvaren za kupljenu robu i izvršene usluge i deo ličnih dohodaka radnika isplaćen u dinarima.

GRAFIKON — VREDNOST IZVRŠENIH RADOVA PO REGIONIMA I ZNAČAJNIJIM PARTNERIMA

Od ukupne vrednosti radova na ovom području najveći deo realizovan je u zemljama Azije i Afrike, a samo mali deo, ispod 2%, u zemljama Srednje i Južne Amerike (tabela 4).

TABELA 4 — VREDNOST IZVRŠENIH INVESTICIONIH RADOVA U ZEMLJAMA U RAZVOJU

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Ukupno	769,1	820,0	1 099,7	1 609,3	2 146,9	2 222,0
— U milionima dolara —						
Afrika	346,5	398,3	450,0	634,6	666,6	835,5
Alžir	6,1	22,1	14,7	39,3	72,8	155,4
Gabon	53,5	15,0	19,8	46,0	65,6	[67,7
Libijska Arapska Džamahirija	94,5	191,2	226,1	283,8	333,4	405,1
Nigerija	58,0	54,2	72,6	91,7	52,4	19,9
Zambija	58,0	47,7	37,5	39,3	19,9	11,7
Angola	—	—	—	65,1	46,6	9,2
Ostale zemlje	76,4	68,1	79,3	69,4	45,9	166,5
Azija	409,9	415,7	626,7	937,2	1 442,8	1 366,1
Irak	305,0	308,1	522,5	864,0	1 407,1	1 296,0
Iran	9,4	—	12,6	13,0	9,6	15,1
Kuvajt	51,4	84,4	70,0	35,7	9,2	18,7
Ostale zemlje	44,1	23,2	21,6	24,5	16,9	36,3
Amerika	12,7	6,0	23,0	37,5	37,5	20,4
Peru	10,6	5,5	22,8	37,4	36,9	19,8
Ostale zemlje	2,1	0,5	0,2	0,1	0,6	0,6
— Struktura u % —						
Afrika	45,1	48,6	40,9	39,5	31,1	37,6
Azija	53,3	50,7	57,0	58,2	67,2	61,5
Amerika	1,6	0,7	2,1	2,3	1,7	0,9

U Aziji je najveći obim radova realizovan u Iraku (gde je zaposlen i najveći broj jugoslovenskih radnika — 12 300 u 1983), čak oko 95% u 1983. U Africi je najviše radova izvršeno u Libijskoj Arapskoj Džamahiriji — oko polovine ukupne vrednosti, a u Americi gotovo celokupna aktivnost odvijala se u Peruu (97%).

Jugoslovenski građevinari su angažovani na izgradnji brojnih objekata u zemljama u razvoju.

U Alžiru: izgradnja 520 stanova (naselje El Mila-Jijel), 556 stanova (naselje Ferdjiona-Wilaya Jijel), 3 060 stanova (naselje Sidi Ahmed — Bejaja), projektovanje i izgradnja 10 000 stanova, sa firmom iz DR Nemačke (Wilaya Oran) i projektovanje 500 stanova (Walaya Bejaja); istočni deo auto-puta s nadvožnjakom (grad Alžir); sistem za snabdevanje vodom (grad Alžir); izgradnja dva železnička mosta (grad Medea); projektovanje, isporuka opreme, nadzor i montaža, puštanje u pogon i obuka kadrova za distribuciju naftnih derivata (Saidi), kao i za skladište naftnih derivata (Tiaret), montaža centrala s gasnim turbinama (Msilina i Bechar); izgradnja hidrotehničkih objekata (vadiji Chiffai i Harbil u Alžiru); izgradnja centrale (Ain Touta); brana Keddara na reci Boudouaon (Wilaya Blido).

U Angoli: izrada studije nacionalnih energetskih resursa; geološka istraživanja ležišta fosfata geomehanička istraživanja u luci za prekookeanske brodove (Kabinda); izrada idejnog i glavnog projekta rezidencije Predsednika NR Angole i urbanizacija rezidencijalne zone Fundunga de Belas (Luanda) i nadzor nad izvođenjem radova, isporuka opreme za prefabrikovanje elemenata, montaža i pružanje usluga koje su neophodne za izgradnju dve stambene zgrade u Luandi (usluge obuhvataju i pružanje tehničke pomoći i obuku osoblja) i dr.

U Egiptu: izgradnja ciglane kapaciteta 40 mil. cigala godišnje — projektovanje, isporuka opreme, pribora, materijala, rezervnih delova, nadzor nad građevinskim radovima i montažom opreme i puštanje u rad (Kairo); izvođenje grubih građevinskih radova na 900 stambenih jedinica i 10 zgrada (objekti »Eloubourcity« i »Nasa-City« — Kairo); projektovanje, isporuka trafo-stanica, izvođenje građevinskih radova i montaža opreme i obuka osoblja (objekti Kalubia, Kom Ombo, High Dam) i dr.

U Etiopiji: projektovanje, isporuka opreme, izgradnja i puštanje u pogon dalekovoda (Malkawokon — Robi); izgradnja fabrike za proizvodnju stanova — isporuka opreme, tehnička dokumentacija, nadzor i tehnička pomoć (Addis Ababa) i dr.

U Gabonu: istraživanje i eksploatacija mermera (Dousse — Qusson); izrada tehničke dokumentacije za 32 objekta (vile); transportni poslovi na nekoliko gradilišta.

U Iranu: projektovanje i izgradnja luka (Jask i Chahbahar); izrada studija i tehničke dokumentacije za izgradnju akumulacionih brana (projekat Tajan, istočno i zapadno od Gilana); izgradnja fabrike aluminijumfosfata (Gazvin).

U Iraku: izgradnja puta, s podvožnjacima, nadvožnjacima, propustima, motelima i benzinskim stanicama (Bagdad West — Mahmudiya i Mahmudiya — Hilla); izvođenje betonskih zidarskih radova, izgradnja puteva, kanalizacionih sistema i ozdlenjivanje površina za zgradu Ministarstva om-ladine (Bagdad); izgradnja naselja Al Khulafa Street Development (Bagdad).

U Jemenu: izgradnja 1 076 stanova (provincija Phamaz, grupa Bani Shajarah).

U Jordanu: izvođenje građevinskih radova na putu Zaroa By-Pass i Azraq-El Jafa.

U Keniji: izgradnja brane Kambere na reci Tana; izgradnja puteva (Nakuzu — Nyahururu i Lodwar—Kakuma).

U Kuvajtu: izrada i montaža prefabrikovanih kuća (Safat — Kuwait); izvođenje građevinskih radova na izgradnji, kompletiranju i održavanju vojne bolnice (Kuwait); izgradnja rezervoara za pijaću vodu za 101 milion galona vode (region Abraq Kheitan Area).

U Libanu: izgradnja stambenog naselja s pratećim objektima (Chap Al-Manar u Bejrutu).

U Libijskoj Arapskoj Džamahiriji: izgradnja tehničkog univerziteta, 33 stambene zgrade i 4 sportska igrališta (Misurati); 2 medicinska centra, 2 zdravstvene ambulante i sesoska bolnica (Mahdžuba); škola za 30 učionica, gimnazija sa 70 učionica (Misurati); Farmaceutski fakultet (Tripoli);

izgradnja, rekonstrukcija i održavanje vodovoda (Adžedabija); izgradnja saobraćajnica i parkinga (M. Salata); projektovanje, izrada, isporuka i nadzor nad montažom trafostanice (Tripoli); bušenje velikog broja bunara duž trase cevovoda Bengazi (oblast Benine, Sidi Mansour i dr.); izgradnja specijalnih agro i termolaboratorija kod Tripolija i dr.

U *Nigeriji*: projektovanje i izgradnja tri dalekovoda (Jebba—Mokwa, Bida-Lemu, Bida-Doko) i tri podstanice (Doko, Mokwa i Lemu); elektromontažni radovi na dalekovodu (Alagnon—Ihora-Oworonskhkeja); izgradnja terminala za istovar i pakovanje cementa — »Ključ u ruke« (Port Harcourt); elektro i sanitarne instalacije — očna bolnica (Kaduna); isporuka i nadzor nad montažom kranova u hidroelektrani Dadin Kowa.

U *Maleziji*: kompletna izgradnja auto-puta dužine oko 60 km (Ayer Keroh—Pagoh).

U *Tunisu*: isporuka, izgradnja, montaža i stavljanje u pogon 30 objekata s opremom za 5 živinarskih farmi (Ennahaur).

U *Zambiji*: rekonstrukcija i ponovo trasiranje puta Chitungu — Mwinilunga; izgradnja mosta na novom putu preko reke Chambeshi između Mpika i Kasama; projektovanje, isporuka opreme, montaža i puštanje u rad 4 trafostanice; projektovanje, u dužini od 330 km i dr.

U *Peruu*: usmeravanje reke Chira i izgradnja odbrambenih nasipa (Chira-Piura);

SOCIJALISTIČKE ZEMLJE ISTOČNE EVROPE. Najveći deo investicionih radova u ovom regionu, kao i ranijih godina, realizuje se u SSSR-u, Čehoslovačkoj i DR Nemačkoj (tabela 5). Naročito je povećana vrednost radova u SSSR-u. U 1983. je utrostručena u odnosu na prethodnu godinu i dostigla je oko 60% vrednosti izvršenih ukupnih radova u socijalističkim zemljama. Obim radova u socijalističkim zemljama zavisi od predviđene robne razmene s ovim zemljama i mesta koje građevinski radovi dobiju u utvrđenim robnim listama.

TABELA 5 — VREDNOST RADOVA U ISTOČNOEVROPSKIM SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

	U mil. dolara					
	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Ukupno	199,5	185,4	183,6	155,1	133,8	250,6
Čehoslovačka	79,4	72,4	64,8	27,6	65,5	64,0
DDR	46,6	56,4	69,1	64,0	21,7	38,5
SSSR	67,7	43,7	47,8	62,9	46,6	148,0
Ostale zemlje	1,8	12,9	1,9	0,6	—	0,1

U zemljama ovog regiona jugoslovenske radne organizacije nastupaju samostalno ili u saradnji sa firmama iz razvijenih zemalja Zapada ili sa firmama iz zemalja u kojima se izvode radovi. Izgradile su ili grade brojne objekte:

U *SSSR-u*: izvođenje građevinskih i montažnih radova na hotelskom kompleksu (Soči); projektovanje i izgradnja 4 pretovarna kompleksa za generalne terete (Iuka Reni); izgradnja »kompaktne čeličane« (Žlebin); građevinski, montažni i zanatski radovi na sportsko-rekreacionom centru (»Hotelski kompleks Dagomys« — Soči); izgradnja »pod ključ« naselja od 60 montažnih kućica s infrastrukturom (Raskazov, Tambavska oblast); projektovanje i izgradnja kompresorske stanice »Gornjozavoskaja« (gasovod Uren-goj—Užgorod); projektovanje, izgradnja i opremanje fabričkog kompleksa za izradu visokokvalitetnih koža (Raskazov); projektovanje, građevinski, montažni i zanatski radovi na rekonstrukciji i opremanju hotela »Oranda« (Jalta); izgradnja »pod ključ« bloka spavaonica sa 484 mesta u

banjskom bloku »Zapolarije« (Soči); projektovanje, montaža, završni radovi i ugradnja materijala i opreme za Institut bioorganske hemije M. M. Šemjakin (Moskva) i dr.

U *ČSSR-u*: dečija poliklinika (Češka Lipa); rekonstrukcija odmarališta; »Zavod Velvari« (Spolna Neratovice); rekonstrukcija visokih peći i železara (Košice, Ostrava i Trinec); građevinski i montažni radovi na objektima centralne banje Marijanske; izgradnja staklare »pod ključ« (Valaškom Meziríči); građevinski i montažni radovi na izgradnji Hemijskih zavoda Litvinov; kompletna izgradnja industrijske pekare (Bratislava) i dr.

U *Bugarskoj*: isporuka opreme, nadzor nad montažom i obuka kadrova za liniju za proizvodnju dioda i liniju za proizvodnju tranzistora (Boteugrad).

U *DR Nemačkoj*: građevinski i završni radovi na izgradnji fabrike plemenitih čelika (Freital); građevinski radovi na čeličani (Maxhütte); brojni montažni, antikorozivni i izolatorski i farbarski radovi i dr.

U *Mađarskoj*: rekonstrukcija dvorca Zsenye; adaptacija i restauracija enterijera i eksterijera arhitektonski značajnih zgrada u centru Pečuha.

INDUSTRIJSKI RAZVIJENE ZEMLJE. Po vrednosti izvršenih investicionih radova u ovom regionu (tabela 6), kao i do sada, najveći udeo imaju radovi u SR Nemačkoj, koja je i druga po broju angažovanih jugoslovenskih radnika (oko 4 500 u 1983). U čitavom posmatranom periodu vrednost radova u SR Nemačkoj obuhvata preko 80% radova u ovom regionu.

U industrijski razvijenim zemljama, na najvećem broju objekata jugoslovenski građevinari nastupali su i nastupaju u saradnji sa firmama iz ovih zemalja, pretežno na poslovima montaže i završnim radovima. Izvođeni su sledeći radovi:

TABELA 6 — VREDNOST IZVRŠENIH RADOVA U INDUSTRIJSKI RAZVIJENIM ZEMLJAMA

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Ukupno	153,2	211,3	384,7	371,6	228,5	152,3
Austrija	2,8	3,0	3,2	3,8	1,7	0,5
Holandija	32,0	37,7	41,6	40,9	31,8	22,1
SR Nemačka	116,0	169,5	332,8	312,7	193,9	128,8
Ostale zemlje	1,4	1,1	7,1	14,2	1,1	0,9

U *Austriji*: kompletna montaža i zavarivački radovi na cevovodima (objekti WB-a i Riedersbach); montaža instalacija za grejanje i klimatizaciju objekata (Beč) i dr.

U *Belgiji*: montaža i izolacija na hemijskim postrojenjima Basant, Bayer i Scheldelaan (industrijska zona Antwerpen—Haven).

U *Holandiji*: toplotna izolacija na skladištu mazuta (Dow Chemical—Terneuzen); toplotna izolacija kotlova i cevovoda na objektu za proizvodnju etilena CHELL (Rotherdam); montaža klima-uređaja na pržionici kafe, fabrici čaja i čokolade (grad Breda) i dr.

U *Italiji*: izgradnja industrijske hale s kancelarijama (Gorica).

U *SR Nemačkoj*: građevinski radovi na poslovnoj zgradi banke (Frankfurt na Majni); montaža dalekovoda, izolatorsko-asfalterski radovi, klesarski radovi, kanalizacioni i zavarivački radovi, montaža cevovoda, dalekovoda i kranova, remont i montaža kotlova i grubi građevinski radovi na stambenim blokovima i poslovnim zgradama.

USLOVI I PROBLEMI IZVOĐENJA INVESTICIONIH RADOVA U INOSTRANSTVU

U periodu posle 1978, zbog recesije u svetu i zaoštrene konkurencije na međunarodnom tržištu investicionih radova, otežani su uslovi za nastupanje građevinskih organizacija u inostranstvu. Nastupanje na inostranom tržištu i realizacija ugovorenih radova otežani su i zbog finansijskih i organizacionih problema s kojima se suočavaju izvođači radova u inostranstvu.

Proširenje investicionih radova u inostranstvu ograničava se smanjenjem ukupnih investicija, koje je zahvatilo većinu zemalja u razvoju, posebno u Africi. Tražnja za investicionim radovima je znatno manja nego u ranijem periodu, čak i u onim zemljama koje su u poslednjih desetak godina bile najveći svetski investitori. Štaviše, zbog smanjenih investicija i čestih teškoća u otplati već uzetih kredita za realizaciju započetih programa, mnoge zemlje u razvoju nisu u prilici da prihvataju nove kredite, čak i kada se oni nude pod vrlo povoljnim uslovima.

U takvoj situaciji još više jača konkurencija multinacionalnih kompanija industrijski razvijenih zemalja. One raspolazu vrhunskom i jeftinom tehnologijom, velikim iskustvom i znatnim finansijskim sredstvima. Uz to, ove kompanije angažuju jeftinu radnu snagu iz zemalja u razvoju, i na taj način postižu daleko niže cene od domaćih građevinara i ostvaruju prednost na međunarodnim licitacijama. Cene koje nude jugoslovenski građevinari posebno su opterećene visokim ličnim dohocima koji se isplaćuju radnicima na objektima u inostranstvu, što može da dovede do većeg angažovanja jeftinije radne snage zemlje u kojoj se radovi izvode.

Kreditna podrška poslovnih banaka i Jugoslovenske banke za međunarodnu ekonomsku saradnju nije dovoljna da građevinarima omogući formiranje odgovarajuće ponude. U zaoštrenoju međunarodnoj konkurenciji često odlučuje kreditna sposobnost izvođača, jer je sve više poslova čiji pretežan deo od ugovorene vrednosti treba kreditirati.

Naime, ukupna kreditna podrška, kao značajan faktor pomoći poslovnih i specijalizovanih banaka za nastupanje građevinske privrede svake zemlje, postala je neophodna u borbi za nove poslove, jer na licitacijama do novih poslova dolaze najpre firme koje su u mogućnosti da prihvate zahteve investitora i ponude povoljne kredite (neretko u visini od 80%, pa i 100% od vrednosti radova, s rokom otplate i preko 40 godina, uz minimalne kamatne stope). Pored toga, postaje pravilo da se period mirovanja otplate (grace period) produžava od dve na pet ili čak deset godina, što je dragoceno za svakog investitora koji kroz ovakve povoljnosti ističe veće mogućnosti za brže efektuiranje investicija. U tom smislu sve je veća prednost izvođača radova iza kojih stoje moćne banke SAD-a, Švajcarske, Velike Britanije, Francuske, SR Nemačke, Japana i drugih zapadnih zemalja, ili pak same vlade u istočnoevropskim zemljama.

Jugoslavija je do sada prednosti nad konkurentima više postizala zahvaljujući kvalitetu i održavanju rokova izvršenih poslova, a u manjoj meri mogućnostima ponude povoljnih kredita. Ipak, procenjuje se da je u 1983, preko Jugoslovenske banke za međunarodnu ekonomsku saradnju i poslovnih banaka pružena kreditna podrška inostranim investitorima od preko 200 miliona dolara, ali je to ispod potrebnog nivoa koji zahtevaju i traže potencijalni investitori. Stoga se za naredni period predviđa znatniji porast ovih kredita.

Nedovoljnu kreditnu podršku od strane banaka jugoslovenskog građevinarstva kompenzira time što se prihvataju programi za koje se plaćanja obavljaju kroz isporuke goriva, sirovina i neke robe. Posebnim odlukama državnih organa proširene su mogućnosti za negotovinska plaćanja.

Stalan rast kursa dolara prema drugim valutama faktor je koji obara dolarske vrednosti novih poslova, koji se sada ugovaraju, a koje treba realizovati u narednom periodu. Ovo je posebno karakteristično za tržište zemalja u razvoju, čije su

valute naglo depresirale prema dolaru, i koje svoje visoke nominalne pokazatelje o vrednosti novih poslova izražavaju kroz sve manje dolarske iznose. Više investitora, pogodnih velikim jačanjem dolara, nastoji da i na poslovima koji su u toku, prilikom obračuna »situacija«, primene dnevne devizne kurseve umesto stalnih, ugovorom utvrđenih, čime pokušavaju da smanje svoje izdatke i deo troškova prebace na izvođače radova.

Krajem 1984. zaključuju se poslovi po gotovo istoj ceni kao 1978, ili čak i niže, iako su troškovi poslovanja znatno porasli. To se posebno odnosi na cene goriva, koje sada stagniraju, ali su i dalje u proseku za četiri puta više nego u 1978.

Olakšavajuća je okolnost što su cene opreme, pre svega mehanizacije, uglavnom iste ili niže od tadašnjih. (Na primer, »Ceterpillar«, kao najveći svetski proizvođač mehanizacije, nudio je mašine i opremu u 1984. za četvrtinu jeftinije nego pre pet-šest godina, uglavnom zbog velike konkurencije japanskih firmi.)

Karakteristično je da su i cene materijala za ugrađivanje na svetskom tržištu stabilne, tako da u izvesnoj meri ublažavaju udare visokih cena tečnih goriva. U protekloj godini je bilo potrebno povećati obim radova za 10% do 15% da bi se dobio isti iznos sredstava za obavljeni posao kao pre dve ili tri godine.

Stalne promene uslova na svetskom tržištu investicionih radova podrazumevaju i stalno prilagođavanje i poboljšanje organizovanosti svih organizacija koje nastupaju ili se pripremaju za nastupanje van zemlje. Slabosti poput nojedinačnog, odnosno usitnjenog nastupanja jugoslovenskih organizacija, najčešće imaju za posledicu gubitak novih poslova, do kojih dolaze bolje pripremljene i organizovane firme. Šire nastupanje preko konzorcijuma organizacija, kao i bolji marketing, predstavljaće osnov za postizanje novog kvaliteta u nastupanju jugoslovenskog građevinarstva izvan zemlje. Novine u jugoslovenskom marketingu već se uočavaju. Pod mladićanjem kadrova i podizanjem njihove stručnosti stvara se osnov za šire upoznavanje potencijalnih investitora s mogućnostima i referencama jugoslovenskog građevinarstva.

Posebno je nepovoljno, za jugoslovenske proizvođače, što je otežana naplata izvršenih radova. To takođe smanjuje devizne efekte i često onemogućava građevinare da koriste ova sredstva u konkurisanju za nove poslove. Sve češće se uvode novi oblici plaćanja, kao što je plaćanje u robi — naftom i raznovrsnim sirovinama, što takođe usporava dolazak novčanih sredstava do građevinara.

MOGUĆNOSTI ZA DALJE POVEĆANJE INVESTICIONIH RADOVA U INOSTRANSTVU

U Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije predviđeno je povećanje obima i unapređenje investicionih radova u inostranstvu.

Zbog toga je neophodno osposobljavanje radnih organizacija za preuzimanje kompletnih investicionih poduhvata sa zaokruženim tehničko-tehnološkim i finansijskim kompleksom, odnosno dugoročnije povezivanje projektantskih i izvođačkih organizacija, proizvođača opreme i materijala i banaka.

Unapređivanje i proširivanje investicionih radova u inostranstvu zahteva poboljšavanje postojećih i iznalaženje novih oblika nastupanja. Posebno je značajno zajedničko, organizovano istraživanje i osvajanje novih tržišta. Unapređenje saradnje građevinskih i spolnotrgovinskih organizacija, koje su duže prisutne u pojedinim zemljama i poznaju lokalno tržište, doprinelo bi i većem uključivanju naših građevinara na ta tržišta. Prema nekim istraživanjima, investicioni radovi se mogu proširiti u zemljama Dalekog istoka, koje, sem obilja radne snage, nisu osposobljene za realizaciju značajnijih investicionih poduhvata. Socijalističke zemlje ta-

kođe u velikoj meri angažuju strane građevinske firme, pa se i na ovim tržištima može povećati učešće jugoslovenskih građevinarina.

Pored samostalnog realizovanja kompletnih investicionih poduhvata, sa zaokruženim tehničko-tehnološkim i finansijskim kompleksom, jugoslovenski građevinari preuzimaju i poslove u saradnji sa firmama iz industrijski razvijenih zemalja. Kooperacija je zastupljena i na objektima u tim zemljama, a i prilikom nastupanja na trećim tržištima, posebno u zemljama u razvoju. Nastoji se da se kooperacija proširi i na socijalističke zemlje i da se uspostavljaju ravnopravni partnerski odnosi, poštujući pri tom interese zemlje investitora.

Pozitivni rezultati ostvaruju se i kroz formiranje mešovitenih kompanija jugoslovenskih organizacija i odgovarajućih firmi u zemljama u kojima se izvode radovi, s obzirom na prednosti u pogledu poznavanja uslova rada, propisa, zajedničkog usvajanja tehnike i tehnologije građenja i dr.

Povećanje konkurentske sposobnosti obezbediće se došlednijom primenom utvrđenih mehanizama za dogovaranje u okviru Opšteg udruženja građevinarstva i industrije građevinskog materijala i Privredne komore Jugoslavije. Samoupravni sporazum o načinu i uslovima izvođenja investicionih radova iz oblasti građevinarstva u inostranstvu iz 1978. doprinosi organizovanijem i koordiniranom nastupanju organizacija podobnih za izvođenje ovih radova.

Donošenje zakona o izvođenju investicionih radova u inostranstvu (u toku 1985) i prilagođavanje drugih propisa kojima će se omogućiti šire nastupanje u inostranstvu, i zaključivanje društvenog dogovora o zajedničkim osnovama i merilima za utvrđivanje prava i obaveza radnika udruženog rada na privremenom radu u inostranstvu, stvorice uslove za povoljnije ponude jugoslovenskih organizacija na međunarodnim licitacijama. Tome će doprineti i stvaranje mogućnosti za veće ugovaranje kompenzacionih poslova proširivanjem broja i vrste robe koja se koristi u ovim poslovima i uproščavanju procedure obračuna prihoda od tih poslova, kao i iznalaženje trajnih izvora sredstava za finansiranje investicionih aktivnosti i veći iznos sredstava za kreditiranje investicionih radova u inostranstvu, srazmerno njihovom učešću u ukupnom deviznom prilivu.

Sve ove mere i aktivnosti proizlaze iz zaključaka Skupštine SFRJ, usvojenih 28. juna 1984, povodom razmatranja problema građevinarstva, a u okviru toga i izvođenja investicionih radova u inostranstvu.

Obrađa: **SVETLANA VUKČEVIĆ**, samostalni savetnik — koordinator u Saveznom zavodu za društveno planiranje

Recenzija: dr **Srdan Kerim**, profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu; **Stojan Zdravković**, samostalni istraživač u Zavodu za istraživanje tržišta, Beograd

RAŠIRENOST RAKA I ONKOLOŠKA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

U Jugoslaviji se broj obolelih od raka stalno povećava. To je posledica povećavanja i starenja stanovništva, s jedne, i štetnih uticaja spoljne sredine i promena u načinu života, s druge strane. Rak zauzima drugo mesto među uzrocima smrti (u 1981. od ove bolesti umrlo je 30 176 lica, ili 15% od ukupnog broja umrlih). U porastu su i broj lečenih od raka u bolnicama i broj bolesničkih dana tih bolesnika. Zbog svega toga rak je jedan od prioritarnih problema zdravstvene zaštite.

Podataka o incidenciji raka (tj. o broju godišnje novootkrivenih slučajeva te bolesti) za celu zemlju nema.¹ Procenjuje se da ona iznosi preko 40 000 bolesnika godišnje. Stope smrtnosti (broj umrlih na 100 000 stanovnika) od ove bolesti iznosile su u 1981. za celu zemlju ukupno za oba pola 134,7 za muškarce 156,0 a za žene 113,6 (odnos 1,4 : 1), i znatno su više u privredno razvijenim delovima zemlje. Stope smrtnosti od raka su u Jugoslaviji niže nego u većini evropskih zemalja, ali se procenjuje da će se u narednim godinama i dalje povećavati.

Na primarnoj prevenciji, detekciji, dijagnostici i lečenju raka, kao i na rehabilitaciji i drugoj nezi bolesnika, angažovane su službe primarne zaštite i skoro sve kliničke discipline, pa i drugi društveni činioci. Pored toga, za određene vidove onkološke zaštite značajno je postojanje specijalizovanih onkoloških jedinica. Međutim, u svim vidovima onkološke zaštite postoje velike razlike između više i manje razvijenih republika i autonomnih pokrajina. Ne postoji ni jedinstvenost u organizaciji zdravstvene zaštite na tom području.

RAŠIRENOST

OBOLEVANJE. Na raširenost raka ukazuju četiri vrste podataka: o broju novootkrivenih slučajeva (incidenција), o broju oboljenja utvrđenih u vanbolničkim zdravstvenim organizacijama, o broju obolelih koji su lečeni u bolnicama i o ukupnom broju bolesnika od raka (prevalencija).

Broj novootkrivenih slučajeva raka. Podaci o broju novootkrivenih slučajeva od raka u toku godine raspoloživi su samo za Sloveniju, gde se, na osnovu obaveznog prijavljivanja, vodi populacioni registar raka.² Za ostale republike i autonomne pokrajine incidencija se može samo približno proceniti na osnovu podataka o smrtnosti od raka, imajući u vidu da je incidencija prosečno oko 40% viša od smrtnosti. Na osnovu toga, procenjuje se da se u Jugoslaviji sada godišnje otkriva preko 40 000 slučajeva od raka.

Prema podacima iz registra raka, u Sloveniji je u 1980. registrovano 5 038 novih slučajeva raka (stopa na 100 000 stanovnika 264,9), od toga 2 490 kod muškaraca (stopa 169,7), a 2 548 kod žena (stopa 260,4). Od svih novih slučajeva, njih 185 (4%) registrovano je samo na osnovu lekarskog izveštaja o uzroku smrti (slučajevi utvrđeni tek prilikom smrti).

Posmatrano prema polu, udeo deset najčešćih lokalizacija raka u ukupnom broju novootkrivenih slučajeva bio je:

¹ Podaci o incidenciji raka redovno se prikupljaju, obrađuju i objavljuju bez prekida jedino u Sloveniji (od 1950).

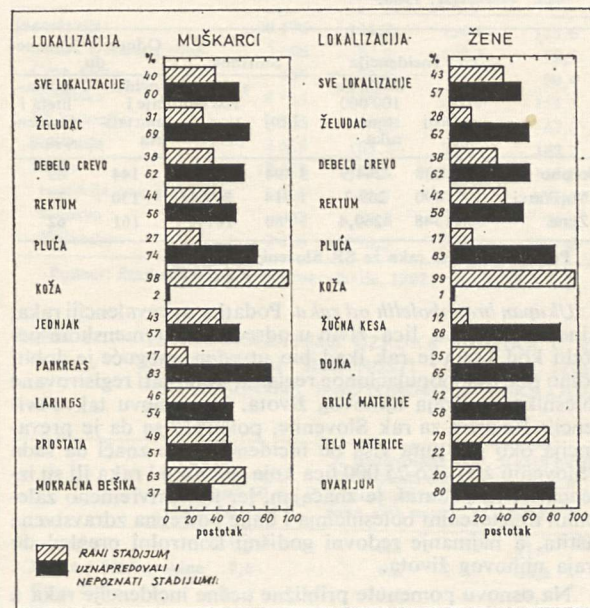
² Populacioni registar raka je registar kontinuirano i sistematski prikupljenih podataka o pojavljivanju i karakteristikama novih slučajeva raka u geografski definisanoj populaciji, na osnovu prijavljivanja tih slučajeva službi Registra.

— kod muškaraca: pluća 22%, želudac 13%, koža 9%, prostata 8%, rektum 6%, debelo crevo 5%, mokraćna bešika, grkljan, jednjak i pankreas po 3%;

— kod žena: dojka 20%, koža 11%, želudac 9%, grlić i telo materice po 7%, rektum i jajnik po 5%, debelo crevo i pluća po 4% i žučna kesa 3%.

Distribucija novootkrivenih slučajeva raka u Sloveniji u periodu 1973—1976. po stadijumima razvoja bolesti (grafikon 1) pokazuje da je u ranom stadijumu bolesti otkriveno kod muškaraca 40%, a kod žena 48% od svih slučajeva. Jedino je rak kože kod oba pola, rak mokraćne bešike kod muškaraca i rak tela materice kod žena otkriven češće u ranom nego u uznapredovalom stadijumu (među deset najučestalijih lokalizacija).

GRAFIKON 1 — PROCENAT SLUČAJEVA RAKA DESET NAJ- UČESTALIJIH LOKALIZACIJA PO STADIJUMU BOLESTI U SLOVENIJI, 1973—1976.

Iako je teritorija Slovenije mala, u nekim regionima utvrđena su znatna odstupanja od proseka pojavljivanja određenih vrsta raka (na primer, pluća, želuca, dojke), što ukazuje na uticaj ekoloških prilika na pojavljivanje ove bolesti. To potvrđuju i podaci iz Hrvatske. Tako je rak želuca u Prekomurju daleko učestaliji nego u području Vipave. Inače, to područje je i poznato kao »tromeda raka želuca«.

Prema podacima o kretanju starosno standardizovanih godišnjih stopa novih bolesnika od raka, u Sloveniji su u tridesetogodišnjem periodu, od 1950. do 1980, stvarne stope za sve lokalizacije raka ukupno bile u porastu kod žena samo zbog starenja, a kod muškaraca i zbog drugih faktora. Ovo, međutim, ne važi za sve pojedine lokalizacije, ni kod muškaraca ni kod žena. I bez uticaja starenja, u porastu je incidencija raka pluća, debelog creva i rektuma kod oba pola i raka dojke kod žena, a znatno opada incidencija raka želuca kod oba pola, pa i od invazivnog raka grlića materice, što se može objasniti sve uspešnijim otkrivanjem preinvazivnog karcinoma (in situ) te lokalizacije.

Podaci Registra za rak Slovenije, koji registrovane bolesnike prati do kraja njihovog života, omogućavaju uvid u preživljavanje tih bolesnika. Iz podataka o bolesnicima starosti do 75 godina, kojima je dijagnoza oboljenja utvrđena u periodu 1968—1972, vidi se da je od svih bolesnika, kojima je bolest otkrivena u ranom stadijumu, bez obzira na lokalizaciju, pet godina od utvrđene dijagnoze preživelo 45% muš-

karaca i 65% žena. Međutim, od svih bolesnika, uključujući i one kojima je bolest otkrivena u poodmaklom stadijumu, preživelo je 22% muškaraca i 41% žena (muškarci obolevaju više od raka koji se teško otkriva u ranom stadijumu a imaju i inače slabu prognozu). Procenat preživelih od pojedinih lokalizacija raka relativno je viši što je veći procenat bolesnika kojima je bolest otkrivena u ranom stadijumu.

Iz podataka o odnosu incidencija: mortalitet (tabela 1) proizlazi da je u Sloveniji u 1980. ukupna incidencija slučajeva raka bila viša od mortaliteta od tih bolesti za 44% (kod muškaraca za 30%, a kod žena za 61%). S druge strane, fatalitetni odnos (odnos mortaliteta prema incidenciji) orijentaciono ukazuje koliki udeo bolesnika od raka, bilo kada obolelih, podleže toj bolesti. Taj odnos je ukupno iznosio 69% (kod muškaraca 77%, kod žena 62%). Posmatrajući taj fatalitetni odnos u prošlim godinama, primećuje se polagan opadanje.

TABELA 1 — INCIDENCIJA I SMRTNOST OD RAKA U SLOVENIJI, 1980.

	Incidencija		Smrtnost		Odnos (u %) između	
	broj	stopa na 100 000 stanovnika	broj	stopa na 100 000 stanovnika	inciden-cije i mortaliteta	mortaliteta i inciden-cije
Ukupno	5 038	264,9	3 494	183,9	144	69
Muškarci	2 490	269,7	1 914	207,4	130	77
Žene	2 548	260,4	1 580	161,6	161	62

Podaci: Registar raka za SR Sloveniju.

Ukupan broj obolelih od raka. Podatke o prevalenciji raka, odnosno o broju lica živih u određenim vremenskom periodu kod kojih je rak ikad bio utvrđen, moguće je dobiti jedino pomoću populacionog registra, koji prati registrovane bolesnike do kraja njihovog života. Na osnovu takve evidencije Registra za rak Slovenije, pokazalo se da je prevalencija oko pet puta viša od incidencije, što znači da sada u Sloveniji živi oko 25 000 lica koja boluju od raka ili su izlečena. Ovaj podatak je značajan, jer je i privremeno zalečenim ili izlečenim bolesnicima i dalje potrebna zdravstvena zaštita, a najmanje redovni godišnji kontrolni pregled do kraja njihovog života.

Na osnovu pomenute približne ocene incidencije raka u Jugoslaviji i primenjujući faktor koji je utvrđen u Sloveniji, procenjuje se da broj živih lica u toku jedne godine, kod kojih je rak ikad bio utvrđen iznosi oko 200 000 (stopa 890 na 100 000 stanovnika).

Broj oboljenja utvrđenih u vanbolničkim zdravstvenim organizacijama. Raširenost pobola od raka samo donekle odražavaju podaci o broju oboljenja utvrđenih u vanbolničkim zdravstvenim organizacijama. Prema podacima Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu, vanbolničke zdravstvene organizacije utvrdile su u toku 1976. više od 96 000 slučajeva raka (tabela 2). Najviše bolesnika pregledano je u službama opšte medicine i specijalističkim službama, a relativno visok broj slučajeva oboljenja utvrđen je i u službi zaštite žena. Pet godina kasnije, 1981, u navedenim službama, osim u specijalističkim (za koje ne postoje podaci), utvrđeno je 59 000 oboljenja od raka, pri čemu u službi medicine rada dvostruko više, a u službi zaštite žena 2,5 puta manje nego u 1976. Iz toga se može izvući zaključak da je kod gotovo polovine obolelih dijagnoza utvrđena u vanbolničkim specijalističkim službama, što je značajno, i čemu se teži u privredno nerazvijenim delovima zemlje.

Udeo oboljenja od raka u ukupnom broju oboljenja utvrđenih u vanbolničkim zdravstvenim organizacijama i njihova stopa na 100 000 stanovnika (tabela 3) znatno se razlikuju među republikama i autonomnim pokrajinama: najviši su u Hrvatskoj, Vojvodini i Sloveniji, a znatno su niži u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji i na Kosovu, dakle u privredno manje razvijenim područjima zemlje. Opšte uzeto, oboljenja od raka čine samo mali deo (ni 1%) ukup-

TABELA 2 — BROJ OBOLJENJA OD RAKA UTVRĐEN U VANBOLNIČKIM ZDRAVSTVENIM ORGANIZACIJAMA

	1976	1981
Sve službe	96 125	58 784**
Služba opšte medicine i specijalistička služba	73 205*	40 099**
Služba medicine rada	3 865	7 232
Služba dečije zaštite	613	465
Služba zaštite školske dece	574	784
Služba zaštite žena	13 289	5 535
Služba za kožne i venerične bolesti	4 577	4 669

* Bez podataka specijalističke službe Srbije van teritorije pokrajina.

** Bez podataka specijalističke službe za čitavu zemlju.

Podaci: Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, *Statistički godišnjak o narodnom zdravlju i zdravstvenoj zaštiti u Jugoslaviji*, 1976. i 1981.

nog broja svih oboljenja utvrđenih u vanbolničkim zdravstvenim organizacijama, jer su ona u masi svih oboljenja retka.

TABELA 3 — BROJ OBOLJENJA OD RAKA UTVRĐEN U VANBOLNIČKIM ZDRAVSTVENIM ORGANIZACIJAMA, PO REPUBLIKAMA I AUTONOMNIM POKRAJINAMA

	1976		1981*		
	Broj	% od svih oboljenja	Broj	% od svih oboljenja	Stopa na 100 000 stanovnika
Jugoslavija	96 125	0,49	445,6	0,31	261,6
Bosna i Hercegovina	7 764	0,40	247,9	0,48	204,8
Crna Gora	1 323	0,43	232,9	0,13	67,9
Hrvatska	35 636	0,71	785,6	0,42	398,9
Makedonija	2 275	0,15	127,5	0,12	96,9
Slovenija	10 482	0,44	586,6	0,31	268,0
Srbija					
teritorija van pokrajina	21 108	0,38	388,7	0,27	274,5
Kosovo	2 378	0,28	164,5	0,16	124,8
Vojvodina	15 159	0,69	762,5	0,28	339,8

* Bez podataka specijalističkih službi.

Podaci: Kao za tabelu 2.

Broj bolesnika od raka lečenih u bolnicama. Podatke o broju bolesnika od raka lečenih u bolnicama zdravstvena statistika prikupljala je do 1969, a započela je ponovo to da evidentira od 1983. Međutim, ni ovi podaci nisu potpuno pouzdani, jer uključuju i višestruku hospitalizaciju pojedinih bolesnika u toku godine.

TABELA 4 — OSNOVNI PODACI O LEČENJU OD RAKA U BOLNICAMA, 1969. i 1983.

	Lečeno u bolnicama				Bolesnički dani	
	broj		stopa na 100 000 stanovnika		1969	
	1969	1983	1969	1983	1969	1983
Jugoslavija	49 104	108 408	243,0	475,4	1 366 078	2 151 257
Bosna i Hercegovina	4 404	9 125	120,0	217,3	123 487	212 924
Crna Gora	980	1 447	188,5	241,2	25 255	34 148
Hrvatska	12 313	30 791	280,1	664,6	362 037	618 714
Makedonija	3 275	6 735	204,0	337,0	84 468	172 879
Slovenija	9 819	17 602	575,2	948,3	242 404	295 876
Srbija	18 313	42 727	220,3	451,5	528 427	816 936
teritorija van pokrajina	12 931	30 369	249,6	528,7	373 488	604 083
Kosovo	505	1 121	42,5	65,0	10 578	27 361
Vojvodina	11 218	11 218	251,1	560,9	144 361	185 272

Podaci: Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, prethodni podaci.

Pre petnaest godina (1969), u čitavoj zemlji u bolnicama je lečeno preko 49 000 bolesnika od raka (stopa 243 na 100 000 stanovnika), a u 1983. godini 108 408 (stopa 475,4), što znači da je od 1969. do 1983. broj ovih bolesnika lečenih u bolnicama udvostručen (tabela 4). Na bolesnike od raka dolazilo je u 1969. godini 3,1%, a u 1983. godini 5,6% od ukupnog broja bolesnika lečenih u bolnicama. Najviša stopa lečenih u bolnicama je u Sloveniji, a najmanja na Kosovu. Povećan je i broj bolesničkih dana obolelih od malignih oboljenja, ali je smanjen prosečni broj dana ležanja u bolnici, između ostalog, verovatno zahvaljujući bržoj dijagnostici.

Od ukupnog broja lečenih od raka, trećina je lečena u specijalizovanim onkološkim, odnosno onkološko-radiološkim bolničkim jedinicama. U njima je prosečna dužina lečenja u 1983. bila 18,7 dana, a ukupno je lečeno 37 221 oboleli.

SMRTNOST. Podaci o smrtnosti od raka raspoloživi su za čitavu zemlju,³ ali nisu sasvim pouzdani.

Među uzrocima smrti u Jugoslaviji rak već dvadesetak godina zauzima drugo mesto, odmah iza oboljenja kardiovaskularnog sistema (čiji udeo iznosi oko 50%). Prema zvaničnim statističkim podacima, u 1981. od raka je umrlo 15% od ukupnog broja umrlih.

Smrtnost od raka je u porastu (tabela 5). Od ove bolesti umrlo je u 1969. godini 20 255 lica (stopa na 100 000 stanovnika 101), a u 1981. godini 30 176 (stopa 135). Međutim, edan od uzroka ovako zabeleženog porasta je i poboljšanje kvaliteta podataka o uzroku smrti, na šta delimično ukazuje i podatak da je u tom periodu u iskazanoj strukturi uzroka jsmrti znatno opao udeo »nedovoljno definisanih stanja« (od 27% na 9%), među kojima je, nesumnjivo, određeni udeo imao i rak. S druge strane, porastu smrtnosti od raka doprinosi i produžavanje života stanovništva, što znači da sve više lica doživljava starosno doba u kojem se te bolesti najčešće pojavljuju.

TABELA 5 — SMRTNOST OD RAKA I NEDOVOLJNO DEFINISANIH STANJA, 1969. i 1981.

		Broj umrlih		Stopa smrtnosti na 100 000 stanovnika		% od svih smrti	
		1969	1981	1969	1981	1969	1981
		Rak	ukupno	20 255	30 176	101	135
	muškarci	11 114	17 290	113	156	11,3	16,2
	žene	9 141	12 886	88	114	10,1	13,6
Nedovoljno definisana stanja	ukupno	50 943	18 464	252	82	27,0	9,2
	muškarci	24 194	9 308	244	84	24,6	8,7
	žene	26 749	9 156	260	81	29,6	9,7

Podaci: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1980. i 1982.

Među umrlim veći je broj muškaraca nego žena. U navedenom periodu stopa smrtnosti muškaraca porasla je znatno više (za 38%) od stope smrtnosti žena (za 30%).

Između republika i autonomnih pokrajina postoje velike razlike u stopama smrtnosti od raka i udelima ove bolesti u ukupnoj smrtnosti (tabela 6). Stope smrtnosti znatno su veće u privredno razvijenim delovima zemlje — Sloveniji, Hrvatskoj i Vojvodini, nego u ostalim delovima zemlje, pri čemu su daleko najniže na Kosovu. Te razlike uglavnom su posledica različite starosne strukture stanovništva i razlike u razvijenosti zdravstvene službe po republikama i autonomnim pokrajinama, koje se ogledaju u različitom udelu nedovoljno definisanih stanja u strukturi uzroka smrti i broja umrlih kod kojih je smrt ustanovio lekar (tabela 7). Udeo stanovništva starog 60 i više godina, u kojem se maligna oboljenja najviše pojavljuju, viši je u privredno razvijenim nego u nerazvijenim delovima zemlje (u Vojvodini 14,7%, a na Kosovu samo 6,4%). S druge strane, nepouzdan podaci o

³ Prikuplja ih Savezni zavod za statistiku.

uzrocima smrti brojniji su u manje razvijenim republikama i na Kosovu. Tako je, na primer, u Sloveniji udeo »nedovoljno definisanih stanja« među uzrocima smrti u 1980. iznosio samo 1,4%, a u Crnoj Gori 30,4%. Istovremeno, lekar je ustanovio smrt u Vojvodini i Sloveniji skoro kod svih umrlih, a na Kosovu za manje od polovine umrlih. Zbog svega toga može se pretpostaviti da je stvarna smrtnost od raka u Jugoslaviji znatno viša od registrovane. Međutim, zbog velikih razlika u životnoj i radnoj sredini, kao i u životnim navikama između populacija republika i autonomnih pokrajina, može se i pretpostavljati da među njima stvarno postoje određene razlike u obolevanju i smrtnosti od raznih oblika raka.

TABELA 6 — SMRTNOST OD RAKA PO REPUBLIKAMA I AUTONOMNIM POKRAJINAMA, 1981.

	Broj umrlih	Stopa na 100 000 stanovnika		
		ukupno	muškarci	žene
Jugoslavija	30 176	134,7	156,0	113,6
Bosna i Hercegovina	3 606	87,9	102,5	72,5
Crna Gora	435	72,5	88,7	60,4
Hrvatska	8 735	189,9	227,9	154,1
Makedonija	1 566	82,4	96,5	67,2
Slovenija	3 518	185,2	210,6	162,7
Srbija	12 318	132,5	150,9	113,8
teritorija van pokrajina	8 210	144,0	166,1	122,7
Kosovo	492	30,8	40,2	21,3
Vojvodina	3 616	170,9	199,0	157,4

Podaci: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982.

TABELA 7 — NEKI POKAZATELJI UZROKA RAZLIKA U REGISTROVANOJ SMRTNOSTI OD RAKA IZMEĐU REPUBLIKA I AUTONOMNIH POKRAJINA, 1980.

	% stanovnika starosti 60 i više godina	% nedovoljno definisanih stanja u strukturi uzroka svih smrti	% svih umrlih za koje je lekar ustanovio smrt
Jugoslavija	11,5	8,2	81,6
Bosna i Hercegovina	7,5	6,6	66,2
Crna Gora	10,3	30,4	68,5
Hrvatska	14,4	10,3	78,5
Makedonija	9,0	18,0	69,0
Slovenija	13,7	1,4	98,0
Srbija			
teritorija van pokrajina	12,9	6,3	88,3
Kosovo	6,4	15,2	47,0
Vojvodina	14,7	3,6	99,9

Podaci: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982. i Statistički godišnjak o narodnom zdravlju i zdravstvenoj zaštiti u Jugoslaviji, 1981.

Po starosno prilagođenim stopama smrtnosti od raka kod stanovništva oba pola, Jugoslavija se nalazi skoro na najnižem mestu među evropskim zemljama (niže stope imaju kod muškaraca samo Rumunija i Bugarska, a kod žena Bugarska).

Podaci o stopama smrtnosti od raka po polu i grupama starosti (tabela 8) pokazuju da ove stope naglo rastu od starosne grupe 25—34 godine do najdublje starosti, ali su od starosne grupe 35—44 godine i dalje kod žena znatno niže nego kod muškaraca.

Prema podacima o smrtnosti od raka po najučestalijim lokalizacijama, odnosno grupama lokalizacija za 1981. muškarci (tabela 9) najviše umiru od raka pluća, a žene (tabela 10) od raka dojke. Od ukupnog broja umrlih od raka (oba pola), najviše ih je umrlo od raka pluća i od raka želuca.

Između republika i autonomnih pokrajina uočljive su velike razlike u stopama smrtnosti od raka pojedinih od deset najčešćih lokalizacija.

TABELA 8 — STOPE SMRTNOSTI OD RAKA PO STAROSNIM GRUPAMA I POLU, 1980.

Godine starosti	Na 100 000 stanovnika		
	Ukupno	Muškarci	Žene
Ukupno	129,4	149,6	109,8
do 1	7,6	8,4	6,7
1—4	7,1	7,3	6,8
5—14	5,4	6,7	4,1
15—24	7,4	8,7	6,1
25—34	14,6	13,3	15,9
35—44	48,0	48,0	48,0
45—54	162,7	192,7	134,4
55—64	348,6	459,5	263,4
65—74	658,5	912,2	463,7
75 i više	934,2	1 272,1	714,3

Podaci: Statistički godišnjak o narodnom zdravlju i zdravstvenoj zaštiti u Jugoslaviji, 1981.

TABELA 9 — SMRTNOST OD RAKA PREMA DESET NAJČEŠĆIH LOKALIZACIJA KOD MUŠKARACA, 1981.

	Broj umrlih	Stopa (na 100 000 muškaraca)	%
Ukupno:	17 290	156,0	100,0
Traheja, bronhus, pluća	4 811	43,4	27,8
Želudac	2 464	22,2	14,2
Prostata	1 344	12,1	7,8
Rektum, rektosigma, anus	752	6,8	4,4
Jetra, intrahepatični žučni putevi	742	6,7	4,3
Larings	721	6,5	4,2
Pankreas	597	5,4	3,3
Debelo crevo	555	5,0	3,2
Mozak	544	4,9	3,2
Mokraćna bešika	532	4,8	3,1
Ostale lokalizacije	4 228	38,2	24,4

Podaci: Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, prethodni podaci.

TABELA 10 — SMRTNOST OD RAKA PREMA DESET NAJČEŠĆIH LOKALIZACIJA KOD ŽENA, 1981.

	Broj umrlih	Stopa (na 100 000 žena)	%
Ukupno:	12 886	113,6	100,0
Dojka	1 864	16,4	14,5
Želudac	1 599	14,1	12,4
Traheja, bronhus, pluća	912	8,0	7,1
Grlić materice	841	7,4	6,5
Rektum, rektosigma, anus	658	5,8	5,1
Debelo crevo	604	5,3	4,7
Ovarijum i dr. aneksa materice	593	5,2	4,6
Jetra, intrahepatični žučni putevi	559	4,9	4,3
Pankreas	525	4,6	4,1
Materica, neoznačeni deo	461	4,1	3,6
Ostale lokalizacije	4 272	37,7	33,1

Podaci: Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, prethodni podaci.

Starosna struktura umrlih od raka triju najbrojnijih lokalizacija (tabela 11) pokazuje da se stope smrtnosti osetno povećavaju kod pluća i dojke u starosnoj grupi 40—49 godina, a od raka želuca u grupi 50—59 godina, a potom i dalje rastu sve do najstarije grupe. Rak svake lokalizacije ima svoju specifičnu starosnu distribuciju stopa obolevanja i smrtnosti, a neke od njih (na primer, limfatičnog i hemato-poetičkog tkiva, oka i kostiju) u porastu su već kod najranijeg uzrasta.

TABELA 11 — STAROSNA STRUKTURA UMRILIH OD MALIGNIH NEOPLAZMI TRIJU NAJČEŠĆIH LOKALIZACIJA, 1981.

Godine starosti	Rak pluća (muškarci i žene)		Rak želuca (muškarci i žene)		Rak dojke (žene)	
	broj	stopa*	broj	stopa*	broj	stopa*
Ukupno	5 723	25,5	4 068	18,1	1 864	16,6
do 20	10	0,1	2	0,0	—	—
20—29	26	0,7	26	0,7	7	0,4
30—39	92	3,1	58	1,9	110	7,5
40—49	579	18,9	291	9,5	331	20,6
50—59	1 589	61,7	747	29,0	547	42,4
60—69	1 547	113,7	1 011	74,3	363	53,4
70—79	1 565	145,8	1 500	139,7	338	63,0
80 i više	315	117,2	428	159,3	168	125,0

* Na 100 000 stanovnika.

Podaci: Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 201, 1. jul 1983.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

PRIMARNA PREVENCIJA od raka podrazumeva eliminaciju poznatih kancerogenih agenasa iz čovekove životne i radne sredine i zaštitu čoveka od njihovih štetnih uticaja. To, međutim, nije zadatak samo zdravstvenih organa i organizacija, već i svih činilaca odgovornih za zaštitu čovekove sredine koji donose odgovarajuće zakonske propise i vode nadzor nad sprovođenjem preventivnih mera.

Jugoslavija se odmah posle II svetskog rata opredelila za mere zaštite i poboljšanja čovekove sredine. Prvi propisi doneti su već 1945. i 1946. a najviše ih je doneto 1964. i 1965. Doneti su savezni zakoni: o zaštiti od jonizujućeg zračenja, o zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe, o osnovama režima voda od interesa za dve ili više republika, odnosno autonomnih pokrajina i o međudržavnim vodama, o zaštiti bilja od bolesti i štetočina koje ugrožavaju celu zemlju, o prometu otrova, o prevozu opasnih materija, o zaštiti na radu, o evidencijama u oblasti zdravstva, kao i niz propisa na osnovu ovlašćenja iz nabrojanih zakona. Sve republike i autonomne pokrajine donele su brojne zakone u svim nabrojanim oblastima, na osnovu kojih se stvaraju uslovi za zaštitu i poboljšanje čovekove sredine kao faktora primarne prevencije raka. Jugoslavija je ratifikovala i 29 međunarodnih konvencija iz ove oblasti.⁴

Gotovo svi ovi propisi odnose se neposredno ili posredno, i na zaštitu okoline od kancerogenih materija.

Utvrđeno je da od poznatih spoljnih kancerogenih faktora porastu incidencije raka najviše doprinosi pušenje cigareta, a nekih oblika raka i kombinacija pušenja i uzivanja jakih alkoholnih pića. Zbog toga je zabranjeno reklamiranje duvanskih proizvoda i alkoholnih pića preko sredstava javnog informisanja.

Prosvetavanjem stanovništva i informisanjem o ovoj bolesti najviše se bave društva ili lige za borbu protiv raka. One postoje u svim republikama, osim u Makedoniji (gde se ova aktivnost odvija u okviru Crvenog krsta) i povezani su u Savez društava i organizacija Jugoslavije za borbu protiv raka.

Što se tiče primarne prevencije profesionalnih malignih oboljenja (od kojih, prema podacima iz SAD, smrtnost iznosi 4% od svih smrti od malignih neoplazmi), pored Zakona o zaštiti od jonizirajućeg zračenja, na snazi su i zakonski propisi koji se odnose na zaštitu od hemijskih karcinogena, kojima mogu biti izloženi radnici u toku proizvodnog procesa.⁵

Sve pomenute zakonske mere za zaštitu od štetnosti čovekove životne i radne sredine, međutim, ne sprovode se dosledno i zadovoljavajuće u život, pa su veliki nedostaci i u nadzoru nad sprovođenjem tih mera.

⁴ Više o zaštiti čovekove okoline vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1980, septembar, str. 299—312 (87—100).

⁵ Više o zaštiti na radu vidi: *Jugoslovenski pregled*, septembar, 1974, str. 347—350 (13—16).

SEKUNDARNA PREVENCIJA (RANO OTKRIVANJE). Cilj ove delatnosti je otkrivanje raka u što ranijem stadijumu bolesti, kada još postoji velika verovatnoća izlečenja. Ova delatnost uključuje i otkrivanje prekanceroza, što je, u stvari, drugi vid primarne prevencije. Postoji individualna detekcija (individualni »profilaktički« pregledi), koja može biti sastavni deo svakodnevnih delatnosti ambulantno-polikliničkih ustanova (prema geslu: »svaka lekarska ordinacija treba da je mesto za otkrivanje raka«), i masovna detekcija (»skrining«), koja podrazumeva posebno organizovane detekcijske preglede određenih grupa stanovništva (nekog regiona, radne organizacije, određene profesije), i to primenom određenih metoda ispitivanja ili testova sa ciljem ranog otkrivanja malignih i premalignih oboljenja.

U Jugoslaviji se ponegde i ponekad primenjuju oba pristupa »aktivnog« otkrivanja bolesti. Masovni skrining izvodi se najviše za otkrivanje raka grlića materice, ređe za otkrivanje raka dojke, usne duplje, kože, debelog creva i rektuma. Za individualno »aktivno« otkrivanje (izvođenje dodatnih pregleda usmerenih na otkrivanje simptoma i znakova raka) lekarima u ambulantom većinom nedostaje vreme ili pak to nije uračunato u normativ za naplaćivanje zdravstvenih usluga. Otkrivanje raka u Jugoslaviji, dakle, pretežno je »pasivno«, tj. otkriva se kod bolesnika koji sami dolaze na pregled zbog nekih znakova ove bolesti, većinom u podmaklom stadijumu.

Na nezadovoljavajuće stanje u pogledu rane detekcije malignih oboljenja upozoravaju podaci iz Slovenije, uprkos relativno visoko razvijenoj zdravstvenoj službi u Republici (grafikon 1).

Prekanceroze i rak otkrivaju se uglavnom u službama osnovne zdravstvene zaštite (u primarnoj zaštiti), odnosno u službi opšte medicine i vanbolničkim specijalističkim službama, ambulantom i dispanzerima. U osnovnu zdravstvenu službu spadaju i onkološki dispanzeri, koji deluju u okviru nekih domova zdravlja ili regionalnih opštih bolnica. Najviše ih ima u Srbiji van teritorije pokrajina (dvadeset), a postoje i u Vojvodini, Hrvatskoj (gde rade kao poliklinike) i u Sloveniji. Nema podataka o broju obclelih od raka otkrivenih u tim dispanzerima, niti o njihovom doprinosu ranom otkrivanju ove bolesti.

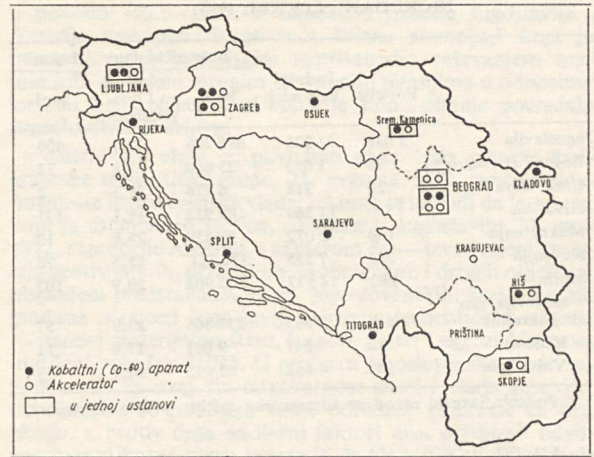
DIJAGNOSTIKA I TERAPIJA. Za kompletnu dijagnostiku, prema kojoj se usmerava izbor načina i plan terapije, osnovna zdravstvena služba, u kojoj se posumnjalo na rak ili je utvrđen, bolesnike upućuje prvenstveno u područne opšte bolnice, pa i u kliničke bolnice, ili u specijalizovane onkološke jedinice. Prema podacima iz Slovenije, od svih novih slučajeva raka u područnim opštim i specijalizovanim bolnicama utvrđeno je nešto više od polovine, a prema proceni, više od trećine svih primarno je lečeno u njima. Verovatno je taj udeo u drugim republikama veći.

Onkološke bolničke jedinice postoje u svim republikama^a i autonomnim pokrajinama, bilo kao samostalni instituti ili instituti u okviru kliničkih centara, bilo kao odeljenja kliničkih ili opštih bolnica.

U većini ovih jedinica najrazvijenija je služba radio-terapije, a primenjuju se i hemoterapija, hormonska terapija, u nekim i imunoterapija, a u većim institutima i hirurģija raka određenih lokalizacija. Postoji velika razlika u aktivnosti pojedinih terapeutskih i dijagnostičkih službi među onkološkim ustanovama u Jugoslaviji.

Bolničke organizacije udruženog rada, odnosno odeljenja koja se isključivo ili pretežno bave onkološkom zaštitom su: u *Bosni i Hercegovini* — Institut za radiologiju i onkologiju Univerzitetskog medicinskog centra u Sarajevu, u *Crnoj Gori* — Onkološko odeljenje Medicinskog zavoda u Titogradu; u *Hrvatskoj* — Odeljenje nuklearne medicine i Onkološko odeljenje Opšte bolnice u Osijeku, Zavod za radioterapiju i onkologiju Kliničke bolnice »Braća dr Sobok« Kliničko-bolničko centra u Rijeci, Centar za onkologiju i radioterapiju Opšte bolnice u Splitu, Odeljenje nuklearne medicine Kliničke bolnice »Dr Mladen Stojanović« u Zagrebu, Zavod za kliničku onkologiju i radioterapiju Kliničke bolnice »Rebro« u Zagrebu, Zavod za nuklearnu medicinu Kliničke

KARTOGRAM — RAZMEŠTAJ SUPERVOLTAŽNIH RADIOTE RAPEUTSKIH APARATA

bolnice »Rebro« u Zagrebu, Središnji institut za tumore i slične bolesti u Zagrebu; u *Makedoniji* — Institut za radio-terapiju i onkologiju u Skoplju; u *Sloveniji* — Onkološki institut u Ljubljani; u *Srbiji van teritorije pokrajina* — Onkološko odeljenje Medicinskog centra u Kragujevcu, Regionalni institut za onkološku i radiološku terapiju Medicinskog centra u Kladovu, Institut za onkologiju i radiologiju u Beogradu, Zavod za onkologiju u Nišu; u *Kosovu* — Onkološko odeljenje Klinike za hirurģiju u Prištini; u *Vojvodini* — Institut za onkologiju Medicinskog fakulteta u Sremskoj Kamenici.

Savremena radioterapija sprovodi se pomoću super-volttnih aparata — kobalt mašina i akceleratora. To su skupi aparati, čija je upotreba racionalna ako ih koristi područje s najmanje jedan milion stanovnika (od kojih godišnje oboli od raka prosečno oko 2 500 i od kojih je polovinu u toku bolesti potrebna radio-terapija). U opremljenosti onkoloških ustanova ovim aparatima postignut je veliki napredak: u 1983. imale su ukupno 16 kobalt mašina i 11 akceleratora (kartogram), ali ovi aparati nisu ravnomerno raspoređeni kako bi njima bile zadovoljene potrebe cele zemlje.

Sve onkološke jedinice u zemlji imale su 1983. oko 2 000 postelja (što je manje od 2% od ukupnog posteljnog fonda opštih, kliničkih i specijalnih bolnica) i 400 lekara (tabela 12). Relativno najjaču specijalizovanu onkološku bolničku službu u odnosu na broj stanovnika ima Slovenija, a zatim Vojvodina, Hrvatska i Srbija van teritorije pokrajina. Relativno najmanje onkoloških bolničkih postelja ima Kosovo i nešto više Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija. Prosečan broj bolesničkih dana po jednoj hospitalizaciji kretao se u 1983. od 12 do 28. U Sloveniji i Vojvodini bio je najkraći (u svetu se danas kao optimalan smatra prosečan broj od 14 dana po jednoj hospitalizaciji u onkološkim ustanovama). Međutim, pored intenziteta tretmana, na dužinu hospitalizacije utiču i drugi faktori: vrsta lečenja koja se sprovode u takvim bolničkim jedinicama (hospitalizacija je duža u onkološkim ustanovama u kojima se isključivo ili pretežno izvodi radio-terapija), udaljenost mesta stanovanja stanovništva koje gravitira u takve ustanove (što je veća udaljenost, to je manja mogućnost da se lečenje izvodi ambulantno) i, najзад, u onkološkim bolnicama česte su i »socijalne« hospitalizacije bolesnika od raka, zbog nezadovoljavajućih mogućnosti odgovarajuće vanbolničke nege.

Onkološko-radioloških odeljenja u okviru opštih bolnica ima malo. U njima se u 1983. nalazilo samo 11% od ukupnog broja onkoloških postelja u Jugoslaviji. Ova odeljenja postoje u Crnoj Gori (26 postelja), Hrvatskoj (98 postelja), Srbiji van teritorije pokrajina (68 postelja) i Vojvodini (30 postelja). Sve ostale onkološke postelje koncentrisane su u onkološkim, odnosno onkološko-radiološkim institutima. Osim formalnog statusa i obima delatnosti, između instituta ne postoji bitna razlika. Svi su nastavne baze medi-

TABELA 12 — ONKOLOŠKO-RADIOLOŠKE BOLNIČKE JEDINICE: POSTELJE, ISPISANI BOLESNICI, BOLESNIČKI DANI, LEKARI, 1983.

	Postelje	Ispisani bolesnici	Bolesnički dani		Lekari
			broj	prosečno po 1 hospitalizaciji	
Jugoslavija	2 039	37 221	695 796	18,7	400
Bosna i Hercegovina	70	1 055	25 086	23,8	73
Crna Gora	26	318	6 776	21,3	2
Hrvatska	536	11 269	180 952	16,1	131
Makedonija	160	2 072	53 359	25,8	12
Slovenija	365	7 535	116 721	15,5	75
Srbija	962	14 972	312 902	20,9	107
teritorija van pokrajina	663	9 963	237 866	23,9	57
Kosovo	12	547	9 601	17,6	11
Vojvodina	287	4 462	65 435	14,7	39

Podaci: Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, prethodni podaci.

cinskih fakulteta i u svima se sprovodi i naučno istraživanje. Međutim, ni jedan od tih instituta ne obuhvata čitavu kliničku onkologiju, pa se samo njihovim organizacijskim povezivanjem s onkološkim delatnostima drugih klinika i instituta mogu formirati funkcionalni sveobuhvatni onkološki centri, kao vrhunske onkološke institucije u republikama i autonomnim pokrajinama, s prvenstvenim zadatkom da se obezbedi multidisciplinarni timski pristup u celovitom zdravstvenom zbrinjavanju onkoloških bolesnika i rukovodi borbom protiv raka.

Katedre za onkologiju postoje na ljubljanskom i zagrebačkom medicinskom fakultetu. Na Medicinskom fakultetu u Zagrebu organizovano je i redovno poslediplomsko obrazovanje iz oblasti onkologije. O neformalnom onkološkom obrazovanju lekara brine Udruženje onkologa Jugoslavije (njegove republičke i pokrajinske sekcije u okviru lekarskih društava).

Naučnoistraživačkim radom u oblasti onkologije, naročito kliničkim istraživanjima, najviše se bave onkološki instituti i uglavnom ga finansiraju republičke samoupravne interesne zajednice za naučnoistraživački rad. Neka od ovih istraživanja uključena su u međunarodne projekte. Međutim, međurepublička saradnja u oblasti naučnoistraživačkog rada iz onkologije za sada skoro da ne postoji, ali se predviđa da će u epidemiološkoj oblasti takvu saradnju uspostaviti Međukademijski koordinacioni odbor za epidemiologiju tumora Saveta akademija nauka i umetnosti SFRJ.

REHABILITACIJA. Sve onkološke zdravstvene ustanove, pa i druge bolnice u kojima se velikim delom leče onkološki bolesnici, usmerene su i na ovaj vid zbrinjavanja bolesnika.

Fizička rehabilitacija izvodi se delimično u bolnicama ili one upućuju bolesnike u odgovarajuće zdravstvene ustanove i banjsko-klimatska lečilišta. Obezbeđeno je i snabdevanje bolesnika protezama, epitezama i drugim pomoćnim sredstvima. Mnogim bolesnicima s telesnim defektima koje prouzrokuje tumor ili njegovo odstranjivanje danas već znatno pomaže plastična hirurgija.

Sve više pažnje posvećuje se i **psihičkoj rehabilitaciji** bolesnika (psihoonkologiji). Grupna psihoterapija uvedena je u Onkološkom institutu u Ljubljani i Središnjem institutu za tumore i slične bolesti u Zagrebu, za obolele od raka dojke (kroz klub bolesnica), kao i za obolele od raka drugih lokalizacija (grla, rektuma).

U okviru **socijalne rehabilitacije**, socijalno-medicinske službe koje postoje u pojedinim onkološkim ustanovama

brinu se o rešavanju raznih problema bolesnika, u radnim organizacijama gde su zaposleni i u porodicama, sa ciljem da postignu što potpuniju resocijalizaciju bolesnika.

PRAĆENJE OBOLELIH POSLE LEČENJA. Doživotni periodični kontrolni pregled bolesnika od raka posle lečenja osnovni je zahtev onkološke zdravstvene zaštite, radi što ranijeg otkrivanja i lečenja eventualnih recidiva i metastaza mogućih komplikacija posle lečenja i nadzora ovih bolesnika, jer kod njih postoji veći rizik da obole još i od nekog drugog oblika raka. Prvih nekoliko godina posle završetka lečenja, po pravilu, kontrole se sprovode u bolnicama, i institutima u kojima su bolesnici bili lečeni. Dalje kontrole, prema uputstvima tih bolnica, sprovode se u službama osnovne zdravstvene zaštite i u onkološkim dispanzerima.

Načelo praćenja onkoloških bolesnika posle lečenja dosledno se sprovodi u svim onkološkim bolnicama i institutima, što je uočljivo iz podataka da u njima godišnji broj ponovnih ambulantnih pregleda premašuje broj prvih pregleda oko deset puta. Ipak, ponekad se tog načela ne pridržavaju neke opšte bolnice, odnosno njihova terapijska odeljenja, pa i klinike (čak i u Sloveniji, gde je republičkim Pravilnikom o registraciji i kontroli onkoloških bolesnika takav postupak obavezan).

NEGA FIZIČKI NEREHABILITOVANIH ILI NEIZLEČENIH BOLESNIKA je jedan od najvećih problema u lancu celovite onkološke zdravstvene zaštite, s kojim se najviše suočavaju onkološke bolnice. Socijalno-medicinska služba u njima stalno treba da se bavi smeštajem takvih bolesnika posle izlaska iz bolnice, kad specifično lečenje više ne dolazi u obzir, i obezbeđenjem odgovarajućeg simptomatskog lečenja ili druge potrebne nege (kod kuće, u domovima ostarelih građana i u područnim opštim bolnicama). Zbrinjavanje bolesnika u ovim slučajevima uglavnom spada u osnovnu zdravstvenu zaštitu, a sprovode je patronažna i socijalna služba domova zdravlja, u čemu se angažuju i onkološki dispanzeri. Pomoć pružaju i dobrotvorne humanitarne organizacije, društva i lige za borbu protiv raka i Crveni krst.⁶

* * *

U Jugoslaviji ne postoji jedinstveni informativno-statistički sistem o bolestima od raka na nivou cele zemlje, koji bi omogućavao realnu analizu stanja, pa i programiranje i ocenu uspešnosti mera onkološke zaštite u celoj zemlji. Iako onkološka zaštita nije programski i planski razvijana, ipak se u određenim vidovima i ponegde, pre svega u oblasti kliničke onkologije, primenjuju dostignuća na savremenom svetskom nivou, u prvom redu zahvaljujući entuzijazmu i zalaganjima pojedinaca, grupa stručnjaka i onkoloških instituta.

⁶ Vidi: »Društvene humanitarne organizacije i humanitarna udruženja građana«, *Jugoslovenski pregled*, 1982, decembar, str. 321—326 (7—12).

Obrada: prof. dr **BOŽENA RAVNIHAR**, zaslužni profesor na Medicinskom fakultetu i stručni savetnik Onkološkog instituta u Ljubljani, **MAJA PRIMIC-ŽAKELJ**, lekar, Epidemiološka jedinica Onkološkog instituta u Ljubljani

Recenzija: dr **Nikola Georgijevski**, pomoćnik predsednika Saveznog komiteta za rad, zdravlje i socijalnu politiku, prim. dr **Kuzman Granić**, predsednik Republičke stručne komisije za onkologiju SR Srbije, i prof. dr **Živko Kulčar**, predsednik Komisije za maligne neoplazme Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu

ODNOSI JUGOSLAVIJE I AUSTRIJE 1966—1984.

Saradnja između SFR Jugoslavije i Republike Austrije u periodu 1966—1984.¹ zasnivala se na politici dobrosusedstva i zajedničkih interesa, uvažavanja principa suvereniteta, teritorijalnog integriteta, nezavisnosti i nemešanja u unutrašnje poslove. Raznovrsna saradnja ostvarena je u gotovo svim oblastima. Posebno mesto zauzimala je saradnja u oblasti ekonomskih odnosa. Za saradnju i povezivanje dveju zemalja značajno je i prisustvo oko 130 000 jugoslovenskih državljana u Austriji, od kojih je oko 90 000 privremeno na radu u ovoj zemlji. Bilateralne odnose unapređuju i razni vidovi pogranične i regionalne saradnje, u kojoj učestvuju republike i autonomne pokrajine.

U ovom periodu, međutim, bilo je i ozbiljnih poremećaja u odnosima dveju zemalja, koji su bili prouzrokovani nepreduzimanjem konkretnih mera austrijske vlade za izvršenje njenih obaveza utvrđenih članom 7. Državnog ugovora o uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije² (koje se odnose na prava, položaj i zaštitu slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji) i Arhivskim sporazumom iz 1923 (po kome je Austrija obavezna da vrati jugoslovenske arhive).

Poslednjih godina, obostranim naporima, došlo je do obnove dijaloga na političkom nivou i do otvorenog razmatranja svih pitanja od interesa za razvoj odnosa između dveju zemalja. To je omogućilo da se odnosi razvijaju u pravcu većeg međusobnog razumevanja i da se ostvaruje sve bogatija saradnja na bilateralnom i međunarodnom planu.

POLITIČKI ODNOSI

Političke odnose karakterisali su brojni susreti i sadržajni razgovori državnika dveju susednih zemalja, kontakti društveno-političkih organizacija, kao i kontakti i saradnja ličnosti i institucija na regionalnoj osnovi (saradnja republika i autonomnih pokrajina s austrijskim saveznom pokrajinama).

¹ O odnosima između Jugoslavije i Austrije do 1966. vidi: *Jugoslovenski pregled*, april 1966, str. 155—162 (29—36).

² Vlada SFRJ je jedna od potpisnica Državnog ugovora o uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije, od 15. maja 1955. kojim su regulisane, između ostalog, obaveza vlade Republike Austrije prema SFRJ i obaveze koje se tiču položaja i prava slovenačke i hrvatske manjine u Republici Austriji, koje reguliše član 7. Državnog ugovora:

»1. Austrijski državljani pripadnici slovenačke i hrvatske manjine u Koruškoj, Gradišću i Štajerskoj uživaju ista prava pod istim uslovima kao svi ostali austrijski državljani, uključujući i pravo na sopstvene organizacije, skupove i štampu na svom sopstvenom jeziku.

2. Oni imaju pravo na osnovnu nastavu na slovenačkom ili hrvatskom jeziku i na srazmeran broj sopstvenih srednjih škola; u vezi s tim revidiraju se školski program, a pri ustanovi za nadzor školstva osniva se odeljenje za slovenačke i hrvatske škole.

3. U upravnim i sudskim područjima Koruške, Gradišća i Štajerske sa slovenačkim, hrvatskim ili mešovitim stanovništvom, slovenački ili hrvatski jezik biće dozvoljen kao službeni jezik pored nemačkog. U tim područjima topografski nazivi i natpisi biće na slovenačkom ili hrvatskom jeziku, kao i na nemačkom.

4. Austrijski državljani, pripadnici slovenačke i hrvatske manjine u Koruškoj, Gradišću i Štajerskoj, učestvovali u kulturnim, upravnim i sudskim ustanovama i organima ovih područja pod istim uslovima kao i ostali austrijski državljani.

5. Zabranice se delatnost organizacija čiji je cilj da hrvatskom ili slovenačkom stanovništvu oduzme njihov manjinski karakter ili njihova manjinska prava.«

Međutim, povremeno je dolazilo i do kriznih situacija u odnosima, kada je izostajao i politički dijalog. Tako je u periodu 1972—1976. u odnosima između Jugoslavije i Austrije nastupila druga veća krizna situacija,³ koja je prouzrokovana austrijskim restriktivnim rešavanjem manjinskih pitanja i drugim otvorenim pitanjima u odnosima između dveju zemalja, od kojih je bilo i pitanje povraćaja jugoslovenskih arhiva.

Austrijskoj vladi je, povodom ubacivanja ustaške emigrantske terorističke grupe, 21. avgusta 1972. uručen aide-mémoire jugoslovenske vlade, u kome se navodi da je grupa, koju je sačinjavalo 19 lica, ubačena u Jugoslaviju 20. juna 1972. s teritorije Austrije, s namerom da — izvođenjem diverzija protiv vojnih, privrednih, saobraćajnih i drugih objekata, ubijanjem predstavnika vlasti, jugoslovenskih, kao i stranih građana u poseti Jugoslaviji i drugim terorističkim aktima — nanese materijalnu štetu, izazove nered i ugrozi Ustavom utvrđeni poredak SFRJ. U protestu jugoslovenske vlade navodi se da za ovaj čin odgovornost snosi i vlada Austrije, na čijem su se području vršile određene pripreme za ovu akciju, a protiv čega nadležni faktori nisu preduzeli odgovarajuće efikasne mere. Izneto je da vlada SFRJ očekuje da će Austrija preduzeti mere da se ubuduće spreče ovakve akcije, da će se sprovesti istraga i kazniti krivci koji su omogućili takvu aktivnost i da će se ubuduće sprečiti antijugoslovenska i teroristička delatnost s teritorije Austrije.

POSETE. U posmatranom periodu ostvarene su brojne posete državnika i funkcionera dveju zemalja na svim nivoima. U određenim periodima ovih poseta nije bilo, usled pogoršanih odnosa između dveju zemalja.

Na poziv predsednika Republike Austrije Franca Jonasa, predsednik SFRJ Josip Broz Tito zvanično je posetio Austriju od 13. do 17. februara 1967. Predsednik Tito je vodio iscrpne razgovore s predsednikom Jonasom, saveznom kancelarom Jozefom Klausom i njihovim saradnicima. Kako je istaknuto u zajedničkom saopštenju o poseti, u razgovorima je konstatovano da su se odnosi između Jugoslavije i Austrije u periodu od posete saveznog kancelara Klause marta 1965. Jugoslaviji povoljno razvijali, na principima poštovanja suvereniteta, teritorijalnog integriteta, uzajamnog uvažavanja i nemešanja u unutrašnja pitanja druge zemlje. Posebno je istaknuto da je obostrano ukidanje viza 1966. značajno doprinelo jačanju odnosa dveju zemalja. Obe strane su izrazile zadovoljstvo zbog daljeg napretka u ostvarivanju prava slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, koje u sve većoj meri deluju u smislu povezivanja dveju susednih zemalja. S austrijske strane ponovo je naglašeno da će se kulturni i ekonomski interesi manjina stalno unapređivati u saglasnosti sa samim manjinama. Predsednici Tito i Jonas razgovarali su o razvoju međunarodne situacije i međunarodnoj privrednoj saradnji, a podvučen je značaj saradnje dveju zemalja u Evropskoj ekonomskoj komisiji.

Jugoslovenska vojna delegacija, koju je predvodio državni sekretar za narodnu odbranu general-pukovnik Nikola Ljubčić, boravila je od 24. do 29. juna 1968. u Austriji, kao gost austrijskih oružanih snaga. Državni sekretar Ljubčić je razgovarao s ministrom odbrane Republike Austrije Georgom Praderom. Jugoslovensku vojnu delegaciju primili su i predsednik Republike Austrije Franc Jonas i savezni kancelar Jozef Klaus.

Na poziv predsednika SFRJ Josipa Broza Tita, predsednik Republike Austrije Franc Jonas posetio je Jugoslaviju od 30. septembra do 5. oktobra 1968. U zajedničkom saopštenju o poseti istaknuto je da je u razgovorima između predsednika Tita i predsednika Jonasa izraženo zadovoljstvo zbog daljeg

³ Do prve krizne situacije u odnosima između Jugoslavije i Austrije došlo je zato što je položaj slovenačke nacionalne manjine u Koruškoj bio ozbiljno ugrožen merama austrijske vlade tokom 1959. koje su se odnosile na pitanja dvojezičnog školstva i upotrebe slovenačkog jezika na sudu, zbog čega je jugoslovenska vlada uputila austrijskoj vladi note 17. marta i 21. aprila 1959. Više o tome vidi: *Jugoslovenski pregled*: Jugoslavija i koruški Slovenci u Austriji, jun 1959, str. 257—259 (25—27) i Odnosi Jugoslavija — Austrija, mart 1960, str. 136 (22) i april 1960, str. 156—157 (30—31).

unapređenja saradnje između Jugoslavije i Austrije, posebno u robnoj razmeni, industrijskoj kooperaciji i naučno-tehničkoj saradnji. Zaključeno je da je potrebno ovu saradnju i dalje unapređivati, jer omogućava zblizavanje građana dveju zemalja, posebno u pograničnim područjima, gde slovenačka i hrvatska manjina u Austriji imaju značajnu ulogu da povezuje dve zemlje. Jugoslovenska strana pozdravila je spremnost austrijske vlade da u dogovoru s predstavnicima jugoslovenskih manjina i dalje rešava aktuelna pitanja njihovog razvoja. S austrijske strane je ponovo naglašeno da će se kulturni i ekonomski interesi slovenačke i hrvatske nacionalne manjine stalno unapređivati uz njihovu saglasnost. Zaključeno je da dve zemlje uspešno saraduju na međunarodnom planu, naročito u pitanjima od zajedničkog evropskog interesa.

Austrijska vojna delegacija, koju je predvodio savezni ministar odbrane Georg Prader, boravila je od 14. do 20. aprila 1969. u Jugoslaviji. Ministra Pradera primio je i predsednik Republike i vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ Josip Broz Tito.

Delegacija Skupštine SFRJ, koju je predvodio potpredsednik Skupštine Josip Đerđa, boravila je u Beču 23. i 24. novembra 1971, gde je sa članovima Parlamentarnog saveta Republike Austrije za evropski pokret vodila razgovore o bilateralnim odnosima i multilateralnoj saradnji u Evropi, posebno o saradnji regionalnih i susednih zemalja. Jugoslovensku delegaciju primili su predsednik Republike Austrije Franc Jonas i savezni kancelar Bruno Krajski.

Savezni sekretar za inostrane poslove Mirko Tepavac i savezni ministar inostranih poslova Austrije Rudolf Kirhšleger nezvanično su se susreli 2. februara 1972. u Zagrebu. Izvršena je razmena mišljenja o celokupnom području bilateralnih odnosa i o nekim međunarodnim pitanjima. Dvojica ministara su izrazili uverenje da je dalja izgradnja dobrosusedskih odnosa na svim područjima u interesu dveju država. Razgovor je dobrim delom bio posvećen pitanjima položaja slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji. Konstatovano je da je austrijska vlada preduzela izvesne korake u pravcu poboljšanja njihovog položaja. Bilo je reči i o austrijskoj inicijativi o regionalnoj saradnji sa susednim zemljama, za koju je Jugoslavija zainteresovana, posebno u cilju proširenja ekonomske saradnje. Ministar Kirhšleger razgovarao je i s potpredsednikom Sabora SR Hrvatske Borisom Bakračem.

Predsednik Saveznog izvršnog veća SFRJ Džemal Bijedić posetio je Austriju od 12. do 15. aprila 1972. Predsednik Bijedić je razgovarao sa saveznim kancelarom Brunom Krajskim. U razgovorima je konstatovano da se odnosi između dveju zemalja razvijaju u duhu dobrosusedske saradnje, kao i da postoje raznovrsne mogućnosti za dalji razvoj saradnje između dveju zemalja, naročito u oblasti privrede.

Kako je istaknuto u zajedničkom saopštenju o poseti, sa zadovoljstvom je konstatovano da se odnosi među ljudima u pograničnim područjima i dalje razvijaju u duhu dobrog susedstva. S jugoslovenske strane je istaknuto da bi rešavanje svih pitanja iz života slovenačke i hrvatske manjine u Austriji moglo značajno da doprinese unapređenju opšte saradnje i odnosa. S austrijske strane je i ovoga puta istaknuto da će interesi i razvoj manjina biti stalno unapređivani i potpomagani. U razgovorima je bilo reči i o aktuelnim pitanjima u vezi s jugoslovenskim radnicima zaposlenim u Austriji i o sprovođenju Arhivskog sporazuma. U okviru razmene mišljenja o međunarodnim pitanjima, obe strane su se založile za održavanje konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi. Predsednika Bijedića je u toku ove posete primio predsednik Republike Austrije Franc Jonas. Prilikom ove posete potpisani su Sporazum o privrednoj, industrijskoj i tehničkoj saradnji i Sporazum o saradnji na području kulture, nauke i obrazovanja.

Austrijska vojna delegacija, koju je predvodio savezni ministar odbrane Karl Litgendorf, boravila je od 12. do 16. juna 1973. u zvaničnoj poseti Jugoslaviji i njenim oružanim snagama. Austrijska vojna delegacija posetila je jedinice i ustanove oružanih snaga i upoznala se s osnovnim karakteri-

stikama koncepcije civilne zaštite. Ministra Litgendorfa primio je potpredsednik Predsedništva SFRJ Rato Dugonjić.

Savezni kancelar Republike Austrije Bruno Krajski posetio je Jugoslaviju 28. i 29. decembra 1975. Kancelara Krajskog primio je na Brdu kod Kranja predsednik SFRJ Josip Broz Tito. U nezvaničnim i radnim razgovorima učestvovao je i Edvard Kardelj. Razgovaralo se o međunarodnim i bilateralnim pitanjima, posebno o sprovođenju čl. 7 Državnog ugovora. Bilo je reči i o daljem razvoju ekonomskih odnosa, kao i o zajedničkom nastupanju na trećim tržištima.

Posle posete Bruna Krajskog Jugoslaviji, usledilo je izvesno popuštanje u odnosima između dveju zemalja. Konkretni rezultati poboljšanih odnosa manifestovali su se, između ostalog, i u: izvršenju protokola o restituciji određenih kulturnih dobara, opljačkanih za vreme drugog svetskog rata od strane Trećeg Rajha, a koja su se nalazila na teritoriji Austrije; davanju odobrenja od strane austrijske vlade da se podele jugoslovenska odlikovanja i spomen-medalje⁴; obnavljanju pregovora mešovitihi komisija o vraćanju arhivske građe na osnovu Arhivskog sporazuma iz 1923; uspostavljanju dijaloga predstavnika austrijske vlade s predstavnicima slovenačke i hrvatske nacionalne manjine.

Na poziv ministra inostranih poslova Republike Austrije Vilibalda Para, savezni sekretar za inostrane poslove Josip Vrhovec posetio je Austriju od 17. do 20. oktobra 1979. U razgovorima između saveznog sekretara Josipa Vrhovca i saveznog ministra inostranih poslova Republike Austrije Vilibalda Para konstatovano je da je ostvarena sadržajna bilateralna saradnja u mnogim oblastima. Izražena je obostrana spremnost za dalje produbljivanje međusobnih odnosa i unapređenja saradnje na bilateralnom i međunarodnom planu, na principima poštovanja nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i nemešanja u unutrašnje stvari druge zemlje. Posebno je istaknuta pozitivna uloga nacionalnih manjina kao činioca zblizavanja naroda s obe strane granice. Podvučen je značaj svestranog razvoja slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji kao predušlova za očuvanje njihovog nacionalnog identiteta. U zajedničkom saopštenju o poseti se kaže: »Austrijska strana je potvrdila svoju spremnost da ostvari sve obaveze iz Državnog ugovora i ostale obaveze iz međunarodnog prava. Ona će učiniti sve da se obezbedi opstanak i razvoj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji i garantovati poštovanje njihovih jezika i nacionalnih obeležja, razvoj njihove kulture, prosvete i ekonomskog položaja.« Austrijska strana je istakla da će se ova pitanja rešavati dijalogom između austrijske savezne vlade i organizacija slovenačke i hrvatske nacionalne manjine, kao najboljeg načina za rešavanje svih pitanja koja se tiču njihovog položaja i prava. Istaknut je značaj sporazuma o izgradnji tunela kroz Karavanke i o priznavanju visokoškolskih diploma u akademski i profesionalne svrhe zaključenih između dveju zemalja. Pozitivno je ocenjena saradnja u oblasti kulture, prosvete i nauke, posebno u oblasti tehnologije. Istaknuto je da se ekonomska saradnja pozitivno razvija, da je potrebno ostvariti veću uravnoteženost robne razmene, a posebno razvijati više oblike privredne saradnje: industrijsku kooperaciju, zajednička ulaganja, bankarsko-finarsijsku saradnju i saradnju na trećim tržištima. Dvojica ministara su u razmatranju međunarodne situacije, kako je to konstatovano u zajedničkom saopštenju, istakli veliki značaj koji dve zemlje daju očuvanju mira, međunarodne saradnje i bezbednosti. Izražen je obostrani interes za jačanje saradnje i bezbednosti u Evropi, pri čemu je podvučena pozitivna uloga evropskih neutralnih i nesvrstanih zemalja. Sa zadovoljstvom je konstatovano da je u vezi sa tim između Jugoslavije i Austrije ostvarena veoma dobra saradnja.

Saveznog sekretara Vrhovca primio je predsednik Republike Rudolf Kirhšleger. Vrhovec se susreo i sa saveznim kan-

⁴ Jugoslovenska vlada je dodelila odlikovanja jednom broju austrijskih građana koji su po narodnosti Slovenci i Austrijanci (za učešće u redovima narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije), a takođe spomen-medalje jednom broju austrijskih građana koji su po narodnosti Austrijanci. Na uručivanje odlikovanja i spomen-medalja čekalo se više od dvadeset godina, jer nije postojala saglasnost austrijske vlade za njihovo uručivanje.

celarom Brunom Krajskim, s kojim je razmenio mišljenja o razvoju bilateralnih odnosa i aktuelnim međunarodnim pitanjima.

Savezni kancelar Republike Austrije Bruno Krajski posetio je Jugoslaviju od 8. do 10. aprila 1980. Predsednik Saveznog izvršnog veća Veselin Đuranović i kancelar Krajski razmenili su mišljenja o razvoju odnosa između dveju zemalja. Konstatovano je da se međusobni odnosi razvijaju u duhu dobrosusedstva, a na osnovu ravnopravnosti i uzajamnog poštovanja. S posebnom pažnjom razmotrena su pitanja koja se odnose na položaj i razvoj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji i na položaj jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji. Kako je istaknuto u zajedničkom saopštenju o poseti, predsednici vlada su istakli pozitivnu ulogu nacionalnih manjina kao mosta jačanja uzajamnog razumevanja između dveju zemalja i njihovih naroda i kao značajnog činioca u razvijanju dobrosusedskih odnosa. Oni su istakli značaj svestranog razvoja slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, kao preduslova za očuvanje njihovog nacionalnog identiteta. Austrijska strana je potvrdila svoju spremnost da izvrši sve svoje obaveze iz Državnog ugovora i ostale obaveze iz međunarodnog prava i da učini sve da obezbedi opstanak i uspešan razvoj hrvatske i slovenačke nacionalne manjine u Austriji i delotvorno garantuje poštovanje njihovog jezika i nacionalnih obeležja, svestranog razvoja njihove kulture, prosvete, oblika društvenog života i privrednog položaja. Ocenjeno je da su se kulturno-prosvetna i naučno-tehnička saradnja dobro razvijale i da je u narednom periodu potrebno ovu saradnju dalje unapređivati i proširivati, posebno u jačanju veza i saradnje naučnih institucija i univerziteta dveju zemalja. U okviru razmene mišljenja o razvoju međunarodne situacije, istaknuta je neophodnost sprečavanja daljeg pogoršavanja međunarodne situacije i nastavljanja politike detanta, kao jedine alternative za mir u svetu. Kancelara Krajskog, zbog bolesti predsednika SFRJ Josipa Broza Tita, primio je potpredsednik Predsedništva SFRJ Lazar Koliševski. Krajski se susreo i sa članom Predsedništva SFRJ i Predsedništva CK SKJ Vladimirom Bakarićem. U toku ovih susreta vođeni su razgovori o unapređenju saradnje između dveju zemalja i aktuelnim pitanjima međunarodne situacije. Prilikom ove posete potpisan je Sporazum o obeštećenju austrijske imovine u Jugoslaviji.

Sahrani predsednika Tita, 8. maja 1980, prisustvovala su: austrijska državna delegacija, koju su sačinjavali predsednik Republike Austrije Rudolf Kirhšleger, savezni kancelar Bruno Krajski i ministar inostranih poslova Vilibald Par; delegacija Komunističke partije Austrije, u kojoj su bili predsednik KP Austrije Franc Muri i član Centralnog komiteta KP Austrije Jozef Nišelucer; delegacija koruskih Slovenaca, u kojoj su bili predsednik Saveza slovenačkih organizacija Koruske Franci Cviter, predsednik Narodnog saveta koruskih Slovenaca Matevž Grile i član Izvršnog odbora Slovenačkog kulturno-privrednog saveta Viljem Černe.

Jugoslovenska vojna delegacija, koju je predvodio načelnik Generalštaba JNA, admiral Branko Mamula, posetila je Austriju od 9. do 13. juna 1980. Pored razgovora s načelnikom Generalštaba Austrijske armije, general-pukovnikom Hubertom Vinklbauerom, admiralu Mamulu primio je i ministar odbrane Austrije Oto Reš. Tom prilikom bilo je reči o unapređivanju međuarmskih odnosa na svim područjima.

Delegacija Skupštine SFRJ, koju je predvodio predsednik Skupštine Dragoslav Marković, boravila je od 9. do 12. decembra 1980. u Austriji. Delegacija je razgovarala s predsednikom Nacionalnog veća Parlamenta Austrije Antonom Benjom o saradnji parlamenata, mogućnostima proširivanja saradnje dveju zemalja, učvršćivanju dobrosusedstva i međunarodnoj situaciji. U razgovorima s austrijskim ministrom inostranih poslova Vilibaldom Parom razmenjena su mišljenja o saradnji dveju zemalja na međunarodnom planu i o bilateralnim odnosima. Posebno je bilo govora o slovenačkoj i hrvatskoj nacionalnoj manjini u Austriji, privrednoj saradnji, turističkoj razmeni, jugoslovenskim radnicima na privremenom radu u Austriji i drugim pitanjima. Delegaciju je primio i predsednik Republike Austrije Rudolf Kirhšleger.

Predsednik Saveznog izvršnog veća Veselin Đuranović boravio je u Austriji od 2. do 4. aprila 1981. Predsednik Đuranović i savezni kancelar Krajski razmotrili su razvoj odnosa između Jugoslavije i Austrije i razmenili mišljenje o aktuelnim međunarodnim pitanjima. Konstatovano je da se odnosi i saradnja između dveju zemalja razvijaju uspešno i u duhu dobrog susedstva. Naglašeno je da je širenju saradnje značajno doprinelo jačanje veza i kontakata između jugoslovenskih republika i autonomnih pokrajina i austrijskih saveznih pokrajina, gradova i opština. S posebnom pažnjom razmotrena su pitanja koja se odnose na položaj i razvoj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, polazeći od stavova utvrđenih prilikom boravka saveznog kancelara Krajskog Jugoslaviji aprila 1980. Između ostalog, zaključeno je da bi unapređenje prijateljskih odnosa dveju zemalja na svim nivoima i razvoj dobrosusedske saradnje trebalo da doprinese bržem rešavanju svih pitanja koja se odnose na položaj i prava slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji. Konstatovano je da se ekonomska saradnja uspešno razvija i da je potrebno razviti više oblike privredne saradnje na dugoročnim osnovama, uključujući oblast energetike. U razgovorima su razmotrena pitanja položaja jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji i zaključeno je da je potrebno preduzeti mere za unapređenje njihovog života i rada. Predsednika Đuranovića primio je predsednik Republike Austrije Rudolf Kirhšleger.

Potpredsednik Saveznog veća Parlamenta Republike Austrije Herbert Šambek boravio je u Jugoslaviji 28. i 29. maja 1981. Šambek je razgovarao s predsednikom Saveznog veća Skupštine SFRJ Stanom Tomašević-Arnesen o funkcionisanju delegatskog sistema, mestu i ulozi Skupštine u jugoslovenskom političkom sistemu, kao i o saradnji dveju parlamenata.

Na poziv Predsedništva SFRJ, predsednik Republike Austrije Rudolf Kirhšleger posetio je Jugoslaviju od 13. do 15. aprila 1982. Predsednik Kirhšleger je s predsednikom Predsedništva SFRJ Sergejom Krajerom razgovarao o bilateralnim pitanjima i o aktuelnoj međunarodnoj situaciji i aktivnostima dveju zemalja na ovom planu. Prema saopštenju o poseti, dvojica predsednika su s posebnom pažnjom razmotrili položaj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, složili su se da je za očuvanje njihovog nacionalnog identiteta i za njihov razvoj od bitne važnosti dalje ostvarivanje prava koja sadrži član 7. Državnog ugovora. Austrijska strana je u tom pogledu potvrdila svoju spremnost da ispuni sve obaveze iz Državnog ugovora i međunarodnog prava. Razmotren je i razvoj ekonomskih odnosa i zaključeno je da je neophodno preduzeti mere za stimulisanje i uravnoteženje robne razmene. Izražen je zajednički interes za razvoj saradnje u oblasti saobraćaja i turizma. Ocenjeno je da se saradnja u oblasti prosvete, kulture i obrazovanja povoljno razvija. Posebno je razmotreno pitanje položaja jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji. Dvojica predsednika razmenili su mišljenja i o međunarodnoj situaciji.

Predsednik Kirhšleger je u toku posete razgovarao s predsednikom Saveznog izvršnog veća Veselinom Đuranovićem, a posetio je i SR Hrvatsku i SR Sloveniju, gde je s predsednikom Predsedništva SR Slovenije Viktorom Abeljem i predsednikom Predsedništva SR Hrvatske Jakovom Blaževićem razgovarao o doprinosu Slovenije i Hrvatske unapređenju jugoslovensko-austrijskih odnosa.

Delegacija Saveznog parlamenta Austrije koju je predvodio treći potpredsednik Nacionalnog veća Rudolf Talhamer, posetila je Jugoslaviju od 12. do 15. oktobra 1982. U razgovorima s delegacijom Skupštine SFRJ, koju je predvodio potpredsednik Skupštine Mito Micajkov, bilo je reči o unutrašnjim političkim i ekonomskim kretanjima u dvema zemljama i o unapređenju bilateralnih odnosa. Istaknuto je da slovenačka i hrvatska nacionalna manjina u Austriji mogu biti element razumevanja, saradnje i stabilnosti odnosa u uslovima kada se njihova egzistencija, prava i nacionalni razvoj poštuju i uvažavaju. Rudolf Talhamer je govorio o ekonomskim problemima Austrije. Austrijsku parlamentarnu delegaciju primili su predsednik Skupštine SFRJ

Raif Dizdarević, član Predsedništva SFRJ Radovan Vlajković i član Predsedništva Savezne konferencije SSRNJ Marjan Rožič.

Savezni sekretar za inostrane poslove Lazar Mojsov i ministar inostranih poslova Republike Austrije Vilibald Parimali su 15. februara 1983. kraći radni susret na Brdu kod Kranja. Dvojica ministara su razgovarali o saradnji dveju zemalja na Konferenciji o evropskoj bezbednosti i saradnji u Madridu i nastupanju nesvrstanih i neutralnih zemalja Evrope na ovom sastanku. Razgovarano je i o drugim međunarodnim pitanjima i situaciji u svetu, a razmotrena su i neka pitanja iz bilateralnih odnosa od obostranog interesa.

Na poziv predsednice Saveznog izvršnog veća Milke Planinc, savezni kancelar Republike Austrije Fred Sinovac posetio je Jugoslaviju od 24. do 26. januara 1984. Predsednica Planinc i savezni kancelar Sinovac razmenili su mišljenja o ukupnim bilateralnim odnosima i aktuelnoj međunarodnoj situaciji. Konstatovano je da se prijateljski odnosi i saradnja između Jugoslavije i Austrije stalno unapređuju i, posebno, da su se ekonomski odnosi dveju zemalja, s obzirom na međunarodnu tešku ekonomsku situaciju, u celini dobro razvijali. Zaključeno je da je postignut napredak u naporima za uravnoteženiju robnu razmenu između dveju zemalja i da bi, u cilju daljeg razvoja ekonomskih odnosa, trebalo stimulisati ostvarivanje viših oblika privredne saradnje, posebno dugoročne industrijske kooperacije i turizma. Jugoslovensko-austrijska finansijska i bankarska saradnja je pozitivno ocenjena. S posebnom pažnjom razmotren je položaj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji. Tom prilikom potvrđeni su stavovi o ovom pitanju utvrđeni prilikom ranijih državnih poseta. U zajedničkom saopštenju o ovoj poseti se kaže da su se dve strane saglasile da kontinuirani dijalog i saradnja između Savezne vlade Austrije i predstavnika organizacija slovenačke i hrvatske nacionalne manjine predstavljaju najbolji put za rešavanje svih pitanja koja se odnose na položaj i prava ove dve nacionalne manjine. S posebnom pažnjom razmotren je položaj jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji i njihovih porodica. Pozitivno je ocenjena kulturno-prosvetna i naučna saradnja. Predsednica Milka Planinc i savezni kancelar Fred Sinovac razmenili su mišljenja o aktuelnoj međunarodnoj situaciji i izrazili zadovoljstvo zbog uspešne saradnje dveju zemalja na međunarodnom planu. Savezni kancelar Sinovac primio je i predsednik Predsedništva SFRJ Mika Špiljak. Vođeni su razgovori o aktuelnim pitanjima međunarodne situacije i o daljem unapređenju odnosa dobrog susedstva između Jugoslavije i Austrije. Savezni kancelar Sinovac susreo se i s predsednikom Predsedništva Savezne konferencije SSRNJ Jovanom Dejanovićem i s predsednikom Predsedništva SR Hrvatske Milutinom Baltićem.

Predsednik Predsedništva SFRJ Mika Špiljak posetio je Austriju od 13. do 15. marta 1984. Predsednik Špiljak je s predsednikom Republike Austrije Rudolfom Kirhšlegerom, saveznim kancelarom Fredom Sinovcem i drugim ličnostima Republike Austrije razmenio mišljenja o svim područjima bilateralnih odnosa i međunarodnih pitanja od interesa za obe zemlje. Razgovaralo se o neuravnoteženosti robne razmene, o stvaranju uslova za unapređenje privredne saradnje, pre svega uvođenjem viših oblika privredne saradnje, i o mogućnosti unapređenja saradnje u oblasti saobraćaja i turizma.

Istaknuto je da povoljan razvoj saradnje i široko razvijeni prijateljski odnosi daju pozitivan doprinos bržem rešavanju onih pitanja koja se odnose na položaj i prava slovenačke i hrvatske manjine u Austriji na osnovu Državnog ugovora. Jugoslovenska strana je i ovog puta istakla svoju zainteresovanost za položaj i prava jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji i članova njihovih porodica, imajući u vidu, pre svega, nepovoljan razvoj svetske ekonomske situacije i recesiju u koju je zapala svetska privreda. U razgovorima je posvećena pažnja i pitanjima unapređenja pogranične saradnje. Obe strane su se dogovorile da se nastavi s konstruktivnim naporima u cilju potpunog i što skorijeg izvršenja Arhivskog sporazuma iz 1923.

PITANJE POLOŽAJA SLOVENAČKE I HRVATSKE NACIONALNE MANJINE U JUGOSLOVENSKO-AUSTRIJSKIM ODNOSIMA.⁵ Jugoslavija je, posle zaključivanja Državnog ugovora, stalno isticala svoju zainteresovanost za razvijanje prijateljstva i saradnje sa susednom Austrijom i u tom pravcu davala niz praktičnih inicijativa. Pri tome, smatrala je da će rezultati na opštem planu pozitivno uticati i na ostvarivanje prava i poboljšanje položaja slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji. Neispunjenje tog očekivanja i problemi koji su iz toga nastajali bili su osnovni izvor teškoća i zategnutosti u jugoslovensko-austrijskim odnosima i u periodu između 1972. i 1976. S tim u vezi, jugoslovenska vlada je upozoravala austrijsku vladu da će nepoštovanje obaveza prema slovenačkoj i hrvatskoj nacionalnoj manjini, koje proističu iz Državnog ugovora, neminovno dovesti do otežane situacije u jugoslovensko-austrijskim odnosima, i da to može imati i šire negativne posledice na međunarodnom planu.

U 1970. prilikom proslave 50-godišnjice koruskog plebiscita,⁶ došlo je ponovo do protivmanjinskih nacionalističkih i šovinističkih ispada. Tekst u organu koruskog Hajmatdinstu »Ruf der Heimat«⁷ u kojem je rečeno »da će u Koruskoj nastati mir tek kad jednog naroda više ne bude«, čime se pozivalo na fizičko istrebljenje slovenačke manjine u Koruskoj, zaoštrilo je jugoslovensko-austrijske odnose.

Iako je u susretima državnika dveju zemalja šezdesetih i sedamdesetih godina isticana spremnost s austrijske strane da se u dogovoru s predstavnicima nacionalnih manjina rešavaju aktuelna pitanja koja se odnose na život i razvoj manjina, što je s jugoslovenske strane pozdravljeno, 1972. dolazi do ponovne krizne situacije u jugoslovensko-austrijskim odnosima.

Tada su nacionalističke šovinističke grupe u Koruskoj organizovale akciju rušenja i uništavanja dvojezičnih natpisa u Koruskoj, postavljenih na osnovu Zakona o dvojezičnim natpisima. Parlament Austrije je, naime, 6. jula 1972. usvojio Zakon o dvojezičnim topografskim natpisima u 205 naseljenih mesta u Koruskoj. Taj zakon, iako je odstupao od odredaba Državnog ugovora, bio je pokušaj delimičnog ispunjenja austrijskih obaveza koje iz njega proističu. Međutim, samo u toku nekoliko dana, nacionalističke, šovinističke i antimanjinske snage u Koruskoj srušile su do tada postavljene table s dvojezičnim natpisima i time onemogućili sprovođenje ovog, delimičnog, pokušaja austrijske strane da izvršava svoje obaveze iz Državnog ugovora.

Povodom usvajanja Zakona o uvođenju dvojezičnih topografskih natpisa u 205 mesta u Koruskoj, vlada SFR Jugoslavije predala je 4. septembra 1972. austrijskoj vladi aide-mémoire u kojem naglašava da je donošenje Zakona pozitivan korak u pravcu uvođenja dvojezičnosti na teritoriji Koruske i da je ovim Austrija počela da izvršava svoje obaveze iz tačke 3. stava 2. člana 7. Državnog ugovora. Međutim, austrijskoj strani je skrenuta i pažnja da uvođenje dvojezičnih natpisa u samo 205 mesta, po principu da u njima živi najmanje 20% slovenačkog stanovništva, nije u saglasnosti s teritorijalnim principom, koji je bio prihvaćen prilikom formulisanja odredaba Državnog ugovora.

⁵ Više o ovome do 1966. vidi: *Jugoslovenski pregled*, april 1966, str. 156—157 (30—31).

⁶ Mirovnim ugovorom o Sen-Zermenu od 10. oktobra 1919. između ostalog, predviđeno je da se održi plebiscit stanovnika Celovačke kotline. Tzv. Koruski plebiscit održan je 10. oktobra 1920. Tada se za Austriju izjasnilo 59% stanovništva, čime je ova pokrajina u celosti pripala Austriji, iako je pretežno bila naseljena slovenačkim živiljem.

⁷ Posle postignutog principijelnog sporazuma velikih sila 19. juna 1949. o nepromenljivosti austrijskih državnih granica, a naročito posle potpisivanja Državnog ugovora maja 1955. nacionalistički krugovi u Koruskoj otpočeli su kampanju za ukidanje sistema dvojezičnog školstva u Koruskoj. U tom periodu osnovane su nove i oživljene stare nacionalističke organizacije u Koruskoj. Aktivnost ovih organizacija, u prvom redu organizacije »Kärntner Heimatsdienst«, kao centrale, u koju su učlanjene organizacije »Kärntner Abwehrkämpferbund«, »Kärntner Schulverein Südmärk«, »Kärntner Landmannschaft«, »Kameradschaftsverbände«, svodila se na propagiranje borbe protiv prava slovenačke manjine, odnosno dvojezične nastave u Koruskoj.

Nakon rušenja postavljenih tabli s dvojezičnim natpisima, jugoslovenska vlada je, notom od 6. novembra 1972, uložila oštar protest austrijskoj vladi zbog organizovane aktivnosti šovinističkih i neonacističkih snaga u Koruškoj, koje sprečavaju sprovođenje Zakona o uvođenju dvojezičnih topografskih natpisa. Navedeno je da su austrijski nadležni organi pri tome bili pasivni i da nisu preduzimali potrebne efikasne mere da spreče ovu akciju. U noti se izražava nada da će austrijska vlada preduzeti odlučne mere za obustavljanje nacionalističke kampanje i da će onemogućiti delatnost organizacija koje šire nacionalnu netrpeljivost, te da će dosledno istrajati u primeni Zakona o uvođenju dvojezičnih natpisa.

Odgovarajući na notu vlade SFR Jugoslavije od 6. novembra 1972, austrijska vlada u svojoj noti od 11. januara 1973. ističe da je austrijska spoljna politika vođena s temeljnim interesima i čvrstom rešenju da odnose sa svim susednim zemljama zasniva na što je moguće boljoj i trajnijoj osnovi međusobnog razumevanja i obostrane saradnje, što se naročito odnosi na odnose sa SFRJ. Savezna vlada Austrije, naglašava se u noti, svesna je da je manjinama, upravo na osnovu njihovog manjinskog položaja, povremeno potrebna posebna podrška vlade. Austrijska vlada takođe smatra da odnose između manjina i vlade treba uređivati neposrednim međusobnim kontaktima. Shodno austrijskom pravnom poretku, austrijska vlada, međutim, ne vidi nikakvog povoda za zabranu izvesnih organizacija koje je pomenula vlada SFRJ. Isključivo je na nadležnim austrijskim organima, nastavlja se u noti, da ustanove da li događaji u Austriji, prema austrijskom pravnom poretku, predstavljaju »protivustavne akcije« ili ne, i na koji način treba da usledi intervencija austrijskih organa. Polazeći od klime popuštanja u Evropi, zaključuje se u austrijskoj noti, austrijska vlada smatra da se pitanja koja je pomenula vlada SFRJ mogu rešiti na zadovoljavajući način za obe strane.

U odgovoru na notu Saveznog ministarstva inostranih poslova Austrije od 11. januara 1973, jugoslovenska vlada u svojoj noti od 13. februara 1973. naglašava da ona cení stavove austrijske vlade o položaju nacionalnih manjina, ali, istovremeno, ukazuje na neke elemente svoje note od 6. novembra 1972. gde se kaže da Republika Austrija nije ni posle 17 godina od zaključenja Državnog ugovora u potpunosti i na zadovoljavajući način ispunila svoje obaveze u vezi s položajem i pravima koruskih Slovenaca i gradišćanskih Hrvata. Ispunjavanje ovih obaveza jugoslovenska vlada smatra neophodnim i ona je spremna da traži rešenje svih pitanja u bilateralnim kontaktima s austrijskom vladom.

Jugoslovenska vlada, polazeći od želje da se odnosi unapređe i razvija saradnja, kao i želje da se prevaziđu teškoće nastale zbog nepoštovanja Državnog ugovora od strane austrijske vlade, predala je 17. maja 1973. austrijskoj vladi Platformu za razvoj bilateralnih odnosa, koja je sadržala jugoslovenske poglede i predlog za konstruktivno rešavanje svih spornih pitanja koja su postojala između dveju zemalja.

Austrijska vlada je 2. aprila 1973. odgovorila na ovu platformu jugoslovenske vlade, odbivši sve jugoslovenske predloge i zahteve.

Povodom novih pritisaka na slovenačku i hrvatsku nacionalnu manjinu i učestalih manifestacija nacističkog karaktera na tlu Austrije,⁸ vlada SFR Jugoslavije u svojoj noti od 29. oktobra 1974. konstatuje da, iako je prošlo skoro dve decenije od potpisivanja, Austrija ne izvršava određene osnovne obaveze iz Državnog ugovora, a naročito ne one koje se odnose na položaj i prava slovenačke i hrvatske nacionalne manjine. U noti se austrijska vlada upozorava da se položaj slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Koruškoj, Štajerskoj i Gradišću, i pored početnih pozitivnih re-

zultata, u osnovi pogoršao, da se krši tačka 3. člana 7. Državnog ugovora o upotrebi slovenačkog i hrvatskog jezika, pored nemačkog kao službenog jezika, a takođe i tačka 4. člana 7, koja pripadnicima manjina garantuje ravnopravno učešće u kulturnim, upravnim i sudskim ustanovama i organima. Konstatuje se da Austrija nije ni jednom merom počela da izvršava svoje obaveze iz Državnog ugovora u odnosu na slovenačku manjinu u Štajerskoj i da je nedopustivo da se ostvarivanje prava manjina uslovljava njihovim »ustanovljavanjem«, tj. prebrojavanjem. Jugoslovenska vlada takođe upozorava da pozivanje austrijske vlade na konstruktivnu saradnju s manjinama nema potvrde u praksi. Umesto doslednog ostvarivanja prava iz Državnog ugovora, manjine su izložene stalnom pritisku i pretnjama sa svih strana.

Odgovarajući na notu vlade SFR Jugoslavije od 29. oktobra 1974, austrijska vlada u svojoj noti od 2. decembra 1974. naglašava da želi da »stavi ono što je zajedničko ispred onoga što deli« i podseća da su neutralna Austrija i nesvrstana Jugoslavija, i pored različitih društvenih uređenja, veoma brzo ostvarile dobrosusedske i prijateljske odnose, što je došlo do izražaja i u mnogobrojnim zvaničnim posetama na visokom i najvišem nivou. U noti se naglašava da je Austrija potpuno svesna značaja jugoslovenske brige za nacionalne manjine i ni u kom slučaju ne potcenjuje probleme koji se pojavljuju u vezi s njihovom zaštitom i održanjem. Zbog toga je Savezna vlada Austrije iznenađena, pre svega, onim optužbama koje se odnose na položaj manjina u Austriji, na navodno ograničavanje njihovih prava, na navodni pritisak koji se na njih vrši i na navodno neizvršavanje austrijskih obaveza iz Državnog ugovora, kao i teškom optužbom da se na teritoriji Austrije održavaju manifestacije nacističkog karaktera. Austrijska vlada takve prigovore odlučno odbacuje jer »ne samo da ne odgovaraju činjenicama već sadrže paušalna sumnjičenja, koja nisu ničim dokazana«. Zatim se u noti, odgovara posebno na svaku tačku jugoslovenske note.

Jugoslovenska vlada notom od 27. decembra 1974. u celosti odbacuje notu vlade Republike Austrije od 2. decembra 1974. kao neprihvatljiv odgovor i ostaje pri navodima svoje note od 29. oktobra 1974. Sa žaljenjem se konstatuje da austrijska vlada u svojoj noti nije ni pokušala da razmotri rešavanje tih problema nego, štaviše, traži opravdanja za svoj, u suštini negativan prilaz odnosima s Jugoslavijom, koji se naročito izražava u neizvršavanju odredaba Državnog ugovora. Ovo je u suprotnosti s ranije datim uverenjima da će Austrija izvršiti sve svoje obaveze iz Državnog ugovora i drugih međusobnih sporazuma. Jugoslovenska vlada će ceniti svaki konstruktivan napor u susednoj Austriji za razvijanje saradnje sa SFRJ, kaže se u daljem tekstu note. Odgovor austrijske strane, međutim, praćen pojačanom antijugoslovenskom kampanjom u jednom delu austrijske štampe, ponovo ukazuje na to da u praksi nije došlo ni do kakvih promena u austrijskoj politici negativnog prilaza odnosima s Jugoslavijom. Jugoslovenska vlada, s tim u vezi, odbacuje pokušaj prisutan u austrijskoj noti da se pozivanjem na takozvanu »slobodu štampe« opravdava organizovana i dirigovana antijugoslovenska kampanja.

Povodom 20-godišnjice Državnog ugovora, Savezno izvršno veće dalo je 13. maja 1975. izjavu u kojoj se kaže da Državni ugovor predstavlja značajan doprinos organizovanju novih odnosa među evropskim zemljama posle drugog svetskog rata. Međutim, upozorava se na činjenicu da Republika Austrija u proteklih dvadeset godina nije pokazala spremnost da u celini i dosledno izvrši osnovne odredbe tog ugovora u odnosu na Jugoslaviju. Jugoslovenska vlada je posebno zabrinuta oživljavanjem nacizma i velikonemačkog šovinizma u Austriji. Republika Austrija, takođe, nije dosledno i u celini ispunila ni jednu od odredaba člana 7. Državnog ugovora, koje se odnose na jezička, kulturna i druga prava slovenačke i hrvatske nacionalne manjine. Štaviše, austrijska vlada je, po stupanju na snagu Državnog ugovora, zakonskim i drugim merama ograničila ranije već priznata prava manjine na području školstva i upotrebe jezika. Ona, dvadeset godina posle potpisivanja Državnog

⁸ Note SFR Jugoslavije i Republike Austrije o aktuelnim problemima međusobnih odnosa (nota vlade SFRJ od 29. oktobra 1974, verbalna nota vlade Republike Austrije od 2. decembra 1974, i nota vlade SFRJ od 27. decembra 1974), *Jugoslovenski pregled*, 1974, decembar, str. 445—452 (39—46).

ugovora, uslovljava izvršavanje svojih obaveza prema manjinama takozvanim »popisom specijalne vrste« njihovih pripadnika. To je, u stvari, samo odugovlačenje, odnosno izbegavanje izvršenja međunarodnih obaveza.

U izjavi austrijske vlade od 16. maja 1975. povodom 20-godišnjice potpisivanja Državnog ugovora kaže se da izjava jugoslovenske vlade od 13. maja 1975. sadrži mnoštvo »neodrživih i globalnih optužbi« protiv Austrije i austrijske politike u poslednjih dvadeset godina. Navodi se da uvredljivi napadi Jugoslavije dolaze u vreme kada austrijska politika nailazi na priznanja širom sveta. Austrijska vlada je, i pored toga što je stalno napadana od strane Jugoslavije, ponudila jugoslovenskoj vladi razgovore o svim otvorenim pitanjima, što je Jugoslavija ignorisala. Austrijska vlada nije nikada osporavala da određene obaveze iz člana 7. Državnog ugovora, posebno problem dvojezičnih natpisa, još nisu mogle biti izvršene na zadovoljavajući način, ali je više puta izjavila da neće izbegavati izvršenje tih obaveza. Tim više iznenađuje optužba da popis stanovništva ima za cilj »prinudnu etničku asimilaciju«.

U nastojanju da se prevaziđe postojeće stanje, 29. novembra 1975. predsednik SFRJ Josip Broz Tito primio je na Brdu kod Kranja i saveznog kancelara Republike Austrije Bruna Krajskog. Razgovor je bio nezvaničan i radan, a u njemu je uzeo učešća i Edvard Kardelj. Kancelar Krajski je, u vezi s ovim razgovorima, izjavio da je jugoslovenska strana bila veoma taktična i da nije nametala nikakve recepte, već je tražila ostvarivanje obaveza iz Državnog ugovora u dogovoru s manjinama, te izrazila svoju zabrinutost zbog nagoveštenog popisa posebne vrste (prebrojavanje manjina).

Uprkos ovim naporima, austrijska strana nije odabrala put konstruktivne saradnje s manjinama, niti vodila računa o jugoslovenskim protestima, već je jednostranim merama pogoršavala položaj slovenačke i hrvatske manjine. Tako je, na osnovu političkog dogovora svih partija zastupljenih u Parlamentu, odlučeno da se »rešavanje« manjinskog pitanja poveže s prebrojavanjem. Takav sporazum partija omogućio je da Nacionalno veće Skupštine Republike Austrije 7. jula 1976. donese izmene Zakona o popisu stanovništva, kojima je omogućeno prebrojavanje manjina, i Zakon o narodnosnim grupama u Austriji, na osnovu kojeg je prebrojavanje manjina postalo osnova za rešavanje manjinskih problema. Sve ovo učinjeno je protiv volje manjina.

Povodom ovih događaja, jugoslovenska vlada je 1. jula 1976. uputila austrijskoj vladi aide-mémoire, u kojem podseća na svoje ranije note i aide-mémoire u vezi s položajem slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji. Naglašava se da se pozitivan razvoj međusobnih odnosa može obezbediti samo ako se stalno i obostrano ulažu napori za rešavanje ovih pitanja, a da predloženi zakon o narodnosnim grupama bitno ograničava prava, razvoj i zaštitu slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u odnosu na ono što im daje Državni ugovor. Odredbe Državnog ugovora, same po sebi, neposredno su izvršene i stoga bi dopunski zakon i izvršne mere koje regulišu pitanje položaja i prava manjina trebalo da budu konkretizacija tih odredbi, dok pomenuti predlog zakona, upravo suprotno tome, restriktivno tumači i uslovljava odredbe Državnog ugovora.

U aide-mémoire austrijske vlade od 14. jula 1976. kaže se da se austrijska vlada »od vajkada trudi da ispuni sve odredbe Državnog ugovora i uvek je pružala dokaza za to«. Iznosi se da će Zakon o narodnosnim grupama, koji je 7. jula 1976. usvojilo Nacionalno veće Skupštine Republike Austrije, predstavljati osnovu za uspešno okončanje ovih nastojanja. U nastavku se kaže da aide-mémoire, koji je uputila jugoslovenska vlada 1. jula 1976, navodi na pomisao da ona očigledno nije dobro informisana o sadržaju Zakona o narodnosnim grupama, što je i dovelo do nesporednosti.

U svojoj verbalnoj noti od 23. jula 1976. jugoslovenska vlada je još jednom ukazala da su zakoni o popisu stanovništva i o narodnosnim grupama, doneti 7. jula 1976, u suprotnosti sa članom 7. Državnog ugovora i da oni predstavljaju njegovo flagrantno kršenje i pokušaj jednostrane re-

vizije. Austrijska vlada se poziva da sprovede odredbe Državnog ugovora u celini i da time spreči razvoj događaja koji bi neminovno imali negativne posledice po međusobne odnose. Za takav razvoj, kaže se u verbalnoj noti, jugoslovenska strana neće snositi nikakvu odgovornost.

U svojoj verbalnoj noti upućenoj 13. avgusta 1976. Savezna vlada Austrije »sa žaljenjem konstatuje da vlada SFR Jugoslavije nije ni na koji način sadržajno zalazila u argumente iznete u njenom aide-mémoireu od 14. jula 1976. Austrijska vlada još jednom odlučno odbacuje jugoslovenske tvrdnje o povredi ili pokušaju revizije Državnog ugovora, jer »ne odgovara činjenicama«. Naglašava se da se iz teksta Zakona o narodnosnim grupama, štaviše, može videti jasna namera Austrije za potpuno ispunjenje odredaba člana 7. Državnog ugovora. Sa žaljenjem se konstatuje da jugoslovenska vlada ne želi da primi k znanju najnovije napore Austrije da se položaj manjina unapređuje daljim merama, kako bi se osigurao njihov opstanak i omogućio njihov samostalni razvoj.

Vlada SFR Jugoslavije je u svojoj noti upućenoj austrijskoj vladi 11. novembra 1976. ponovo konstatovala da Austrija, ni posle dvadeset jedne godine od stupanja na snagu Državnog ugovora, nije izvršila svoje jasno formulisane međunarodne obaveze iz tog ugovora koje se odnose na slovenačku i hrvatsku nacionalnu manjinu u Austriji. Umesto toga, ona je stalno odugovlačila da ispuni opravdane zahteve tih manjina. Još jednom se ukazuje austrijskoj vladi da su mere koje želi da sprovede (izmene Zakona o popisu stanovništva i Zakon o narodnosnim grupama) u potpunosti suprotne s Državnim ugovorom, a posebno sa članom 7. Dugogodišnja politika Austrije u odugovlačenju ispunjenja opravdanih zahteva manjina pretvara se u praksi u prisilnu asimilaciju slovenačke i hrvatske nacionalne manjine, u čemu su posebno aktivne neke organizacije u austrijskom društvu čija je delatnost izričito zabranjena tačkom 5. člana 7. i članom 9. Državnog ugovora.

Odgovarajući na notu vlade SFR Jugoslavije od 11. novembra 1976, austrijska vlada u svojoj noti od 1. decembra 1976. sa žaljenjem konstatuje da vlada SFRJ ponavlja optužbe koje je već nekoliko puta iznosila protiv austrijske politike prema etničkim grupama, te da i dalje smatra, mada je Savezna vlada Austrije ranije podrobno objasnila svoje mere u tom pogledu, da usvajanje amandmana iz 1976. na Zakon o popisu stanovništva i Zakon o narodnosnim grupama, kao i njihova sprovedena ili predstojeća primena, predstavljaju »flagrantno kršenje Državnog ugovora i njegovu direktnu reviziju«. Iznosi se da je sasvim netačno da Savezna vlada Austrije nije preduzela nikakve potrebne mere za ispunjenje obaveza iz Državnog ugovora i da se stanje slovenačkih i hrvatskih etničkih grupa ozbiljno pogoršalo. Dalje se kaže da je Savezna vlada Austrije sa zaprepasčenjem registrovala napade koje mesecima vrše jugoslovenska sredstva javnog informisanja, ali i neki politički veliki dostojnici protiv Austrije i njene politike prema etničkim grupama. »Ova kampanja kleveta, koja nikako ne može unapređivati međusobne odnose, daje jedino podstrekta onim snagama koje su protiv zadovoljavajućeg rešavanja pitanja etničkih grupa i koje žele da poremete miran zajednički život etničkih grupa s većinom stanovništva.«

Akcije koje su u ovom periodu bile usmerene protiv interesa slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji i dovodile do zaoštavanja međudržavnih odnosa, uticale su na traženje novih puteva politike radi zaštite nacionalnih manjina u susjedstvu, o čemu su Predsedništvo CK SKJ i Skupština SFRJ 1978. usvojili zaključke.

U realizaciji ovih zaključaka veoma korisni bili su kontakti predstavnika manjinskih organizacija s najvišim jugoslovenskim rukovodiocima. Takođe je, u odnosu na Austriju, uspostavljen obostrani i kontinuirani dijalog, kao najpogodniji način za stvaranje klime u kojoj se može očekivati da će austrijska strana sa hrvatskom i slovenačkom nacionalnom manjinom kao partnerom i subjektom, a uz podršku demokratske javnosti, doprinostiti ostvarivanju i unapređivanju njihovog prava i položaja, a na osnovu Državnog ugovora.

Posle posete saveznog sekretara za inostrane poslove Josipa Vrhovca Austriji, oktobra 1979, došlo je do poboljšanja odnosa između Jugoslavije i Austrije. Tom prilikom obe strane naglasile su značaj svestranog razvoja slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, kao preduslova za očuvanje njihovog nacionalnog identiteta. Austrijska strana je potvrdila svoju spremnost da ostvari sve obaveze iz Državnog ugovora i ostale međunarodnopravne obaveze, uz garantovanje poštovanja slovenačkog i hrvatskog jezika, nacionalnog obeležja jugoslovenskih manjina i omogućavanje razvoja njihove kulture, prosvete i ekonomskog položaja. Potvrdila je da će ova pitanja rešavati dijalogom između Savezne vlade Austrije i organizacija slovenačke i hrvatske manjine, jer je to najbolji način za rešavanje svih pitanja koja se tiču njihovog položaja i prava. Ovi stavovi potvrđeni su i prilikom posete austrijskog saveznog kancelara Bruna Krajskog Jugoslaviji aprila 1980, Freda Sinovca Jugoslaviji januara 1984. i predsednika Predsedništva SFRJ Mike Špiljaka Austriji marta 1984.

IZVRŠENJE ARHIVSKOG SPORAZUMA. Protokolom između Jugoslavije i Austrije, koji je zaključen 1958, regulisana su neka nerešena pitanja. Između ostalog, Austrija je obavezna da izvrši sporazum iz 1923.⁹ i vrati Jugoslaviji sve do tada neizručene arhivalije, kulturno-istorijska i umetnička dobra koja su u toku drugog svetskog rata odneta na teritoriju Austrije.

Izvršavajući ovaj protokol Jugoslavija je po oba navedena osnova, posle obimnog rada na istraživanju i prikupljanju podataka o arhivama i drugim kulturno-umetničkim dobrima, postavila Austriji 1960. zahteve za izručenje svih dobara na koje je imala pravo. Osnovana je Mešovita komisija stručnjaka, koja je održala prvo zasedanje aprila i maja 1961, koje nije bilo uspešno, jer austrijska delegacija nije pristala da razmatra jugoslovenske zahteve po Sporazumu iz 1923, već samo po restitucijama (dobra odneta u toku drugog svetskog rata koja su činila neznatan deo ukupnih jugoslovenskih zahteva).

Komisija je nastavila rad tek jula 1975. Do tada austrijska strana je nije prihvatila s obrazloženjem da se pokazalo da stručnjaci nisu u stanju da izvrše Sporazum.

U periodu 1975—1984, na osnovu rada Komisije, počelo je izvršenje Sporazuma iz 1923, koje još uvek traje. Do kraja 1984. Jugoslaviji su izručeni mnogi fondovi i zbirke istorijskih arhiva, od kojih su najvažnije: preko 3 500 povelja (uglavnom s teritorije SR Slovenije); brojne arhivalije Vojne krajine; fond »Croatica Vindica« iz 1579—1737; spisi uprave u Hrvatskom primorju »Commercialia« iz 1751—1776; spisi uprave u Srbiji 1703—1740; »Beogradska administracija« iz 1721—1730; fond »Illyrica-Serbia« sa kraja XVIII i iz XIX veka; isprave i akta dalmatinske, hrvatske i kranjske namesničke uprave; Karadžićeva pisma komandantima Vojne krajine; fond Jozefinskog katastra s teritorije Štajerske s početka XIX veka; 54 slovenačka i 10 hrvatskih rukopisa iz XV—XVII veka. Od administrativnih spisa Jugoslaviji su izručeni spisi iz svih centralnih carsko-kraljevskih ministarstava koji se odnose isključivo na subjekte s teritorija koje su priključene Jugoslaviji posle prvog svetskog rata.

Do sada nije postignuta saglasnost za predaju dela vrednih istorijskih arhiva nastalih u Slovenačkoj Štajerskoj, porodičnih arhiva Zrinjskog i Frankopana s rukopisima »Sjrena« Zrinjskog i »Gartlic« Frankopana i Glagoljskim misalom Kneza Novaka iz XIV veka koji je bio vlasništvo Frankopana, brojnih muzejskih eksponata odnetih u prvom svetskom ratu s teritorije Jugoslavije, koji se nalaze u mu-

zejima u Beču i arhivalija s teritorija koje su priključene Jugoslaviji posle drugog svetskog rata. Pregovori za izručenje ovih dobara su u toku.

SARADNJA DRUŠTVENO-POLITIČKIH ORGANIZACIJA

Društveno-političke organizacije, osim Saveza sindikata Jugoslavije, donedavno nisu imale razvijenu saradnju s političkim organizacijama i strankama u Austriji. Saradnja se uglavnom svodila na razmenu delegacija.

Saradnja između *Saveza komunista Jugoslavije (SKJ)* i *Komunističke partije Austrije (KPA)* nije dovoljno razvijena niti su kontakti predstavnika dveju partija česti.

Predstavnici KPA prisustvovali su XI i XII kongresu SKJ i redovno učestvuju na Okruglom stolu »Socijalizam u svetu« koji organizuje SKJ.

Na poziv SKJ, delegacija KPA, koju je predvodio član Politbira i sekretar CK KPA Ervin Šarf, boravila je u Jugoslaviji decembra 1979.

Delegacije SKJ prisustvovali su: XXIII kongresu KPA januara 1974 (delegaciju je predvodio sekretar u Izvršnom birou Predsedništva CK SKJ Krsto Avramović), XXIV kongresu KPA decembra 1980 (delegaciju je predvodio član Predsedništva CK SKJ Stane Dolanc) i XXV kongresu KPA januara 1984 (delegaciju je predvodio predsednik Komisije za statutarne pitanja SKJ Budimir Vukašinović).

Značajan oblik saradnje SKJ sa KPA predstavlja stalna saradnja i veze CK SK Slovenije s Pokrajinskim komitetom KPA za Korušku, kao i saradnja opštinskih komiteta SK pograničnih opština s odgovarajućim organizacijama KPA.

SKJ i KPA kroz međusobnu saradnju doprinose jačanju dobrosusedskih odnosa između Jugoslavije i Austrije.

Saradnja između *Saveza komunista Jugoslavije* i *Socijalističke partije Austrije (SPA)* uspostavljena je kada je, na poziv Instituta SPA »Karl Renner«, član Predsedništva CK SKJ Stane Dolanc boravio u Beču decembra 1981. Tom prilikom Dolanc se susreo s tadašnjim predsednikom SPA Brunom Krajskim.

Sekretar za međunarodne veze SPA Valter Haker prisustvovao je, u svojstvu posmatrača, XII kongresu SKJ 1982.

SPA je bila jedina od zapadnoevropskih socijalističkih i socijaldemokratskih partija, članica Socijalističke internacionale, s kojom jugoslovenske društveno-političke organizacije, pa ni SSRNJ, donedavno nisu imale redovnu saradnju.

Saradnja između *Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije* i *Socijalističke partije Austrije* uspostavljena je 1976, kada je predstavnik SSRNJ prisustvovao Kongresu SPA. Od tada predstavnici SSRNJ gotovo redovno prisustvuju godišnjim kongresima SPA. Delegacije SSRNJ na kongresima SPA predvodili su članovi Predsedništva SK SSRNJ: 1977. Ivo Margan, 1978. Jože Vilfan, 1979. Mitja Ribičič, 1981. Živan Vasiljević i 1983. Milan Uzelac.

Prilikom zvanične posete Jugoslaviji, januara 1984, savezni kancelar Republike Austrije i predsednik SPA Fred Sinovac susreo se i razgovarao s predsednikom SK SSRNJ Jovanom Dejanovićem. Tom prilikom obostrano je potvrđen interes i spremnost za produbljivanje saradnje između SSRNJ i SPA.

Sekretar za međunarodne odnose SPA Peter Jankovic posetio je Jugoslaviju novembra 1984.

Saradnja između *Saveza sindikata Jugoslavije* i *Austrijskog saveza sindikata (OëGB)* ima dugogodišnju tradiciju i obuhvata kontakte i saradnju centrala, strukovnih sindikata, sindikata republika i zemaljskih sindikata, kao i saradnju lokalnih organizacija. Naročito je razvijena saradnja između sindikata SR Slovenije i sindikata austrijskih saveznih pokrajina Štajerske i Koruške.

Delegacije SSJ prisustvovali su VII kongresu CëGB od septembra 1971 (delegaciju je predvodio sekretar Veća SSJ Milan Vukasović), IX kongresu OëGB septembra 1979

⁹ Na osnovu Sen-Zermenskog ugovora o miru iz 1919. Jugoslavija i Austrija zaključile su 1923. Sporazum koji je obavezao Austriju da preda Jugoslaviji istorijske arhive nastale na teritorijama koje su joj bile priključene Sen-Zermenskim ugovorom, kao i administrativne spise bivše Austro-ugarske Monarhije nastale tokom poslednjih decenija njenog postojanja, a koji se odnose na subjekte s priključenih teritorija. Sporazumom je predviđena i recipročna obaveza Jugoslavije da preda austrijske arhive koje su se zatekle na tim teritorijama. Početkom 1926. prekinuto je izvršenje Sporazuma. Do tada su Jugoslaviji bili predati samo neki administrativni spisi, a od istorijskih arhiva samo dubrovačke povelje i povelje Splitskog kaptola.

(delegaciju je predvodio član Predsedništva Veća SSJ Božo Tadić), X kongresu OĚGB septembra 1983 (delegaciju je predvodio član Predsedništva Veća SSJ Lazar Ćodić). Delegacije austrijskih sindikata prisustvovala su VI kongresu SSJ oktobra 1968 (delegaciju je predvodio vodeći sekretar OĚGB Alfred Stroĉr), VII kongresu SSJ oktobra 1974 (delegaciju je predvodio sekretar OĚGB Vilhelm Hoida), VIII kongresu SSJ novembra 1978 (delegaciju je predvodio vodeći sekretar Erih Hofsteter) i IX kongresu SSJ oktobra 1982 (delegaciju je predvodio rukovodilac Meĉunarodnog odeljenja OĚGB Karl Humel).

Delegacije Veća SSJ i OĚGB su, pored redovnih godišnjih pograniĉnih susreta, razmenile više delegacija na najvišem nivou. Delegacija SSJ posetila je Austriju od 2. do 6. jula 1979 (delegaciju je predvodio predsednik Veća SSJ Mika Špiljak), dok je delegacija OĚGB posetila Jugoslaviju od 11. do 17. septembra 1977 (delegaciju je predvodio predsednik OĚGB Anton Benja).

Istaknuto mesto u saradnji zauzimala su pitanja poloŹaja i radno-pravne zaštite jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji. Još 1967. pri sindikalnim organizacijama OĚGB osnovano je 11 informativnih centara radi pruŹanja saveta i informacija i rešavanja Źalbi jugoslovenskih radnika u Austriji, a 1976. formirana je mešovita komisija sindikalnih organizacija Jugoslavije i Austrije sa zadatkom da razmatra aktuelne probleme jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji.

Predstavnici dveju sindikalnih organizacija učestvovali su na seminarima koje su organizovali OĚGB i SSJ. Razmenjivane su i studijske delegacije, a predstavnici dveju sindikalnih organizacija učestvovali su i na meĉunarodnim sindikalnim konferencijama i okruglim stolovima koji su organizovani u Austriji i Jugoslaviji.

EKONOMSKI ODNOSI

Kao industrijski razvijena i susedna zemlja, Austrija je znaĉajan i tradicionalan privredni partner Jugoslavije. Dve zemlje ostvaruju raznovrsnu saradnju u gotovo svim oblastima ekonomskih odnosa. Posebno su razvijeni: robna razmena (u 1983. Austrija je bila četvrti partner Jugoslaviji po vrednosti robne razmene meĉu zemljama OECD-a), zajedniĉko iskorišćavanje hidroenergetskih potencijala reka Drave i Mure, neki oblici industrijske saradnje (koja ipak u celini zaostaje za realnim mogućnostima i potrebama dveju privreda), finansijska saradnja (Austrija je poslednjih godina znaĉajan kreditor Jugoslavije), saradnja u oblasti saobraćaja i saradnja u turizmu (po broju turista koji svaka godine posećuju Jugoslaviju Austrija je drugi partner, odmah iza SR Nemaĉke).

Na meĉuĉrŹavnom nivou potpisani su sledeći vaŹniji ugovori koji regulišu oblast ekonomskih odnosa: Sporazum o trgovini i plaćanju (19. septembra 1967), Sporazum o privrednoj, industrijskoj i tehniĉkoj saradnji (14. aprila 1972) i Sporazum o turizmu (26. jula 1973).

Sporazumom o privrednoj, industrijskoj i tehniĉkoj saradnji ustanovljena je Mešovita komisija za privrednu, industrijsku i tehniĉku saradnju. Sastaje se, po pravilu, godišnje ili svake druge godine. Od osnivanja je održala sedam zasedanja, naizmenično u Beĉu i Beogradu (prvo juna 1973, a sedmo oktobra 1982, oba u Beĉu). Komisija radi i izmeĉu zasedanja kroz susrete radnih grupa za pojedine oblasti privredne saradnje.

Privredna komora Jugoslavije i Savezna privredna komora Austrije formirale su zajedniĉko telo — Kontakt-komitet, koji zaseda naizmenično u Jugoslaviji i Austriji. U njegovom radu, s jugoslovenske strane, učestvuju predstavnici saveznih, republiĉkih i pokrajinskih privrednih komora, kao i predstavnici organizacija udruženog rada. Komitet daje konkretne predloge za unapreĉenje privredne saradnje izmeĉu Jugoslavije i Austrije. Do sada su održana 23 zasedanja Komiteta.

Unapreĉivanju ekonomske saradnje doprinose i meĉusobne posete privrednih delegacija dveju zemalja.

ROBNA RAZMENA izmeĉu dveju zemalja beleŹi stalan uspon. U periodu 1967—1984. jugoslovenski izvoz je više nego učetrostruĉen — povećan je sa 44,8 u 1966. na 292,6 miliona dolara u 1984, a uvoz udesetostruĉen — povećan je sa 37,7 na 414,3 miliona dolara (tabela 1). Nesrazmernim porastom jugoslovenskog uvoza, u odnosu na jugoslovenski izvoz, stalno je povećavan trgovinski deficit na jugoslovenskoj strani. Jugoslavija je poslednji put ostvarila suficit u robnoj razmeni s Austrijom 1966. Austrija učestvuje u ukupnom jugoslovenskom izvozu sa 2,2% i nalazi se na desetom mestu, a u jugoslovenskom uvozu sa 3,5% i nalazi se na šestom mestu. U austrijskom izvozu Jugoslavija učestvuje sa 2,6% i nalazi se na osmom mestu, a u uvozu učestvuje sa 1% i nalazi se na četrnaestom mestu. U 1984. u robnoj razmeni Austrije (sa 181 zemljom sveta) Jugoslavija se nalazila na trećem mestu po visini suficita na strani Austrije. Na petom mestu nalazila se Austrija u robnoj razmeni Jugoslavije, ali po visini deficita na strani Jugoslavije (iza SAD, SR Nemaĉke, Švajcarske i Francuske).

TABELA 1 — ROBNA RAZMENA JUGOSLAVIJA — AUSTRIJA
— U mil. USA dolara —

	Izvoz	Uvoz	Ukupno	Deficit
1966	44,8	37,7	82,5	+7,1
1967	48,2	58,7	106,9	-10,5
1968	44,5	83,5	128,0	-39,0
1969	46,5	101,9	148,4	-55,4
1970	50,6	151,8	202,4	-101,2
1971	46,6	152,6	199,2	-106,0
1972	59,3	143,6	202,9	-84,3
1973	78,4	210,1	288,5	-131,7
1974	95,5	358,0	453,5	-262,5
1975	74,9	316,7	391,6	-241,8
1976	100,7	247,2	349,9	-147,5
1977	94,9	270,8	365,7	-175,9
1978	105,5	339,3	444,8	-233,8
1979	145,3	440,7	586,0	-295,4
1980	201,2	539,5	740,7	-338,3
1981	232,4	554,5	786,9	-322,1
1982	199,2	513,0	712,2	-313,8
1983	214,8	428,5	643,3	-213,7
1984	292,6	414,3	706,9	-121,7

Podaci: Savezni zavod za statistiku — Statistika spoljne trgovine.

U strukturi jugoslovenskog izvoza u periodu 1974—1983 (tabela 2) najveći porast ostvaren je u izvozu hemijskih proizvoda i mineralnih goriva (hemijski elementi i jedinjenja, uglj, koks, nafta i proizvodi od nafte).

U izvozu hrane najzastupljeniji su voće i povrće (6 miliona dolara u 1974, a 14 miliona dolara u 1983), dok izvoz mesa oscilira (6 miliona dolara u 1979, a 1 milion dolara u 1983). Riblje konzerve (ranije su izvožene znatne koliĉine) više se ne izvoze. Izvoz pića (vina i piva) i duvana je skroman (od 1 do 2 miliona dolara). U izvozu sirovina (sirove materije i »mineralna goriva«) preovlaĉuje nafta i proizvodi od nafte (24 miliona dolara u 1983), drvena graĉa (oko 6 miliona dolara godišnje) i uglj (25 miliona dolara u 1982, 15 miliona dolara u 1983). Izvoz hemijskih proizvoda (uglavnom hemijskih elemenata) povećan je gotovo sedam puta (od 2 miliona dolara u 1974. na oko 22 miliona dolara u 1983). U izvozu »proizvoda klasifikovanih po materijalu« najviše su zastupljeni gvoĉde, ĉelik i obojeni metali (9,9 miliona dolara — gvoĉde i ĉelik, i 7,7 miliona dolara — obojeni metali u 1974. i 13, odnosno 15 miliona dolara, u 1983). Izvoz mašina i opreme beleŹi stalan porast (6 miliona dolara u 1974, 20 miliona dolara u 1983). Ovde su najviše zastupljeni proizvodi (»bele tehnike«, ĉiji je najveći izvoznik »Gorenje« iz Titovog Velenja. Znaĉajan je i izvoz mašina za tekstilnu industriju, armatura, generatora i akumulatora. Izvoz tekstilnih tkanina (od 3 do 4 miliona dolara godišnje) znatno je niŹi od uvoza iz Austrije (16 miliona dolara), dok

TABELA 2 — STRUKTURA ROBNE RAZMENE JUGOSLAVIJA — AUSTRIJA

U mil. USA dolara

	Izvoz						Uvoz					
	1974*	1977	1980	1982	1983	1984	1974*	1977	1980	1982	1983	1984
Ukupno	95,5	95,0	201,2	182,8	214,8	292,5	358,0	270,7	539,5	464,0	428,5	414,2
Hrana	12,1	20,4	33,5	23,1	25,9	30,0	4,9	2,7	3,5	29,2	4,0	11,6
Piće i duvan	1,3	1,7	2,7	3,1	3,2	3,6	0,9	1,0	1,1	—	—	—
Sirove materije	11,1	12,0	22,1	10,5	—	17,4	52,1	16,5	59,0	49,6	47,5	44,6
Mineralna goriva	7,9	7,7	31,0	39,8	39,0	50,5	4,8	3,5	5,3	7,0	9,0	18,0
Ulja i masti	2,5	0,0	1,3	1,1	0,6	2,7	1,1	1,0	1,2	1,3	1,5	2,0
Hemijski proizvodi	3,3	4,3	8,4	10,7	21,8	28,2	49,7	38,2	97,8	96,7	95,4	102,3
Proizvodi klasifikovani po materijalu	30,8	28,4	55,6	43,3	59,6	90,5	139,7	83,5	177,3	149,0	132,5	133,2
Mašine i transportni uređaji	5,9	6,7	13,5	12,7	20,5	24,5	83,5	104,5	169,3	111,6	103,5	84,0
Razni proizvodi	20,4	13,1	32,7	37,7	33,6	44,9	21,5	13,8	24,7	18,0	11,0	18,5
Razne transakcije	0,0	0,0	0,0	0,1	17,8	0,2	—	6,0	0,0	0,2	—	—

* Ovi podaci se zbirno statistički prate od 1974.

je izvoz konfekcije udvostručen (sa 6 u 1974. na 12 miliona dolara u 1983). Vrednost izvoza obuće u Austriju bila je promenljiva (7 miliona dolara u 1974, 8 miliona dolara u 1982, 5 miliona dolara u 1983). Uvoz konfekcije iz Austrije nije veliki (u proseku oko milion dolara godišnje), dok se obuća uopšte ne uvozi.

Jugoslovenski izvoz na austrijsko tržište uživa pogodnosti Opšte sheme preferencijala koju Austrija primenjuje na uvoz iz zemalja u razvoju od 1972. Shema obuhvata sve industrijske proizvode, osim dva proizvoda pamučne konfekcije i nekih hemijskih proizvoda. Za razliku od shema ostalih razvijenih zemalja, koje predviđaju bescarinski uvoz industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju, austrijska shema snižava carine za 50% na uvoz industrijskih proizvoda, a za 35% na izvoz tekstilnih proizvoda. Jugoslovenska privreda iz godine u godinu sve efikasnije koristi ovu shemu, što pokazuje porast jugoslovenskog industrijskog izvoza u Austriju. Međutim, preferencijalna mreža je još uvek nedovoljna za poboljšanje konkurentnog položaja jugoslovenskih industrijskih proizvoda na austrijskom tržištu.

U strukturi jugoslovenskog uvoza iz Austrije (tabela 2) preovlađuju mašine i transportni uređaji (traktori, armature, građevinske mašine, elektrotehnički proizvodi, turbine, kotlovi i mašine za izradu hartije). Uvoz ovih proizvoda bio je promenljiv (u 1974. godini 84 miliona dolara, u 1979. godini 153 miliona dolara, u 1984. godini 84 miliona dolara). Jugoslavija uvozi razne vrste čelika (42 miliona dolara u 1974, 74,9 miliona dolara u 1984). Maksimalno je dostignut u 1980, kada je uvoz iznosio 103 miliona dolara. U uvozu sirovina preovlađuju celuloza (značajnije zastupljena od 1980, uvozi se u vrednosti od oko 30 miliona dolara godišnje) i goriva (18 miliona dolara u 1984). Uvoz hemijskih proizvoda je u porastu (u 1974. godini 50 miliona, u 1984. godini 102 miliona dolara). Najviše se uvoze hemijski elementi i plastične materije (34 miliona dolara u 1974, a 25 miliona dolara u 1983).

Sajamski kompenzacioni aranžmani zaključeni su na osnovu interesa pograničnih regiona za povećanje robne razmene, jer Austrija nije spremna na zaključenje sporazuma o pograničnoj privrednoj saradnji,¹⁰ koje je Jugoslavija zaključila s većinom susednih zemalja. Privredne komore SR Slovenije i SR Hrvatske prve su zaključile sporazume o sajamskim kompenzacionim aranžmanima s komorama Štajerske 1950, Gradišća 1954, Tirola 1954, Koruške 1954. i Beča 1979. Kasnije su ove sporazume zaključile i Privredna komora SR Bosne i Hercegovine — s trgovinskim komorama Graca i Beča 1981, a Celovca (Klagenfurt) 1982; Privredna komora SR Srbije — s trgovinskim komorama Beča i Graca 1981, a Celovca 1983 (ovaj sporazum još uvek se ne realizuje); Privredna komora SAP Vojvodine — s trgovin-

¹⁰ Zato što austrijska strana smatra da bi sporazum doveo u povoljan položaj one pokrajine u Austriji koje bi bile uključene u ovaj vid ekonomske saradnje.

skim komorama Štajerske i Koruške 1983. i privredne komore SR Makedonije i SAP Kosova s Trgovinskom komorom Graca.

Saradnja se odvija na osnovu aranžmana¹¹ za šest sajmovova: Grac, Celovec, Aizenštatt, Insbruck, Beč i Alpe-Adria. Vrednost razmene kroz sajamske aranžmane je u stalnom porastu (6,7 miliona dolara u 1978, a 36 miliona dolara u 1984) u svakom pravcu. Sajmovi su uglavnom opšteg tipa, osim sajmovova u Celovcu (Klagenfurtu), koji je specijalizovan za drvo, i sajma u Insbrucku, koji uključuje i turizam. Jugoslovenska privreda je na ovim sajmovima izlagala određene proizvode (mala privreda, proizvodi za sport, poljoprivredno-prehrambeni proizvodi i drugo).

VIŠI OBLICI EKONOMSKE SARADNJE. Do kraja 1983. jugoslovenske organizacije udruženog rada zaključile su s partnerima iz Austrije sledeće ugovore koji, po jugoslovenskim propisima, podležu registraciji:

	Broj ugovora
Zajednička ulaganja austrijskih firmi i jugoslovenskih organizacija u Jugoslaviji	8
Dugoročna proizvodna kooperacija	54
Ustupanje izgradnje investicionih projekata austrijskim izvođačima u Jugoslaviji	4
Transfer tehnologije (kupovina licenci)	38
Poslovno-tehnička saradnja	22
Izvođenje investicionih radova jugoslovenskih organizacija u Austriji i s austrijskim firmama na trećim tržištima	143

Znatno broj zaključenih ugovora se ne realizuje, jer je ili istekao rok na koji su zaključeni, ili je prestao interes partnera za njihovo izvršenje.

Od šest ugovora o zajedničkom ulaganju sredstava, zaključenih u periodu 1968—1978¹² realizuje se samo ugovor o saradnji koji su zaključili »Sava« iz Kranja i »Semperit« iz Beča o proizvodnji auto-guma. Ovaj ugovor obuhvata, pored zajedničkog ulaganja, i transfer tehnologije i dugoročnu proizvodnu kooperaciju. U 1979. zaključen je ugovor o zajedničkom ulaganju u postrojenja za proizvodnju stočne

¹¹ Razmena kroz sajamske aranžmane odvija se na osnovu Odluke Saveznog izvršnog veća o izvozu i uvozu robe u okviru određenih međunarodnih sajamskih kompenzacionih poslova (»Službeni list SFRJ«, br. 40/77) u odnosu 1 : 1. Sajamske kompenzacione poslove zaključuju republičke i pokrajinske privredne komore u okviru globalnih vrednosti koje za svaku godinu utvrđuje Savezno izvršno veće, na predlog Saveznog sekretarijata za spoljnu trgovinu, Saveznog sekretarijata za tržište i Privredne komore Jugoslavije.

¹² Pre 1968. nije bilo ugovora o zajedničkim ulaganjima, jer je Zakon o zajedničkim ulaganjima donet 1968.

hrane između AIPK »Poljoprivreda« iz Bosanske Dubice i firme »Fogelbuš« iz Beča. Ovaj ugovor još uvek se ne realizuje. U 1982. zaključen je ugovor o zajedničkom ulaganju između »Vuteksa« iz Vukovara i »Alpe-Adria« iz Celovca o proširenju kapaciteta »Vuteksa« za proizvodnju za izvoz. Ugovor se uspešno realizuje. U 1983. i 1984. nije zaključen ni jedan novi ugovor.

Od 28 ugovora o dugoročnoj proizvodnoj kooperaciji zaključenih u periodu 1968—1981. realizuje se 10, među kojima su značajniji ugovori koji su zaključili: »Pobeda« iz Novog Sada i »Štajer-Dajmle-Puh« iz Štajera o proizvodnji traktora; »Kovnotehna« iz Celja (za radnu organizaciju »Kladivar« iz Žirja) i »Festo« iz Beča o proizvodnji pneumatskih elemenata; Tvornica električnih proizvoda iz Zagreba i »Federal Pacifik Elektrik« iz St. Martina o proizvodnji priključnih pribora.

U toku 1982. zaključeno je 15, u 1983. godini 5, a u 1984. još 6 novih ugovora, od kojih su neki zaključeni s partnerima s kojima je i ranije postojala saradnja. Ugovori se odnose na kooperaciju u crnoj metalurgiji, mašingradnji, elektroidustriji, hemijskoj industriji i drugo.

Ukupno je zaključeno 39 ugovora o kupovini licenci: uglavnom za hemijsku i mašinsku industriju i proizvodnju robe široke potrošnje: 36 u periodu 1973—1980, a 3 u periodu 1981—1983.

Poslovno-tehnička saradnja takođe stagnira. U periodu 1973—1977. zaključeno je 15 ugovora, a od tada zaključen je samo jedan ugovor (o izgradnji terminala za drvo u luci Kopar 1982).

Saradnja na trećim tržištima između jugoslovenskih organizacija udruženog rada i austrijskih firmi otpočela je sedamdesetih godina. Postepeno se razvijala i povećavala po obimu, a uglavnom se sastojala u zajedničkom istupanju u izvođenju investicionih radova (montažni i građevinski radovi).

Radi unapređenja saradnje na trećim tržištima, u Kontakt-komitetu privrednih komora formirana je 1982. Radna grupa za saradnju na trećim tržištima. Radna grupa je održala svoj prvi sastanak marta 1983. u Beču, kada su utvrdile prioritetne oblasti za saradnju (energetika, sirovine, agrokomples), zemlje u kojima bi bilo najcelishodnije nastupati, kao i način obrade posla (zajedničko nastupanje od izrade »feasibility« studije do završne realizacije).

Jugoslovenske i austrijske organizacije realizovale su sledeći broj projekata zajedničkog nastupanja na trećim tržištima: u 1980. 5 (u DDR-u, Iraku i Alžiru); u 1981. godini 7 (u DDR-u, SR Nemačkoj, SSSR-u, Iraku i Libiji); u 1982. godini takođe 7 (u DDR-u, ČSSR-u, SSSR-u i Iraku), u 1983. godini 6 projekata (u DDR-u, ČSSR-u, SSRR-u i Iraku) i u 1984. godini 5 projekata (u DDR-u dva projekta i po jedan u ČSSR-u, Bugarskoj i Iranu).

Po obimu i vrednosti radova, najznačajniji su sledeći projekti jugoslovenskih organizacija udruženog rada i austrijskih firmi: izgradnja fabrike celuloze u Paskovu (ČSSR), u kojoj su u 1982. učestvovala organizacije udruženog rada »Bitas« iz Sarajeva, »Hidromontaža« iz Maribora, »Minel eksport-import« iz Beograda i »Montinvest« iz Beograda (koja je radila na istom objektu i u 1983. i 1984.), građevinski, montažni i šamoterski radovi na čeličani Ajzenhutenštät (DDR), na kojima su u 1982. učestvovala organizacije udruženog rada »Rudis« iz Trbovlja, a u 1983. »Monting« i »Tehno-grad« iz Zagreba; izgradnja livnice i mehaničke radionice, montaža opreme i obuka kadrova u mestu Mvanzi (Tanzanija) u 1982, u čemu je učestvovao »Invest-import« iz Beograda; montaža cevovoda i izvođenje građevinskih radova na čeličani Slobin (SSSR), na kojima su u 1983. učestvovala »Montmontaža« iz Zagreba i »Komgrap« iz Beograda.

FINANSIJSKA SARADNJA. Saradnja poslovnih i nacionalnih banaka je razvijena. Sporazum o saradnji zaključile su Jugoslovenska banka za međunarodnu ekonomsku saradnju i austrijska Kontrol banka. Pored tri predstavništva jugoslovenskih poslovnih banaka u Austriji, u Beču je os-

novana i mešovita jugoslovensko-austrijska banka »ADRIA BANK« sa zadatkom da pruža finansijsku podršku razvoju bilateralne privredne saradnje.

Jugoslavija i Austrija već duže vreme vode pregovore za zaključenje sporazuma o zaštiti investicija od nekomercijalnih rizika, kao i sporazuma o izbegavanju dvostrukog oporezivanja. Zbog nekih neusaglašenih odredbi, sporazumi još uvek nisu potpisani.

U cilju finansiranja visokog deficita u trgovinskom bilansu, Austrija je, u sklopu podrške programu stabilizacije jugoslovenske privrede, 1980. odobrila Jugoslaviji kredit od 100 miliona dolara (na osnovu Bernskog aranžmana,¹³ zaključen je 1983. kredit od 60 miliona USA dolara robnog i 40 miliona USA dolara finansijskog kredita).

SARADNJA U OBLASTI SAOBRAČAJA regulisana je sporazumima o saradnji u saobraćaju po pojedinim granama. Ovim sporazumima regulisana su načelna pitanja saradnje, a njihova primena u praksi usaglašava se na redovnim godišnjim zasedanjima mešovitim komisija za pojedine grane saobraćaja.

U drumskom saobraćaju razvijen je direktan prevoz između dveju zemalja. U autobuskom saobraćaju održava se preko 50 redovnih linija, od čega polovina pripada prevoznicima iz Jugoslavije, a postoji i 14 tranzitnih linija. Razvijen je i teretni drumski saobraćaj, u kojem austrijska strana manje koristi tranzit kroz Jugoslaviju, nego jugoslovenska kroz Austriju. U 1983. austrijskim organima je izdato 15 000 univerzalnih dozvola, pored 7 000 bilateralnih i 6 000 malograničnih, 1 000 dozvola za treće zemlje i 10 000 dozvola do i od jugoslovenskih luka, dok su jugoslovenske organizacije u istom periodu imale 28 350 univerzalnih, 33 064 bilateralne i 709 dozvola za treće zemlje. Pored ovih redovnih dozvola, izdato je i po 6 000 dopunskih dozvola obema stranama: 3 000 bilateralnih i tranzitnih (univerzalnih), 2 000 bilateralnih i po 1 000 dozvola za treće zemlje.

Austrijski tranzit preko jugoslovenskih luka od interesa je za obe zemlje. Austrija je preko jugoslovenskih luka Rijeka i Kopar ostvarila sledeću spoljnotrgovinsku razmenu:

	U tonama			
	1981	1982	1983	1984
Rijeka	1 843 777	1 271 235	787 555	1 113 000
Kopar	166 646	215 342	293 396	481 000

Obim razmene preko luke Rijeka znatno je smanjen (prvenstveno železne rude za firmu »Voest Alpine Linz«, zbog pada cene čelika na svetskom tržištu), dok luka Kopar stalno beleži povećanje tereta za potrebe Austrije. Međutim, u periodu 1979—1982. godine 63% austrijske robe preorijentisano je s pravca preko jugoslovenskih luka na luke Hamburg i Bremen u Saveznoj Republici Nemačkoj.

TURIZAM. Turistička saradnja Jugoslavije s Austrijom (tabela 3) razvija se uspešno. S učešćem od preko 10% u ukupnom broju noćenja stranih turista u Jugoslaviji, Austrija se nalazi na drugom mestu (iza Savezne Republike Nemačke).

Promet jugoslovenskih turista u Austriji posredstvom turističkih agencija i biroa u periodu 1978—1982. bio je uglavnom nepromenjen. Osetan pad prometa ostvaren je

¹³ U okviru šire akcije finansijske podrške zapadnih zemalja ekonomskoj stabilizaciji Jugoslavije, na sastanku u Bernu (Švajcarska) 19. januara 1983. dogovoreno je da će vlade 15 razvijenih zemalja (SR Nemačka, Francuska, Italija, Belgija, Holandija, Austrija, Švedska, Finska, Švajcarska, Danska, Norveška, Velika Britanija, SAD, Kanada i Japan) odobriti Jugoslaviji paket finansijskih olakšica od ukupno 1,4 milijarde USA dolara. Jedan deo čine finansijski krediti, a drugi robni krediti koji se mogu koristiti za uvoz sirovina i reprodukcijonog materijala. Radi realizacije ovih kredita, Skupština SFRJ je donela Zakon o uzimanju određenih robnih kredita u inostranstvu u 1983. i 1984. (»Službeni list SFRJ«, br. 11/83).

TABELA 3 — OBIM TURISTIČKOG PROMETA

	Broj turista	Broj noćenja
— Turisti iz Austrije u Jugoslaviji —		
1966	484 378	2 588 462
1970	557 853	3 422 786
1975	567 744	3 816 122
1982	537 458	3 836 836
1983	540 160	3 779 073
1984	626 631	4 282 854
— Turisti iz Jugoslavije u Austriji* —		
1978	25 620	93 620
1979	28 586	98 576
1980	22 138	111 974
1981	20 879	141 301
1982	24 000	98 700
1983	8 000	32 700
1984

* Obuhvaćen samo turistički promet jugoslovenskih turista ostvaren posredstvom turističkih agencija i biroa (prati se od 1978).

u 1983, kada je Austriju organizovano posetilo, uglavnom radi zimovanja, 8 hiljada turista iz Jugoslavije, što čini 33% u odnosu na 1982.

NAUČNO-TEHNIČKA SARADNJA

Naučno-tehnička saradnja, koja se ostvaruje na osnovu međudržavnih dokumenata, počela je 1977. i dosad nije zabeležila rezultate koji bi bili u skladu s mogućnostima dveju susednih zemalja. Međutim, neposredna saradnja (koja se ne dogovara međudržavnim dokumentima) između jugoslovenskih institucija i organizacija udruženog rada i austrijskih firmi veoma je razvijena i raznovrsna (o ovoj saradnji ne postoje potpuni podaci).

Saradnja na osnovu međudržavnih dokumenata. Pravni osnov za ovu saradnju postavljen je 1972. zaključivanjem dva međudržavna sporazuma, od kojih se prvi delimično odnosi na tehničku saradnju (Sporazum o privrednoj, industrijskoj i tehničkoj saradnji), a drugi na naučnu saradnju (Sporazum o saradnji u oblasti kulture, nauke i obrazovanja).

Pošto se za oblast tehničke saradnje ne donose programi, saradnja se zvaničnim kanalima odvija na osnovu ad hoc zahteva. Od 1977 (kada je saradnja praktično počela) do 1984. austrijskoj strani su dostavljena 25 jugoslovenskih zahteva, dok je od austrijske strane primljeno 6 zahteva za dugoročnu saradnju. U vezi s većinom zahteva uspostavljena je direktna saradnja. Boravak jugoslovenskih stručnjaka u austrijskim institucijama finansiraju njihove radne organizacije. U navedenom periodu realizovano je tridesetak kraćih studijskih boravaka jugoslovenskih stručnjaka u Austriji u različitim oblastima (tržišna inspekcija, informacioni sistemi, poljoprivreda, rudarstvo i dr.). Jedna od značajnijih manifestacija u oblasti tehničke saradnje je Naučno-tehnički simpozijum Austrije u Jugoslaviji, održan oktobra 1980. Jugoslovenska manifestacija u Austriji nije do sada održana zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Na zasedanjima Mešovite jugoslovensko-austrijske komisije za privrednu saradnju dve strane su se saglasile da tehničku saradnju treba unapređivati u sledećim oblastima: energetika, metalurgija, mašingradnja, elektroindustrija, prehrambena industrija. Posebno je izražena potreba unapređenja saradnje u oblasti poljoprivrede, s naglaskom na razmeni iskustava i zajedničkim istraživanjima u proizvodnji semena i stočne hrane, proizvodnji u brdsko-planinskim područjima i u proširenju saradnje u stočarstvu.

Nauka je uključena prvi put u Program kulturno-prosvetne saradnje 1980—1983. Do tada, naučna saradnja je tekla na osnovu podnošenja ad hoc predloga, i to samo od jugoslovenske strane. Od 17 jugoslovenskih predloga za saradnju, podnesenih zvaničnim putem u periodu 1977—1980, direktna

saradnja uspostavljena je na 8 projekata, i to u oblasti pčelarstva, medicine, hidrometeorologije, analitičke hemije i istorije radničkog pokreta. U okviru Programa uspešno e nastavljena direktna saradnja instituta »Jožef Štefan« iz Ljubljane i Austrijskog društva za atomsku energiju (OSGAE) iz Seibzdorfa, kroz radne kontakte i studijske boravke.

Naučnu saradnju u celini ne prati ni jedno posebno telo, ali je u 1979. bila predmet razmatranja predstavnika Ministarstva za nauku i kulturu Austrije i Saveznog zavoda za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju. Tom prilikom ocenjeno je da postoje znatne mogućnosti za razvijanje naučno-tehničke saradnje, posebno u oblasti: energije (solarna, iz biomase, male hidroelektrane), zaštite čovekove sredine (bezbednost nuklearnih reaktora), poljoprivrede, veterine i socijalno-pedagoških istraživanja.

Neposredna naučno-tehnička saradnja. Ova saradnja je vrlo razvijena i raznovrsna. S jugoslovenske strane u nju su pretežno uključene institucije iz SR Slovenije. O saradnji ostvarenoj ovim putem raspolaze se podacima (nepotpunim) tek od 1981. U periodu 1981—1983. zvaničnim kanalima ostvarena je razmena od po 18 stručnjaka u oba pravca, dok je u istom periodu samo SR Slovenija ostvarila 13 puta veću razmenu.

Uspešnu neposrednu saradnju razvijaju: Hidrometeo ološki zavod Slovenije sa Hidrografskom službom u Beču i Hidrografskim institutom u Gracu (u okviru Jugoslovensko-austrijske komisije za Muru i Dravu); Hemijski institut »Boris Kidrič« iz Ljubljane i Institut za analitičku hemiju i mikrohemiju u Beču u oblasti analitike, naročito u vezi sa zaštitom čovekove okoline (u ovu saradnju uključeni su i stručnjaci iz Mađarske); Azotara »Ruše« iz Ruša i »Kemi« iz Linca (u oblasti herbicida i organskih đubriva) i »Fatinger« iz Graca (u oblasti zaštite šumskih i poljoprivrednih kultura od divljači); Mašinski fakultet u Ljubljani i Austrijsko društvo za solarnu energiju (ASSA) (u oblasti razvoja niske temperaturnih sistema za iskorišćavanje solarne energije); Fakultet za prirodne nauke i tehnologiju u Ljubljani i Institut za organsku hemiju u Beču i Gracu (u oblasti hemije i hemijske tehnologije); Biotehnički fakultet u Ljubljani i Institut za istraživanje divljači u Beču (tema »Šuga divokozu u Sloveniji i austrijskoj Koruškoj«); dok je Metalurški institut u Ljubljani član austrijske Komisije za razvoj metalurške hemije sa sedištem u Železari Böhler Kapfenberg (u oblasti razvoja novih etalona za proizvodnju čelika).

Saradnju između Saveta Akademije nauka i umetnosti SFRJ i Austrijske akademije nauka regulisana je posebnim sporazumom 1981, koji predviđa i recipročno razmenu naučnika (30 nedelja godišnje) u oblastima: građevinarstvo, arhitektura, pravo, tehničke nauke, medicina i fizika. Informacije o naučnim i stručnim skupovima se redovno razmenjuju.

SARADNJA U OBLASTI PROSVETE I KULTURE

Saradnja u oblasti prosvete i kulture između Jugoslavije i Austrije utvrđena je Sporazumom o saradnji u oblasti kulture, nauke i obrazovanja od 14. aprila 1972. Na osnovu ovog sporazuma zaključivani su programi kulturne saradnje. U programiranju saradnje nije postignut kontinuitet, ali se sama saradnja s izvesnim padovima i usponima, neprekidno odvijala. U ovom razdoblju bilo je perioda kada se saradnja odvijala u otežanim uslovima zbog pogoršanja političkih odnosa, kao, na primer između 1973. i 1975.

Razvoju saradnje doprinele su i posete visokih funkcionera u oblasti obrazovanja i kulture. Austriju su posetili član Saveznog izvršnog veća i predsednik Saveznog komiteta za nauku i kulturu Trpe Jakovlevski (1974) i član Saveznog izvršnog veća Luka Banović (1978), a u Jugoslaviji su boravili austrijski ministar za prosvetu Fred Sinovac (1973) i austrijski ministar za nauku i umetnost dr Herta Firnberg (1979. i 1980).

SARADNJA U OBLASTI PROSVETE bila je raznovrsna i ostvarivana je kroz programe kulturne saradnje i kroz neposredne kontakte institucija, posebno univerziteta.

Saradnja u ovoj oblasti regulisana je s nekoliko sporazuma. Sporazum o priznavanju sveučlanstava o završnom ispitu srednje škole za prijem na visokoškolske ustanove potpisan je marta 1974, a Sporazum o ekvivalencijama diploma u univerzitetskoj oblasti¹⁴ (na osnovu koga se u profesionalne svrhe priznaje 28 struka visokog obrazovanja) januara 1979. Sporazum o saradnji Akademije nauka i umetnosti SFRJ i Austrijske akademije nauka potpisan je 1981. s važnošću od tri godine.

Dve zemlje redovno razmenjuju stipendije za specijalizaciju i postdiplomske studije (u obimu od po 36 meseci godišnje), koje se redovno i s uspehom ostvaruju. Slovenija dodjeljuje studentima iz Koruške svake godine 15 do 20 stipendija za redovne studije na slovenačkim univerzitetima. Takođe se redovno razmenjuju i stipendije za letnje tečajevе jezika i književnosti naroda dveju zemalja.

Saradnja u oblasti *izučavanja jezika i književnosti* naroda dveju zemalja je veoma razvijena, a susreti slavista i germanista su mnogobrojni. Slavistika se u Austriji izučava u više centara: u Beču, Gracu, Salzburgu, Innsbuku i Celovcu. Nastava jugoslavistike je najrazvijenija u Gracu, a opšte slavistike u Beču, u okviru koje se izučava i jugoslavistika. Lektori srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika, iz Jugoslavije rade od 1974. na Univerzitetu u Gracu, a od 1979. na Univerzitetu u Beču. Lektor srpskohrvatskog jezika u Beču istovremeno drži nastavu i iz makedonskog jezika. Lektori slovenačkog jezika rade na univerzitetima u Gracu i Celovcu, a nemačkog jezika iz Austrije na univerzitetima u Zagrebu i Mariboru. Austrijski slavisti učestvuju na seminarima za strane slaviste koji se svake godine održavaju u Jugoslaviji (oko 30 slavista godišnje).

U ovom periodu razvila se i neposredna saradnja *univerziteta*. Dugotrajnu, korisnu i neposrednu saradnju ostvaruju Univerzitet u Ljubljani i Univerzitet u Celovcu, Univerzitet u Mariboru i Univerzitet u Gracu. Univerzitet u Zagrebu saraduje sa Karl-Franc univerzitetom i Tehničkim univerzitetom, oba iz Graca. Neposredna saradnja univerziteta obuhvata pravne i ekonomske nauke, filologiju (germanistika i slavistika), muzikologiju, filozofiju, filozofiju nauke, matematiku, nuklearnu fiziku, hemijsko inženjerstvo, biohemiju, medicinu i tehničke nauke.

Krajem sedamdesetih godina konstituisana je regionalna univerzitetska saradnja u okviru Radne zajednice zemalja i regija istočnoalpskog područja Alpe-Jadran, u kojoj učestvuju univerziteti iz Hrvatske i Slovenije i austrijskih saveznih pokrajina Gornja Austrija, Štajerska i Koruška. Dogovor o saradnji univerziteta Radne zajednice potpisali su 1981. iz Jugoslavije univerziteti u: Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Splitu, Ljubljani i Mariboru; a iz Austrije univerziteti u Lincu, Celovcu, Gracu, Tehnički univerzitet u Gracu, Visoka škola za umetničko i industrijsko oblikovanje u Lincu, Visoka škola za muziku i reproduktivnu umetnost u Gracu. Prva rektorska konferencija Radne zajednice Alpe-Jadran održana je juna 1979. na Univerzitetu u Gracu. Do sada je održano pet rektorskih konferencija.

Univerziteti u Beču i Gracu su članovi Interuniverzitetskog centra za postdiplomske studije u Dubrovniku, a profesor Siegfried Korniger s Univerziteta u Beču bio je direktor Centra od juna 1977. do septembra 1983.

Univerzitetski profesori iz Austrije redovni su učesnici Međunarodnog seminara »Univerzitet danas« koji se svake godine održava u Dubrovniku, a mladi univerzitetski nastavnici učestvuju u radu seminara »Socijalizam u jugoslovenskoj teoriji i praksi«, koji svake godine organizuje Univerzitet u Beogradu. Austrijski slavisti redovno učestvuju na međunarodnom naučnom skupu slavista posvećenom delu Vuka Karadžića, koji svake godine organizuje Univerzitet u Beogradu.

U OBLASTI KULTURE saradnja je u posmatranom periodu bila intenzivna, naročito u periodu 1976—1983, kada se u saradnju uključuju sve republike i autonomne pokrajine.

U ovom razdoblju održani su Dani austrijske kulture u Novom Sadu 1978. i Dani vojvođanske kulture u Austriji 1981. u Beču i Gracu.

U oblasti *muze i scenskih umetnosti* ostvaren je velik broj kontakata i akcija, i to na osnovu programa kulturne saradnje i kroz neposrednu saradnju institucija. U periodu 1967—1983. u Austriji su gostovali: Slovenačka filharmonija (1976, 1978, 1979, 1983. i 1984), Zagrebačka filharmonija (1980. i 1982), Simfonijski orkestar RTV Ljubljana (1980), Beogradski mladi simfoničari (1979), Zagrebački solisti (svake godine), Ljubljanska opera (1981), Zagrebački balet (1974), Hor »Branko Krstanović« iz Beograda (1979), HCR »Collegium musicum« iz Beograda (1981. i 1983), Hor »Ivan Goran Kovačić« iz Zagreba (1981), Slovenački oktet (1976), Drama Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba (1974. i 1976), Pozorište »Sterija« iz Vršca (1978), Atelje 212 iz Beograda (1979), Beogradsko dramsko pozorište (1979), Drama Slovenskog narodnog gledališta iz Ljubljane (1979), Kazalište ITD iz Zagreba (1980), Zagrebačko kazalište mladih (1980), Teatar u gostima iz Zagreba (1981), Mađarsko pozorište iz Novog Sada (1981), Slovensko narodno gledalište iz Maribora (1982). Ansambli i umetnici iz Jugoslavije učestvovali su na: Međunarodnom muzičkom festivalu u Beču, festivalima u Salzburgu i »Štajerska jesen« i Međunarodnom omladinskom festivalu u Beču. Jugoslovenske operne umetnice Biserka Cvejić i Olivera Miljković bile su u ovom periodu stalni članovi Bečke opere, a česti gosti bile su Radmila Bakočević, Ljiljana Molnar-Talajić i Radmila Smiljanić.

U isto vreme, u Jugoslaviji su gostovali mnogi ansambli i umetnici iz Austrije: Bečka filharmonija (1969), Bečki solisti (1967), Bečki simfoničari (1974), Bečki kamerni orkestar (1978), Hor bečkih dečaka (1975), Burgteatar iz Beča (1973. i 1979), Dramsko pozorište iz Graca (1979), Simfonijski orkestar iz Graca (1983). Brojni umetnici i ansambli iz Austrije bili su gotovo redovni učesnici međunarodnih muzičkih i pozorišnih festivala koji se održavaju u Jugoslaviji: na Dubrovačkim letnjim igrama (1967, 1968, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1979, 1980, 1983. i 1984), na BEMUS-u (1969, 1978. i 1982), na BITEF-u (1973, 19679. i 1983), na Festivalu opere i baleta u Ljubljani (1975, 1976, 1977, 1979, 1980. i 1983), na Ohridskom letu (1976, 1978, 1980. i 1982), na Zagrebačkom muzičkom bijenalu (1983), na Balkanskom festivalu folkloru u Ohridu (1975, 1977, 1978, 1980, 1981, 1982. i 1984), na manifestaciji »Radost Evrope« (1976, 1977, 1978, 1979, 1980. i 1981), na Festivalu djeteta u Šibeniku (1979) i na Omladinskom horskom festivalu u Celju (1975, 1977, 1981. i 1983).

Pored veoma obimnog uzajamnog učešća na međunarodnim *likovnim manifestacijama*, u ovom razdoblju organizovano je i više zapaženih umetničkih izložbi i u Austriji i u Jugoslaviji. Osim izložbe pod nazivom »Aspekti jugoslovenske umetnosti«, održane u Galeriji Akademije likovnih umetnosti u Beču 1975, u Austriji su pretežno prikazivane izložbe republičkog ili regionalnog karaktera: Slovenačko slikarstvo od baroka do impresionizma (Celovec, 1973), Umetnost Gorenjske (Celovec, 1974), Vojvođanski slikari (Beč, 1974), Makedonski savremeni umetnici (Grac, 1978), Slovenački impresionisti i njihove preteče (Beč, 1979), Grafika i crteži sarajevskih umetnika (Innsbruck, 1981), Savremeni vojvođanski umetnici (Beč 1981), izložba grupe »Mediala« iz Beograda (Beč, 1970), izložba grupe »Junij« iz Ljubljane (Celovec, 1976), izložba naive iz kolekcije Garharda Ledića pod nazivom »Gnijevni lijepi svijet« (Grac, Beč, Ajenštatt, 1975), izložba naive »Prozor prema čoveku« (Grac, Salzburg, Celovec, 1976), Slovenački grafičari (Linc, 1977), Pejzaž u crnogorskom slikarstvu (Celovec, 1980); izložba dela Riste Stijovića (Celovec, Beč, 1983); izložba kopija srednjovekovnih fresaka (Beljak, 1983) i Srednjovekovna umetnost u manastirima Srpske pravoslavne crkve (Beč, 1984). U Jugoslaviji su prikazane izložbe: slikarstvo i grafika Fridriha Hundertvasera (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Novi

¹⁴ Sporazumi o ekvivalencijama diploma u univerzitetskoj oblasti spadaju u međudržavne sporazume i ratifikuje ih Skupština SFRJ.

Sad, Sarajevo, Rijeka, 1974), Deset mladih austrijskih slikara (Beograd, 1976), grafičko delo Eriha Blauera (Beograd, Skoplje, 1978), Celovec—grad i njegovi slikari (Beograd, Titograd, Skoplje, Niš, Novi Sad, Ljubljana, 1981), Bečki bidermajer (Beograd, Ljubljana, 1981) i »Beč pozdravlja Beograd« (1984).

Jugoslovenski likovni umetnici izlagali su na međunarodnoj izložbi INTART (Celovec, 1971, 1972, 1976, 1978, i 1980), TRIGON (Grac, 1971, 1973, 1975, 1977, 1979 i 1981) i Međunarodnoj sedmici slikara (Grac, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, i 1982). Austrijski umetnici redovno izlažu na Grafičkom bijenalu u Ljubljani (1969, 1971, 1973, 1975, 1977, 1979, 1981, i 1983), Bijenalu crteža na Rijeci (1970, 1972, 1974, 1976, 1978, 1980, 1982, i 1984), a izlagali su i na međunarodnim izložbama »Beograd 77« i »Beograd 80«.

Saradnja u oblasti književnosti i izdavačke delatnosti znatna je po obimu i ostvaruje se kroz neposredne kontakte organizacija književnika, izdavačkih organizacija i autorskih agencija. Austrijski književnici redovno učestvuju na međunarodnim književnim skupovima koji se održavaju u Jugoslaviji (Bled, Zagreb, Sarajevo, Struga, Beograd). Na poziv Austrijskog udruženja za književnost, održano je više predavanja i književnih večeri jugoslovenskih književnika. U Ljubljani su 1980. održani razgovori književnika posvećeni temi »Savremena austrijska književnost«. Iste godine u Beogradu je održano veče savremene austrijske poezije. U Beču je održano veče makedonske poezije i proze, povodom izlaska iz štampe Antologije makedonske poezije i proze (1977). U Austriji je objavljeno 30 dela književnosti naroda Jugoslavije (od toga tri antologije). U Beču je 1982. prikazana reprezentativna izložba »Pet stoljeća leksikografije na tlu Jugoslavije«, koju je organizovao Jugoslavenski leksikografski zavod.

Saradnja u oblasti filma, obuhvatila je otkupljivanje oko 30 jugoslovenskih igranih filmova za prikazivanje u Austriji (najviše je otkupljeno 1974 — 18 filmova), dok je u isto vreme za prikazivanje u Jugoslaviji otkupljen samo jedan austrijski film. Jugoslovenski filmovi prikazani su na međunarodnim filmskim festivalima u Austriji: na festivalu u Beču (Vijenale 1971, 1972, 1973, 1978, 1979, 1982, i 1984) — ukupno 25 filmova; na Međunarodnom festivalu dečijih filmova u Lincu (1979) — jedan film; na Festivalu igranog dečijeg i omladinskog filma u Salzburgu (1978) — dva filma. Austrijski filmovi prikazani su na Svetskom festivalu animiranog filma u Zagrebu (1980) — jedan film, (1948) — pet filmova, na Međunarodnom festivalu naučnog i tehničkog filma u Beogradu (1970, i 1978) — po jedan film, na Međunarodnom festivalu sportskog i turističkog filma u Kranju (1970 — dva filma, 1972 — jedan film, 1974 — jedan film, 1978 — dva filma, 1982, i 1984 — po jedan film) i na FEST-u (1979, i 1980 — po jedan film). Dani jugoslovenskog filma održani su 1983 (u Beču). Dani austrijskog filma održani su 1984 (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Novcm Sadu i Zrenjaninu).

Posebnim akcijama, čiji je nosilac bilo Austrijsko društvo za književnost, obeležavane su godišnjice jugoslovenskih književnika. Tako je 1976. obeležena stogodišnjica rođenja Vladimira Nazora, 1981. obeležena je 90-godišnjica rođenja Ive Andrića i 1982. godine 90-godišnjica rođenja Miroslava Krležu, koji je 1977. dobio najveću austrijsku nagradu za književnost.

U 1981. održan je naučni skup u Austrijskoj akademiji nauka povodom 125-godišnjice rođenja Nikole Tesle.

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka u Beogradu organizovao je 1981. »okrugli sto« posvećen kulturnoj politici Austrije. »Herderovu nagradu« dobili su istaknuti jugoslovenski umetnici i naučnici: Stanojlo Rajčić (1975), Jagoda Buijić (1976), Zdenko Kolacio (1978) i dr Gordana Babić (1979).

Prosvetna i kulturna saradnja s koruškim Slovencima i gradišćanskim Hrvatima bila je povezana s razvojem sveukupnih odnosa između Jugoslavije i Austrije i činila je značajan deo kulturne saradnje dveju zemalja.

Saradnja se odvijala na osnovu neposrednog dogovora između SR Hrvatske i SR Slovenije s austrijskim pokrajinama Gradišće i Koruška. Izvršno veće Sabora SR Hrvatske redovno zaključuje programe saradnje sa Zemaljskom vladom Gradišća, dok se saradnja SR Slovenije s Koruškom odvija kroz organe nadležne za obrazovanje (Pokrajinski školski savet za Korušku i Republički komitet za obrazovanje), kao i kroz Saveznu gimnaziju sa Slovence u Celovcu.

Saradnja u oblasti prosvete je veoma intenzivna. U Jugoslaviji se redovno održavaju seminari za učitelje i nastavnike koji rade u austrijskim školama u kojima se nastava izvodi na slovenačkom, odnosno hrvatskom jeziku, organizuju se stručne ekscurzije po Jugoslaviji za učenike i nastavnike, stručnjaci iz Jugoslavije drže predavanja i popunjavaju školske priručne i nastavničke biblioteke. Prigodnim programima 1983. obeležena je 450-godišnjica dolaska Hrvata u Gradišće. Austrijska radio-televizija otpočela je s emitovanjem emisija na hrvatskom jeziku u lokalnom programu pokrajinskog studija u Gradišću 1979. Folklorni ansambel gradišćanskih Hrvata »Hajenjaki« gostovao je u Hrvatskoj u 1979, a slovenački umetnici redovno učestvuju na festivalima koruških Slovenaca »Koruški kulturni dani« i »Koruška poje«. »

JUGOSLOVENI NA PRIVREMENOM RADU I BORAVKU U AUSTRIJI

U Austriji se u 1984. nalazilo na privremenom radu i boravku oko 130 000 jugoslovenskih radnika i članova njihovih porodica. Od toga, jugoslovenskih radnika je bilo oko 83 000, dok ih je u 1977. bilo oko 131 000. Njihov broj smanjio se naročito zbog opadanja privredne aktivnosti u Austriji i poboljšanja uslova zapošljavanja ovih radnika u Jugoslaviji. Jugoslovenski radnici sada čine 60% zaposlene strane radne snage u Austriji. Osnovni problemi u oblasti zapošljavanja, socijalnog osiguranja i zaštite prava i interesa jugoslovenskih građana u Austriji su: praksa austrijskih poslodavaca da angažuju jugoslovenske radnike u cilju zapošljavanja i na drugi način od dogovorenog; nespremnost austrijske strane da se novelira Sporazum o regulisanju zapošljavanja, kako bi se uredio i niz drugih pitanja koja su u periodu od zaključivanja sporazuma do danas postala aktuelna za Jugoslaviju i za jugoslovenske građane u Austriji (stručno osposobljavanje, angažovanje socijalnih savetodavaca, saradnja u vezi s povratkom); bitno umanjena visina dečjeg dodatka koja se isplaćuje deci jugoslovenskih radnika koja žive u Jugoslaviji u odnosu na decu koja žive u Austriji.

Kroz susrete i razgovore rukovodilaca sindikalnih organizacija i odgovarajućih vladinih resora, razmatrana su pitanja zapošljavanja i boravka građana SFRJ u Austriji i njihove radno-pravne i socijalne zaštite, sprovođenja Sporazuma o zapošljavanju i Konvencije o socijalnom obezbeđenju i obrazovanju dece.

ZAPOŠLJAVANJE. Sporazumom između Jugoslavije i Austrije o regulisanju zapošljavanja jugoslovenskih radnika u Austriji,¹⁵ koji je zaključen 19. novembra 1965. u Beču, a stupio na snagu 2. aprila 1966, utvrđeni su postupak i uslovi zapošljavanja, neki aspekti radno-pravne zaštite, jednak tretman jugoslovenskih i austrijskih radnika, pravo na društveno okupljanje i drugo. Sprovođenje Sporazuma prati Mešovita jugoslovensko-austrijska komisija, koja se povremeno sastaje radi razmatranja i rešavanja teškoća u njegovom sprovođenju, za šta je, s jugoslovenske strane, nadležan

¹⁵ Angažovanje stranih radnika, pa i jugoslovenskih (broj i struktura) i njihov status, u funkciji je austrijskog tržišta rada. Njihovo zapošljavanje u Austriji, pa i zapošljavanje jugoslovenskih radnika, i osnovni elementi njihovog položaja regulisani su austrijskim Zakonom o zapošljavanju stranaca iz 1976. U svemu ostalom na strance u Austriji se primenjuju odgovarajući austrijski propisi i bilateralni sporazumi o zapošljavanju i socijalnom osiguranju. Jedna od bitnih odredbi Zakona jeste da se u slučaju smanjenja broja zaposlenih prvo raskida radni odnos sa stranim, pa tek onda s domaćim radnikom, što samo po sebi dovodi do nejednakog položaja jugoslovenskih radnika (i radnog i boravišnog statusa) u slučaju nepovoljnih kretanja na austrijskom tržištu rada.

Savezni biro za poslove zapošljavanja, a s austrijske Savezna privredna komora. Dosad je održano sedam zasedanja Komisije, naizmenično u Jugoslaviji i Austriji.

Na osnovu ovog sporazuma, između Saveznog biroa za zapošljavanje i Savezne privredne komore Austrije potpisan je 18. januara 1973. Ugovor o stručnom osposobljavanju jugoslovenskih nekvalifikovanih radnika za potrebe austrijske privrede.

SOCIJALNO OSIGURANJE. Konvencija između Jugoslavije i Austrije o socijalnom osiguranju (zdravstveno i penzijsko osiguranje i osiguranje u slučajevima nesreće na radu) zaključena je 19. novembra 1965. u Beču, a stupila je na snagu 1. januara 1967 (izmenjena je i dobunjena oktobra 1978). Konvencija, na principu reciprociteta, reguliše pitanja: zdravstvenog i penzijskog osiguranja; osiguranja za slučaj nesreće na poslu; osiguranja za slučaj nezaposlenosti; davanja za decu (dečji dodaci). Za njeno sprovođenje zaduženi su, s jugoslovenske strane, Savez zajednica invalidskog, penzijskog i zdravstvenog osiguranja, a s austrijske strane Glavni savez austrijskih nosilaca osiguranja.

Konvencijom je obezbeđena potpuna zaštita jugoslovenskih radnika u Austriji, koji su njome izjednačeni s austrijskim radnicima, kako u pogledu prava iz radnog odnosa tako i u pogledu prava iz socijalnog osiguranja, kojima su obuhvaćeni i članovi porodica jugoslovenskih radnika. Ovom konvencijom omogućeno je jugoslovenskim radnicima da prava stečena u austrijskom osiguranju koriste i po povratku u Jugoslaviju.

Jugoslavija je s Austrijom 20. marta 1970. potpisala Sporazum o socijalnom osiguranju, na osnovu kojeg austrijsko socijalno osiguranje nadoknađuje troškove zdravstvene zaštite porodica jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji, i Sporazum o isplaćivanju penzija jugoslovenskim penzionerima koji borave u Austriji i austrijskim penzionerima koji borave u Jugoslaviji.

OBRAZOVANJE DECE JUGOSLOVENSKIH GRAĐANA NA PRIVREMENOM RADU U AUSTRIJI. U proteklom periodu o školovanju dece jugoslovenskih gra-

đana na privremenom radu u Austriji starala se Mešovita jugoslovensko-austrijska komisija stručnjaka za školovanje jugoslovenske dece. Prvi put se sastala decembra 1974. u Beču. Tada je dogovoreno da dopunska nastava iz nacionalne grupe predmeta počne u školskoj 1975/1976. Već 1975. ovom nastavom, za koju je bilo angažovano 17 nastavnika iz Jugoslavije, bilo je obuhvaćeno preko 1 000 učenika. U 1977. broj nastavnika iz zemlje povećao se na 29, a broj učenika obuhvaćenih dopunskom nastavom na 2 539. Iste godine otpočela je rad i Jugoslovensko-austrijska radna grupa za predškolski uzrast. Stalno je rastao procenat učenika koji pohađa dopunsku nastavu, a saglasno tome i broj nastavnika angažovanih iz zemlje. Tako je u školskoj 1982/83. dopunskom nastavom bilo obuhvaćeno 6 519 učenika, ili 60% dece koja se nalaze u Austriji. Nastavu su izvodila 73 nastavnika iz Jugoslavije.

Saradnja s Austrijom u oblasti vaspitanja i obrazovanja jugoslovenske dece i omladine u Austriji veoma je razvijena i stalno se proširuje i obogaćuje novim sadržajima. Pored već pomenute mešovite grupe stručnjaka za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, postoji i mešovita grupa stručnjaka za obrazovanje jugoslovenske omladine i odraslih u Austriji. U Zagrebu je januara 1979. održano jugoslovensko-austrijsko savetovanje o temi »Školovanje jugoslovenske dece i omladine u Austriji — integracija i reintegracija«, a oktobra 1983. u Beču je održan sastanak jugoslovenskih i austrijskih školskih psihologa.

Obrada: MILAN RIBICA, zamenik načelnika Uprave za susedne zemlje Saveznog sekretarijata za inostrane poslove; MILOŠ MORACA, predsednik jugoslovenske delegacije u Mešovitoj komisiji za izvršenje Sporazuma iz 1923. i Protokola iz 1928; ZAGORKA PIVARSKI-STOJČEVIĆ, koordinator za EFTA zemlje u Privrednoj komori Jugoslavije; ZORICA BOŽINOVIĆ, šef Oseka ba naučno-tehničku saradnju sa zapadnoevropskim zemljama Saveznog zavoda za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju; DARINKA ZIMIC, načelnik Odeljenja za kulturno-prosvetnu saradnju Saveznog zavoda za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju; MILOŠ CEROVAC, pomoćnik direktora Saveznog biroa za poslove zapošljavanja

MEĐUNARODNI UGOVORI RATIFIKOVANI U 1984.¹

BILATERALNI UGOVORI

ALBANIJA

Protokol o razmeni robe između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Ministarskog saveta Narodne Socijalističke Republike Albanije za 1984, potpisan 7. oktobra 1983. u Tirani, ratifikovan 29. marta 1984.

ALŽIR

Protokol o kulturnoj saradnji između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Demokratske Narodne Republike Alžira za 1983. i 1984, potpisan 11. juna 1983. u Alžiru, ratifikovan 22. marta 1984.

Razmena pisama između jugoslovenske i alžirske strane od 3. marta 1984, kojima se stavlja na snagu nova skala plata iz priloga III Sporazuma između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Demokratske Narodne Republike Alžira o uslovima upućivanja i rada jugoslovenskih stručnjaka u Alžiru od 15. juna 1982. Razmena izvršena u Alžiru, pisma ratifikovana 20. septembra 1984.

ANGOLA

Protokol V zasedanja Mešovitog komiteta za ekonomsku i naučno-tehničku saradnju između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Angole, potpisan 12. septembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 5. januara 1984.

Program saradnje u oblasti informativnih delatnosti između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Angole, potpisan 5. aprila 1984. u Beogradu, ratifikovan 7. juna 1984.

AUSTRIJA

Zapisnik VIII redovnog zasedanja Mešovite jugoslovensko-austrijske komisije za pogranični promet, potpisan 11. novembra 1983. u Eisenstadtu, ratifikovan 7. juna 1984.

Sporazum između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Austrije o izmeni Sporazuma o popograničnom prometu od 28. septembra 1967, s izmenama Sporazuma od 5. februara 1975, potpisan 24. maja 1984. u Beču, ratifikovan 27. septembra 1984.

Protokol XVIII sastanka nadležnih organa, održanog u Beogradu od 26. do 28. juna 1984. na osnovu čl. 18. i 19. stav 2. Sporazuma o regulisanju prekograničnog drumskog prevoza putnika i robe, zaključenog između vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Austrije 23. marta 1961. u Beču, potpisan 28. juna 1984. u Beču, ratifikovan 27. septembra 1984.

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Savezne vlade Republike Austrije o planinskom turističkom prometu u graničnom području, potpisan 18. jula 1984. u Beogradu, ratifikovan 18. oktobra 1984.

¹ O međunarodnim ugovorima ratifikovanim u 1983, vidi: *Jugoslovenski pregled*, 1983, decembar, str. 493—495 (41—43).

BUGARSKA

Protokol I zasedanja Jugoslovensko-bugarske komisije za saobraćaj Komiteta za ekonomsku i naučno-tehničku saradnju između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske, potpisan 9. februara 1984. u Sofiji, ratifikovan 31. maja 1984.

BOLIVIJA

Sporazum o ukidanju viza između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Bolivije, postignut razmenom nota 11. aprila 1983. u La Pazu, ratifikovan 31. maja 1984.

ČEHOSLOVAČKA

Protokol između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Čehoslovačke Socijalističke Republike o razmeni robe i usluga za 1984, potpisan 27. oktobra 1983. u Pragu, ratifikovan 22. marta 1984.

Plan saradnje u oblasti zdravstva i medicinskih nauka između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Čehoslovačke Socijalističke Republike za period 1984—1986, potpisan 6. aprila 1984. u Pragu, ratifikovan 13. septembra 1984.

DANSKA

Program kulturne, prosvetne i naučne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Kraljevine Danske za period 1. april 1984 — 31. mart 1987, potpisan 23. februara 1984. u Kopenhagenu, ratifikovan 21. juna 1984.

Protokol VIII zasedanja Mešovite jugoslovensko-danske komisije predviđene čl. 16 Sporazuma o međunarodnom drumskom prevozu od 14. oktobra 1967, potpisan 11. aprila 1984. u Beogradu, ratifikovan 6. septembra 1984.

ETIOPIJA

Protokol VIII zasedanja Mešovitog jugoslovensko-etio-pskog komiteta za ekonomsku, tehničku i naučnu saradnju, održanog od 25. do 29. aprila 1983. u Beogradu, potpisan 29. aprila 1983. u Beogradu (u originalu na engleskom jeziku), ratifikovan 10. februara 1984.

FILIPINI

Trgovinski sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Filipina, potpisan 7. juna 1983. u Beogradu, ratifikovan 5. januara 1984.

FRANCUSKA

Zapisnik sastanka Mešovite jugoslovensko-francuske komisije predviđene Sporazumom o međunarodnom drumskom prevozu između Jugoslavije i Francuske, potpisan 21. marta 1984. u Beogradu, ratifikovan 30. avgusta 1984.

GRČKA

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Grčke o saradnji i uzajamnoj pomoći u carinskim pitanjima, potpisan 4. oktobra 1983. u Atini, ratifikovan 5. januara 1984.

Program saradnje u oblasti obrazovanja i kulture između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Grčke za 1984, 1985. i 1986, potpisan 5. aprila 1984. u Beogradu, ratifikovan 6. septembra 1984.

Zapisnik XX redovnog zasedanja Stalne mešovite jugoslovensko-grčke pogranične komisije, održanog od 22. do 25. maja 1984. u Skoplju, potpisan 25. maja 1984. u Skoplju, ratifikovan 8. novembra 1984.

GVAJANA

Protokol razgovora predstavnika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Kooperativne Republike Gva-

jane, potpisan 18. aprila 1983. u Džordžtaunu, ratifikovan 29. marta 1984.

HOLANDIJA

Program primene Sporazuma o kulturnoj saradnji između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Kraljevine Holandije za 1984, 1985. i 1986, potpisan 9. decembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 26. aprila 1984.

INDIJA

Program prosvetne i kulturne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Indije za 1983, 1984. i 1985, potpisan 4. aprila 1984. u Nju Delhiju, ratifikovan 12. jula 1984.

IRAN

Usaglašeni zapisnik o razgovorima privrednih delegacija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Islamske Republike Irana, potpisan 28. januara 1984. u Beogradu, ratifikovan 13. septembra 1984.

ITALIJA

Zapisnik XVIII zasedanja Mešovite jugoslovensko-italijanske komisije predviđene čl. 38 Sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o regulisanju drumskog prevoza putnika i robe, potpisanog 27. jula 1960. u Beogradu, potpisan 29. marta 1984. u Ljubljani, ratifikovan 12. jula 1984.

KINA

Protokol o naučnoj i tehničkoj saradnji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Kine za 1983. i 1984, potpisan 19. oktobra 1983. u Beogradu (u originalu na srpskohrvatskom i kineskom jeziku), ratifikovan 16. februara 1984.

Program prosvetne i kulturne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Kine za 1984, 1985. i 1986, potpisan 20. decembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 22. marta 1984.

Protokol VI zasedanja Mešovite jugoslovensko-kineske komisije za robnu razmenu, potpisan 11. novembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 29. marta 1984.

KOMORI

Sporazum o prosvetnoj i kulturnoj saradnji između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Islamske Federalne Republike Komori, potpisan 24. marta 1984. u Moroni, ratifikovan 6. septembra 1984.

KOREJA, DNR

Program kulturne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Demokratske Narodne Republike Koreje za 1984. i 1985, potpisan 4. maja 1984. u Beogradu, ratifikovan 6. septembra 1984.

Prilog br. 4. Protokola V zasedanja Mešovite komisije za naučno-tehničku saradnju između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Demokratske Narodne Republike Koreje, potpisan 25. maja 1984. u Pjongjangu, ratifikovan 20. septembra 1984.

KUBA

Program naučno-tehničke saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Kube za 1984. i 1985, potpisan 7. juna 1984. u Beogradu, ratifikovan 6. septembra 1984.

LIBIJA

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Generalnog narodnog komiteta Socijalističke Narodne Libijske Arapske Džamahirije o saradnji u oblasti informativnih delatnosti, potpisan 22. februara 1984. u Tripoliju, ratifikovan 17. maja 1984.

MAĐARSKA

Konvencija između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Mađarske o obnavljanju, obeležavanju i održavanju granične linije i graničnih oznaka na jugoslovensko-mađarskoj državnoj granici, potpisana 20. oktobra 1983. u Beogradu, ratifikovana 19. januara 1984.

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Mađarske o saradnji u oblasti zaštite bilja i biljnog karantina, potpisan 21. novembra 1983. u Bečeju, ratifikovan 1. marta 1984.

Program saradnje u oblasti nauke, obrazovanja i kulture za period 1984—1985. između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Mađarske, potpisan 27. maja 1983. u Beogradu, ratifikovan 29. marta 1984.

Protokol XVII zasedanja Mešovite komisije predviđene čl. 12 Sporazuma između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Mađarske o međunarodnom drumskom prevozu putnika autobusima, kao i XVIII zasedanja Mešovite komisije predviđene čl. 27 Sporazuma između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Mađarske o prevozu robe teretnim vozilima, kao i o carinskom postupku u vezi s tim prevozom, potpisan 7. juna 1984. u Segedinu, ratifikovan 27. septembra 1984.

Protokol XVI zasedanja Mešovite komisije predviđene čl. 12 Sporazuma između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Mađarske o međunarodnom drumskom prevozu putnika autobusom, kao i XVII zasedanja Mešovite komisije predviđene čl. 27 Sporazuma između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Mađarske o prevozu robe teretnim vozilima, kao i o carinskom postupku u vezi s tim prevozima, potpisan u Novom Sadu 8. aprila 1983, ratifikovan 13. decembra 1984.

MEKSIKO

Program kulturne i prosvetne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Sjedinjenih Država Meksika za 1984, 1985. i 1986, potpisan 19. januara 1984. u Beogradu, ratifikovan 26. aprila 1984.

MONGOLIJA

Program kulturne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Mongolske Narodne Republike za 1983, 1984. i 1985, potpisan 29. juna 1983. u Ulan Batoru (u originalu na srpskohrvatskom, mongolskom i ruskom jeziku), ratifikovan 26. januara 1984.

Protokol između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Mongolske Narodne Republike o razmeni robe u 1984, potpisan 21. septembra 1983. u Ulan Batoru, ratifikovan 29. marta 1984.

MOZAMBIK

Program saradnje u oblasti informacija između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Mozambika za 1984. i 1985, potpisan 14. oktobra 1983. u Beogradu, ratifikovan 19. januara 1984.

NEMAČKA DEMOKRATSKA REPUBLIKA

Protokol između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Nemačke Demokratske Republike o razmeni robe i usluga u 1984, potpisan 8. novembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 1. marta 1984.

NEMAČKA SAVEZNA REPUBLIKA

Protokol o zasedanju Mešovite komisije predviđene čl. 18 Sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Nemačke o prekograničnom drumskom saobraćaju putnika i robe, potpisan 2. februara 1984. u Ljubljani, ratifikovan 15. juna 1984.

Program saradnje u oblasti kulture, prosvete i nauke između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Savezne Republike Nemačke za period od 15. juna 1984. do 14. juna 1987, potpisan 15. maja 1984. godine u Bonu, ratifikovan 6. septembra 1984.

PERU

Protokol o finansijskoj i investicionoj saradnji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Peru, potpisan 12. decembra 1982. u Limi, ratifikovan 1. marta 1984.

POLJSKA

Protokol između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Narodne Republike Poljske o uzajamnim isporukama robe, potpisan 8. novembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 26. aprila 1984.

PORTUGALIJA

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Portugalije o saradnji u oblasti informacija, potpisan 11. jula 1984. u Lisabonu, ratifikovan 13. septembra 1984.

RUMUNIJA

Program saradnje u oblasti nauke, obrazovanja i kulture između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Socijalističke Republike Rumunije za 1984. i 1985, potpisan 20. aprila 1984. u Beogradu, ratifikovan 13. septembra 1984.

SEJŠELI

Sporazum o recipročnom ukidanju svih vrsta viza između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Sejšela, postignut razmenom nota 5. januara 1984. u Viktoriji i 25. januara 1984. u Dar Es Salamu, ratifikovan 27. novembra 1984.

SIRIJA

Protokol o trgovinskoj razmeni između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Arapske Republike Sirije za 1984. i 1985, potpisan 10. maja 1984. u Beogradu, ratifikovan 13. septembra 1984.

SAD

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Sjedinjenih Američkih Država o izmenama i dopunama Sporazuma o finansiranju nekih programa prosvetne razmene, postignut razmenom pisama 20. januara 1984. u Beogradu, ratifikovan 22. marta 1984.

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Sjedinjenih Američkih Država o saradnji u oblasti turizma, potpisan u Vašingtonu 2. februara 1984, ratifikovan 20. aprila 1984.

Sporazum o produženju važnosti Sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država o trgovini muškom i dečijom konfekcijom od vunenih i sintetičkih tkanina, izvršen razmenom nota 21. i 27. februara 1984. u Beogradu, ratifikovan 17. maja 1984.

Sporazum o produženju memoranduma o saglasnosti u vezi sa Sporazumom o vazdušnom saobraćaju i neredovnom vazdušnom saobraćaju između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Sjedinjenih Američkih Država, postignut razmenom nota 23. i 30. marta 1984, ratifikovan 21. juna 1984.

Dopuna Sporazuma između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Sjedinjenih Američkih Država o trgovini muškom i dečijom konfekcijom od vunenih i sintetičkih tkanina koji je stupio na snagu razmenom nota 26. i 27. oktobra 1978. i čija je važnost produžena razmenom nota 15. jula i 12. septembra 1980. i 21. i 27. februara 1984, a koje su usaglašene razmenom nota 22. maja i 3. jula 1984. u Beogradu, ratifikovana 22. novembra 1984.

SSSR

Protokol o daljem razvoju ekonomske i naučno-tehničke saradnje između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika u oblasti agroindustrijskog kompleksa, potpisan 2. marta 1984. u Beogradu, ratifikovan 31. maja 1984.

Protokol o pregovorima između delegacija Saveznog komiteta za saobraćaj i veze SFRJ i Ministarstva automobilskeg transporta RSFSR u vezi sa sprovođenjem Sporazuma između Vlade SFRJ i Vlade SSSR-a o međunarodnom drumskom saobraćaju, potpisan 19. decembra 1983. u Beogradu, ratifikovan 1. marta 1984.

Protokol o robnoj razmeni između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika u 1984, potpisan 18. januara 1984. u Beogradu, ratifikovan 22. marta 1984.

Protokol XXII zasedanja Međuvladinog jugoslovensko-sovjetskog komiteta za ekonomsku i naučno-tehničku saradnju održanog od 25. do 28. juna 1984. u Moskvi, potpisan 28. juna 1984. u Moskvi, ratifikovan 22. novembra 1984.

ŠRI LANKA

Program prosvetne i kulturne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Demokratske Socijalističke Republike Šri Lanke za 1983, potpisan 28. decembra 1983. u Kolombu, ratifikovan 17. maja 1984.

ŠVEDSKA

Sporazum između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Kraljevine Švedske o izvozu nekih tekstilnih proizvoda iz Jugoslavije u Švedsku, postignut razmenom pisama 31. oktobra 1983. u Beogradu, ratifikovan 15. juna 1984.

TOGO

Zapisnik o boravku delegacije SFRJ u Lomeu od 29. januara do 1. februara 1984, potpisan 1. februara 1984. u Lomeu, ratifikovan 15. juna 1984.

Sporazum o osnivanju Mešovite jugoslovensko-togoanske komisije za privrednu i naučno-tehničku saradnju, potpisan 4. oktobra 1984. u Beogradu, ratifikovan 20. decembra 1984.

TURSKA

Protokol zasedanja Mešovite jugoslovensko-turske komisije za saobraćaj, potpisan 28. oktobra 1983. u Beogradu, ratifikovan 1. marta 1984.

Program razmena u oblasti kulture između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Turske za 1984, 1985. i 1986, potpisan 30. marta 1984. u Ankari, ratifikovan 8. novembra 1984.

VELIKA BRITANIJA

Program prosvetne, kulturne i naučne saradnje između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske za 1984. i 1985, potpisan 1. marta 1984. u Beogradu, ratifikovan 21. juna 1984.

Protokol IX zasedanja Mešovite komisije, održanog u Beogradu 23. i 24. jula 1984, u skladu sa čl. 11. Sporazuma između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske o međunarodnom drumskom prevozu robe, potpisan 24. jula 1984. u Beogradu, ratifikovan 27. septembra 1984.

ZAIR

Zapisnik III zasedanja Jugoslovensko-zairske mešovite komisije za privrednu, naučnu i tehničku saradnju, potpisan 25. januara 1984. u Kinšasi, ratifikovan 15. juna 1984.

ZIMBABVE

Program saradnje u oblasti informacija između Saveznog izvršnog veća Skupštine SFRJ i Vlade Republike Zimbabve za 1984. i 1985, potpisan 2. aprila 1984. u Harareu, ratifikovan 12. jula 1984.

Sporazum o ukidanju viza između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Zimbabve, postignut razmenom nota 30. aprila 1984. u Harareu, ratifikovan 1. novembra 1984.

MULTILATERALNI UGOVORI

Sporazum o produženju Sporazuma između Republike Indije, Arapske Republike Egipat i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i dodatak Sporazumu o proširenju trgovinske razmene i ekonomskoj saradnji između Republike Indije, Arapske Republike Egipat i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, potpisan 31. marta 1983. u Beogradu, ratifikovan 5. januara 1984.

Sporazum u formi razmene pisama kojim se određuju izvesni modaliteti korišćenja opšte sheme preferencijala posle stupanja na snagu Sporazuma između država članica Evropske zajednice za uglj i čelik (CECA) i Evropske zajednice za uglj i čelik, s jedne strane, i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, s druge strane. Razmena izvršena 26. jula 1983. u Briselu, pisma ratifikovana 10. februara 1984.

Sporazum o izmenama i dopunama Sporazuma o dogovaranju između Evropske ekonomske zajednice i COST u vezi s akcijom koja je organizovana u oblasti analize organskih

mikrozagađivača u vodi (Akcija COST 64 B BIS), potpisan 3. februara 1983. u Briselu, ratifikovan 24. maja 1984.

Administrativni amandman na odredbe Bernske konvencije za zaštitu literarnih i umetničkih dela (Pariski akt, 1971), potpisan septembra 1979, ratifikovan 20. septembra 1984.

Amandman na tekst Konvencije o uspostavljanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu, od 14. jula 1967. u Štokholmu, potpisan 1979. i 1980, ratifikovan 20. septembra 1984.

Amandman na tekst Pariske konvencije o zaštiti industrijske svojine (Štokholmski akt, 1967), potpisan septembra 1979, ratifikovan 20. septembra 1984.

Razmena pisama između Evropske ekonomske zajednice i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o trgovini ovčijim i kozijim mesom. Razmena izvršena 5. jula 1984. u Briselu, pisma ratifikovana 20. septembra 1984.

Protokol uz Sporazum o proširenju trgovine i privrednoj saradnji iz 1976, između Arapske Republike Egipta, Republike Indije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, potpisan 10. marta 1984. u Kairu, ratifikovan 18. oktobra 1984.

Protokol o pristupanju Republike Kube u Sporazum o stvaranju međunarodne organizacije za ekonomsku i naučno-tehničku saradnju u oblasti elektrotehničke industrije »Inter-elektro« od 13. decembra 1983, zaključen 9. maja 1984, ratifikovan 20. decembra 1984.

Izvor: Dokumentacija Saveznog sekretarijata za inostrane poslove

S A D R Ž A J 1984.

Izveštaj Predsedništva SFRJ o stanju i problemima u unutrašnjoj i spoljnoj politici	47—64 (11—28)	Tekstilna industrija 1977—1982.	185—190 (47—52)
Pripravništvo i zapošljavanje mladih	1—6 (1—6)	Industrija nameštaja 1970—1982.	229—236 (53—60)
Jugoslovenski građani na privremenom radu i boravku u inostranstvu	355—362 (37—44)	Kreditno-finansijski odnosi s inostranstvom, 1979—1983.	379—384 (77—82)
Sezonski rad i položaj sezonskih radnika	7—10 (7—10)	Izvoz robe 1965—1983.	329—336 (61—68)
XIV zimске olimpijske igre — Sarajevo 1984. ..	311—318 (29—36)	Ulaganje stranih lica u domaće organizacije ..	413—418 (83—88)
		Investicioni radovi u inostranstvu 1978—1983. ..	419—424 (89—94)
STANOVNIŠTVO			
Natalitet	171—176 (9—14)	OBRAZOVANJE, NAUKA I KULTURA	
Gradovi i gradsko stanovništvo	95—102 (1—8)	Zajednički programski sadržaji osnovnog vaspitanja i obrazovanja	237—246 (31—40)
DRUŠTVENO-POLITIČKO UREĐENJE			
Ustavna određenja i stavovi o delegatskom sistemu	259—280 (43—64)	Poslediplomske studije	385—390 (57—62)
Bibliografija o delegatskom sistemu	281—296 (65—80)	Doktorati nauka 1945—1982.	151—158 (17—24)
Regionalne zajednice opština	215—220 (29—34)	Prevođenje jugoslovenskih književnosti u inostranstvu 1945—1982.	247—254 (41—48)
Skupštine republika i skupštine autonomnih pokrajina	319—328 (95—104)	Radio-televizija	65—74 (1—10)
Izvršna veća skupština republika i autonomnih pokrajina	221—228 (35—42)	Dokumentarni i kratkometražni film	337—344 (49—56)
Lični status i evidencija fizičkih lica	11—18 (1—8)	Autorsko pravo	159—164 (25—30)
Nasleđivanje	103—108 (15—20)	Kulturni život u Jugoslovenskoj narodnoj armiji	123—128 (11—16)
Mirovna veća	19—24 (9—14)	SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO	
Finansiranje opštenarodne odbrane	135—138 (21—24)	Penzijsko i invalidsko osiguranje	191—208 (19—36)
Statuti Saveza komunista Jugoslavije od V do XII kongresa — uporedni pregled	297—310 (81—94)	Raširenost raka i onkološka zdravstvena zaštita	425—430 (43—48)
Demokratski centralizam u kongresnim dokumentima Saveza komunista Jugoslavije	395—402 (113—120)	Stacionarna zdravstvena zaštita	75—80 (7—12)
Tematika sednica centralnih i pokrajinskih komiteta Saveza komunista Jugoslavije	363—370 (105—112)	Lekari	41—46 (1—6)
Stavovi Savezne konferencije SSRNJ o ostvarivanju ustavne uloge Socijalističkog saveza	177—180 (25—28)	Jugoslavija i Unicef	345—350 (37—42)
Tematika sednica Veća Saveza sindikata Jugoslavije i veća Saveza sindikata republika i autonomnih pokrajina	403—412 (121—130)	Rezolucija Skupštine SFRJ o osnovama politike zdravstvene zaštite SFRJ	165—170 (13—18)
PRIVREDA			
Osnovna obeležja privrednog razvoja 1971—1982.	25—34 (1—10)	FIZIČKA KULTURA	
Privredni bilansi 1977—1983.	109—114 (17—22)	Plivanje, vaterpolo i skokovi u vodu	81—88 (1—8)
Poslovno bankarstvo	139—150 (31—42)	Kajakastvo i kanuistika	351—354 (13—16)
Zaštita bilja	181—184 (43—46)	Tenis	255—258 (9—12)
Živinarstvo 1961—1982.	35—40 (11—16)	Dizanje tegova	391—394 (17—20)
Elektroprivreda 1979—1983.	371—378 (69—76)	SPOLJNA POLITIKA	
Proizvodnja, prerada i potrošnja nemetala 1976—1982.	115—122 (23—30)	Učešće Jugoslavije na XXXIII zasedanju Generalne skupštine UN	89—94 (1—6)
		Učešće Jugoslavije u aktivnostima Interparlamentarne unije 1981—1983.	129—134 (7—12)
		Odnosi Jugoslavije i Austrije 1966—1984	431—444 (19—32)
		Odnosi Jugoslavije i Zambije 1970—1983.	209—214 (13—18)
		Međunarodni ugovori ratifikovani u 1984.	445—448 (33—36)

Jugoslovenski pregled izlazi u mesečnim sveskama

Godišnja pretplata 2 500 dinara. Redakcija i administracija: Moše Pijade 8/I, Beograd. Tel. 333-610, 341-953 i 338-671. Pošt. fah. 677.
Žiro-račun 60806-603-15832 — OOUR Jugoslovenski pregled, Beograd.

Štampa: Beogradski izdavačko-grafički zavod, Bulevar vojvode Mišića 17,
Beograd.